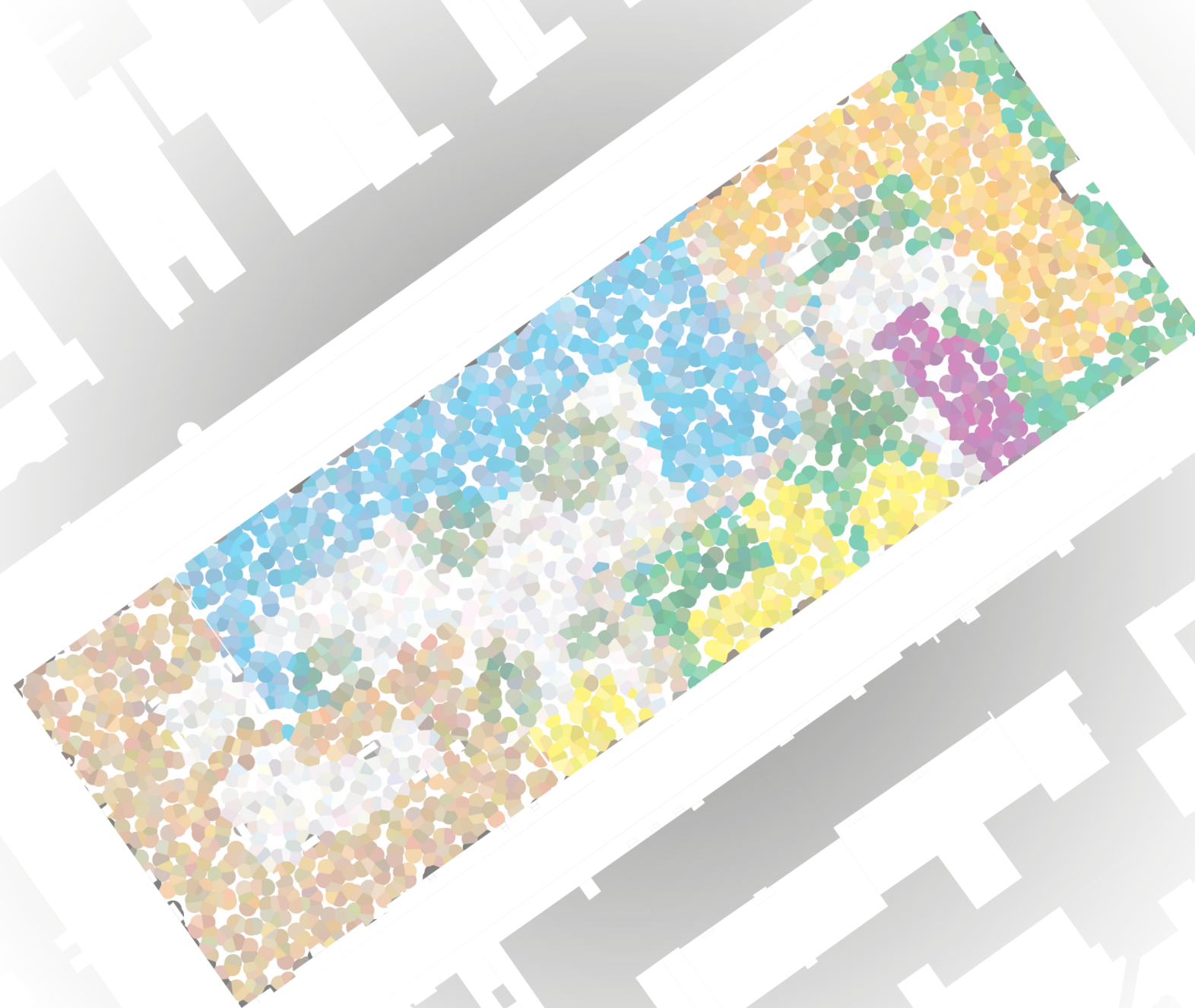

D i v e r s i t a s

Kampin korttelin 75 monimuotoisen historian säilyttäminen tulevaisuuden suunnittelun perustana

Diplomityö

Janne Rinta-Mänty
09.05.2016

Diversitas
Kampin korttelin 75 monimuotoisen historian säilyttäminen tulevaisuuden suunnittelun perustana

Diplomityö
Janne Rinta-Mänty

Aalto-yliopisto
Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu
Arkkitehtuurin laitos
Arkkitehtuurin koulutusohjelma

Valvova professori Aino Niskanen
Ohjaaja Aimo Nissi

Tekijä	Janne Rinta-Mänty		
Työn nimi	Diversitas – Kampin korttelin 75 monimuotoisen historian säilyttäminen tulevaisuuden suunnittelun perustana		
Laitos	Arkkituhtuurin laitos		
Professuuri	Arkkituhtuurin historia	Professuurikoodi	T20104
Työn valvoja	Aino Niskanen		
Työn ohjaaja(t)	Aimo Nissi		
Kuvaplanssit (kpl)	-	Pienoismallit (kpl)	-
Vuosi	2016	Sivumäärä (selostus + liitteet)	99
		Kieli	suomi

Tiivistelmä

Kortteli 75 (Kottarainen) sijaitsee Helsingissä Kampin kaupunginosassa, rajaavina katuina ovat Abrahaminkatu, Albertinkatu, Eerikinkatu ja Kalevankatu. Erityistä korttelissa on sen diversiteetti eli monimuotoisuus: sekoittuneet toiminnot ja ajallisesti kerrostuneet rakennukset. Korttelissa on 1840-1880-lukujen asussa olevia yksikerroksisia puutaloja, viipale panimon varastoa 1880-luvulta, asuinkerrostaloja 1880-1950-luvulta sekä entisiä TKK:n laboratoriorakennuksia 1920-30-luvulta. Asuinkerrostaloja lukuunottamatta kortteli on Helsingin kaupungin tilakeskuksen hallinnassa. Korttelin tarkastelu on tullut ajankohtaiseksi, kun tilakeskuksen hallinnoiman osan pääkäyttäjä, Metropolia-ammattikorkeakoulu, on muuttamassa pois. Kaupunki on myymässä kyseistä kiinteistöä osana kuuden kiinteistön pakettia, johon kuuluu myös entinen Teknillisen korkeakoulun päärakennus Hietalahden torin laidalla. Myytävän korttelinosan tuleva käyttö on vielä avoin, eikä vuodelta 1950 olevassa asemakaavassa ole otettu kantaa mahdolliseen suojelutarpeeseen.

Työ koostuu selvityksestä ja käyttösuunnitelmasta. Aihe työhön on tullut Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastolta, mutta varsinainen tutkimus- ja suunnittelutyö on tehty itsenäisesti ja riippumattomasti. Työssä tarkastellaan korttelin ominaispiirteitä, identiteettiä ja arvoja sekä mahdollisia uusia käyttötapoja. Kortteli asetetaan Helsingin muiden korttelien ja yleisen yhteiskunnallisen tilanteen historialliseen ja nykypäivän kontekstiin, ja tutkitaan, mikä siinä on erityistä ja mikä tavanomaista. Esitetään monimuotoisuutta säilyttävä käyttösuunnitelma, jossa tutkitaan tulevia käyttötapoja suhteessa korttelin erityispiirteisiin ja arvoihin sekä kaupungin yleisiin kehitystavoitteisiin.

Avainsanat rakennushistoria, Helsinki, korttelit, rakennussuojelu, monimuotoisuus

Author	Janne Rinta-Mänty		
Title of thesis	Diversitas – preserving the historical diversity of block 75 of Kamppi, Helsinki, as the basis for future planning		
Department	Department of Architecture		
Professorship	History of Architecture	Code of professorship	T20104
Thesis supervisor	Aino Niskanen		
Thesis advisor(s) / Thesis examiner(s)	Aimo Nissi		
Presentation board (pcs)	-	Models (pcs)	-
Year	2016	Number of pages (report + annexes)	99
		Language	Finnish

Abstract

Block 75 (Starling) is situated in Kamppi district of Helsinki, the surrounding streets being Abrahaminkatu, Albertinkatu, Eerikinkatu, and Kalevankatu. The defining feature of the block is its diversity: mixed uses and temporal layers of the buildings. The block consists of single-storey wooden houses dated 1840's-1880's, a section of a brewery warehouse (1890's), multi-storey apartment buildings (1880's-1950's), and former laboratories of Helsinki University of Technology (1920's-1930's). Apart from the apartment buildings, the block is managed by the Premises Centre of the City of Helsinki. An investigation of the block is topical as Metropolia University of Applied Sciences, the main user of the part managed by the Premises Centre, is moving elsewhere. The City has plans to sell the property as a part of a bundle of six properties, which includes the former main building of HUT on the side of the Hietalahti market square. The future use of the part to be sold is not known. The current plan, from 1950, does not take into account the possible need for conservation. This thesis consists of two parts: a review and a plan of use. The topic was suggested by the City Planning Department of Helsinki; the subsequent research and planning is independent work. The characteristics, identity and values of the block are studied in the thesis, and also the possible new uses for it. The block is placed into the context of the built city and the general social situation in the past and present, while reviewing the ordinary and extraordinary features of the block. A diversity-preserving plan of use is presented, investigating future uses suitable to the characteristics and values of the block as well as to the general development goals of the city.

Keywords building history, Helsinki, blocks, conservation of buildings, diversity

Sisältö

- 1 Johdanto.....9
- 2 Konteksti 13
- 3 Korttelin rakennus- ja henkilöhistoria23
 - 3.1 Rakennukset.....25
 - 3.2 Teknillinen korkeakoulu Helsingissä.....52
 - 3.3 Onni Tarjanne (Törnqvist).....57
- 4 Puutaloja Helsingin umpikortteleissa63
- 5 Lähtökohtia tulevaisuuteen.....71
 - 5.1 Uusi yleiskaava.....71
 - 5.2 Kiinteistökauppa72
 - 5.3 Mahdollisia suuntaviivoja.....73
- 6 Käyttösuunnitelma77
 - 6.1 Pysyvät väistötilat kouluille77
 - 6.2 Innovaatiopanimo86
 - 6.3 Yhteisötilat.....93
 - 6.4 Asunnot.....93
 - 6.5 Piha93
 - 6.6 Suosituksia93
- 7 Yhteenveto.....95
- Lähteet.....97

Kuva 1. Kortteli 75. Vasemmalla yksikerroksiset puutalot Kalevankadun varressa, josta myötapäivään Abrahaminkadun kautta Eerikinkadun kulmaan saakka asuinkerrostaloja. Loput Eerikinkadusta sekä Albertinkadun pää punatiilisiä laboratoriorakennuksia, joiden jälkeen puutalojen edessä viipale entistä panimon varastoa. (Kuva bing.com)

1 Johdanto

’Kortteli’ on tiettyjen katujen tarkasti rajaama alue, joka koostuu tietyistä rakennuksista. Se ei kuitenkaan ole erillään muusta kaupungista, vaan osa kaupunkirakenteen muuttuvaa kudelmaa. Kortteli on myös astia, joissa joidenkin ihmisten elämät limittyvät ja risteävät, ja osa kaupunkilaisten mielenmaisemaa. Samalla siinä voidaan nähdä kaupungin ja kaupunkilaisten historiaa ja suhtautumista omaan historiaansa, kuten tulevaisuuteensakin. Niin menneisyydessä kuin tulevaisuudessakin korttelin, kaupungin ja kaupunkilaisten kohtaloa muovaavat niitä ympäröivät olosuhteet sekä ihmisten tavoitteet ja teot.

Tämän diplomityön aiheena on Helsingin kortteli numero 75, nimeltään Kottarainen. Kortteli sijaitsee Kampin kaupunginosassa, rajaavina katuina ovat Abrahamin-, Albertin-, Eerikin- ja Kalevankadut. Työn aihe on tullut Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastolta, mutta varsinainen tutkimus- ja suunnittelutyö on tehty itsenäisesti. Työssä tarkastellaan korttelin ominaispiirteitä, identiteettiä ja arvoja sekä mahdollisia uusia käytötapoja – historiaa, nykyisyyttä ja vaihtoehtoisia tulevaisuuksia.

Kottaraisen korttelissa on keskustakortteliksi harvinaisen monipuolinen rakennuskanta niin käyttötarkoituksen, rakennus- ja julkisivumateriaalin kuin myös rakennusajankohdan suhteen. Eräiden rakennustensa kautta kortteli on osa Teknillisen korkeakoulun historiaa, ja näiden suunnittelija Onni Tarjanne on myös otettu lähempään tarkasteluun.

Silmiinpistävin korttelin luonteenomaisista piirteistä on sen monimuotoisuus. Vanhat puutalot 1800-luvun alkupuolelta ovat säilyneet tähän päivään saakka, kun kyseisen vuosisadan lopulla alkanut kivitalorakentaminen ei olekaan edennyt samassa tahdissa muun kaupungin kanssa. Tämä murrosvaihe näkyy hyvin selkeästi Kalevankatu 43:n ja 45:n rajalla: tontin reunaan ulottuva 1870-luvun kivitalo valokuiluineen on jäänyt odottamaan viereensä toista samanlaista, jota ei kuitenkaan ikinä ole rakennettu puutalon tilalle. Diversiteetti on keskeinen kysymys myös korttelin tulevaisuuden kannalta: annetaanko korttelin säilyttää monimuotoisuutensa, ja jatketaanko sen rakentamista kerrostuvasti?

Muita korttelille ominaisia piirteitä ovat Eerikinkadun voimakas, koko korttelin mittainen yhtenäinen punatiilijulkisivu, Kalevankadun ajallinen kerrostuneisuus (1843-1950) sekä korttelin läpikulkumahdollisuus edellä mainittujen katujen välillä. Viereisistä kortteleista poiketen on Albertinkadun varrella oleva entinen sähkölaboratorion rakennus vedetty katulinjasta sisään, myös Eerikinkadun ja Kalevankadun päädyistä. Tämä yhdessä korkean barokkivaikutteisen sisäänkäynnin kanssa korostaa rakennuksen julkista luonnetta. Korttelin historiaa ajatellen mielenkiintoista on myös sen sijainti, aluksi aivan uuden pääkaupungin laidalla, mistä kortteli sitten vähitellen imeytyi osaksi kasvavan kaupungin keskustaa.

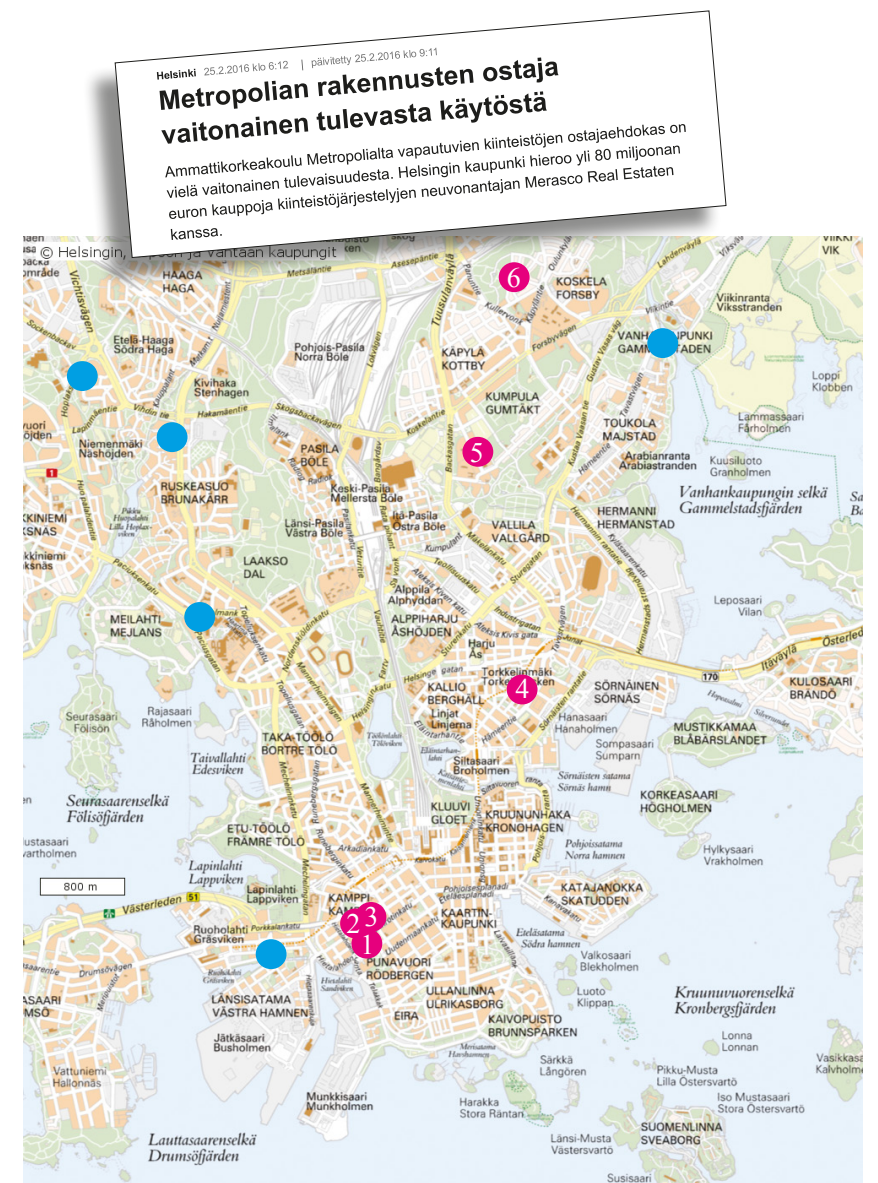
Korttelissa elää rinnakkain neljä ideaa, joista jokaisen on ollut jossain vaiheessa tarkoitus täyttää yksinään koko kortteli: puutalot, panimo, kerrostalot ja laboratoriot. Tässä mielessä kortteli on

poikkeuksellisella tavalla oman historiansa kattava dokumentti.

Työn aihe on tullut Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastolta, mutta varsinainen tutkimus- ja suunnittelutyö on tehty itsenäisesti ja riippumattomasti. Korttelin tarkastelu tuli ajankohtaiseksi, kun Tilakeskuksen hallinnoimien kiinteistöjen käyttäjä, Metropolia-ammattikorkeakoulu, on muuttamassa pois. Näiden kiinteistöjen osalta korttelin tuleva käyttö on vielä avoin, ja tässä työssä hahmotellaan sille joitakin mahdollisia suuntaviivoja. Metropolia on keskittämässä toimintansa neljälle kampukselle Arabianrantaan, Leppävaaraan, Myllypuroon ja Myyrmäkeen vuoteen 2019 mennessä nykyisten noin 20 toimipisteen sijaan.

Metropolian kiinteistöjen ostajaksi on tarjoutunut Merasco Real Estate, joka on omien sanojensa mukaan riippumaton kiinteistöjärjestelyjen neuvonantaja, jolla on pitkä ja monipuolinen kokemus sekä suomalaisista että kansainvälisistä kiinteistömarkkinoista.¹ Kuudesta kiinteistöstä koostuvan kokonaisuuden hinta on tarjouksen mukaan noin 81 miljoonaa euroa, josta Kottaraisen korttelin osuus on 18,5 miljoonaa. Ostajatarjokas ei ole kertonut, mitä se aikoo kiinteistöillä tehdä, mutta vakuuttaa suunnittelevansa tulevaa käyttöä rakennusten historiaa kunnioittaen yhdessä kaupungin ja museoviranomaisten kanssa. Kauppa vaatii kiinteistölautakunnan, kaupunginhallituksen ja -valtuuston hyväksynnän.²

1 Merasco 2016.
2 YLE Uutiset 25.2.2016.

Kuva 2. Metropolian kiinteistöt Helsingissä. Punaisella on merkitty Merasco Real Estaten tarjouksen kohteena olevat kiinteistöt: 1 – Bulevardi 31, entinen TKK:n päärakennus; 2 – Eerikinkatu 36, entinen TKK:n konelaboratorio; 3 – Albertinkatu 40-42, entinen TKK:n sähkölaboratorio; 4 – Agricolaankatu 1-3; 5 – Sofianlehdonkatu 5b; 6 – Onnentie 18.

Kuva 3. Eerikinkadun portista avautuu näköala menneisyyteen. (Ilonen 1996, 40.)

Tässä työssä korttelia käsitellään jokseenkin kronologisessa järjestyksessä: ensin historiaa (luku 3), nykytilannetta vertaillen muihin vastaaviin paikkoihin Helsingissä (luku 4) ja sitten tulevaisuutta (luvut 5 ja 6). Ennen korttelin historiaan paneutumista esitellään sille konteksti Helsingin kaavoituksen ja yhteiskunnallisten olosuhteiden osalta (luku 2). Korttelin yhteyttä TKK:n historiaan sekä rakennusten että niiden suunnittelijan Onni Tarjanteen kautta esitellään muun historian yhteydessä luvussa 3.

Luvussa 6 esitettävä käyttösuunnitelma pyrkii säilyttämään korttelin diversiteettiä, mistä tulee tämän työn nimikin. Diversiteetillä käsitetään tässä monimuotoisuutta rakennusten ajallisten kerrostumien, kaupunkikuvallisen ilmeen ja toimintojen suhteen. Tämän pyrkimyksen perustelut käyvät ilmi muissa luvuissa esitetyistä historiallisista seikoista, kaupungin omista kehitystavoitteista ja rakennussuojeluperiaatteista.

Korttelin Tilakeskuksen hallinnoimasta osasta on tehty Tilakeskuksen tilaamana suppea rakennushistoriallinen selvitys (Talli oy 2015, Mira Kyllönen, Carlos Lopez, Minna Lukander), jota on hyödynnetty myös tässä diplomityössä.

Pääasiallisia arkisto- ja kuvalähteitä ovat olleet Helsingin kaupunginarkisto, kaupunginmuseon, kaupunkisuunnitteluviraston ja rakennusvalvontaviraston arkistot, Kansallisarkisto, Kansalliskirjasto ja Arkkitehtuurimuseon kirjasto.

Vaikka työtä on tehty itsenäisesti, se ei olisi ollut mahdollista ilman muiden apua. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston puolelta yhteyshenkilöinä ovat olleet Riitta Salastie ja Sinikka Lahti sekä tilakeskuksesta Tarja Lehto. Työn valvoja on professori Aino Niskanen ja ohjaaja yliopisto-opettaja Aimo Nissi. Kiitokset ansaitsee myös taiteilijaprofessori Juha Ilonen. Erityiset kiitokset perheelleni sekä kärsivällisyydestä että kärsimättömyydestä.

2 Konteksti

Tässä luvussa esitellään korttelin elinympäristö, jota kuvaillaan kaupungin rakenteen ja yleisten yhteiskunnallisten olosuhteiden kautta.

Helsingin kortteli numero 75 kuuluu IV kaupunginosaan (Kamppi, Kampen), jonka rajoina ovat nykyisin Mannerheimintie, Uudenmaankatu, Baana ja Hietalahti. Kaupunginosan nimi juontuu nykyiseltä Lasipalatsilta aina Hietalahteen saakka ulottuneesta alueesta, jota kutsuttiin nimellä Kampen tai Campementsplatsen. Alue oli koulu- poikien kisailupaikkana jo ennen isonvihan aikaa, ja myöhemmin sotaväen leiri- ja harjoituskenttänä. Joidenkin tietojen mukaan venäläiset olisivat kaataneet alueella kasvaneen metsän isonvihan aikana.³

Korttelin historian selvittämisessä ei tarvitse mennä isoonvihaan (1713–21) saakka, sillä Helsingin rakenne muotoiltiin joitakin pieniä poikkeuksia lukuun ottamatta kokonaan uusiksi Suomen sodan (1808–09) jälkeen. Sodan lopputuloksena Suomesta tuli Venäjän vallan alainen suuriruhtinaskunta, ja Helsingissä oli jälleen riehunut tulipalo, joka tuhosi noin 70 tonttia kaupungin neljästä sadasta. Kolmannes noin 4000 asukkaasta menetti kotinsa.⁴

Kaupunkipalon jälkeen Helsingille ryhdyttiin laatimaan uutta asemakaavaa. Keisari asetti tätä varten komitean, jota johti kenraalikuvernööri F. G. Steinheil, ja jäseninä olivat maaherra G. F. Stjernvall, oikeuspormestari J. A. Strömberg sekä kauppias C. M. Lindholm. Kaupungin jälleerakentamiseen kietoutui pian myös muita ta-

voitteita. Samoihin aikoihin nimittäin heräsi myös ajatus Helsingistä Suomen pääkaupunkina, johon Stjernvall tarttui innokkaasti. Asian edistäminen vauhdittui, kun Suomeen siirtyvä G. M. Armfeltkin alkoi ajaa sitä. Hän tajusi, että laadukasta asemakaavaa voisi käyttää neuvotteluvalttina keisarin kanssa. Tätä varten hän pyysi niin ikään Suomeen palannutta J. A. Ehrenströmiä kommentimaan Helsingin asemakaavaehdotusta. Ehrenström laati saman tien myös oman kaavaehdotuksensa, ja nimitettiin jälleerakennuskomitean puheenjohtajaksi samana päivänä kuin Helsinki määrättiin pääkaupungiksi, 8.4.1812.⁵

Ehrenströmin asemakaava vahvistettiin 1817. Siinä muotoiltiin keisarillisen suuriruhtinaskunnan pääkaupungin asemalle sopiva monumentaalikeskusta esikaupunkialueineen. Kaupungin keskukseksi tuli Suurtorin laajennus, Senaatintori, jonka ympärille sommiteltiin paikat tärkeimmille rakennuksille.

Myös IV kaupunginosan ruutukaava on lähtöisin Ehrenströmin laatimasta asemakaavasta. Boulevardi, joka kulkee Esplanadilta Hietalahteen, määräsi kaupunginosan pääväylänä ruudukon suunnat (kuva 4).

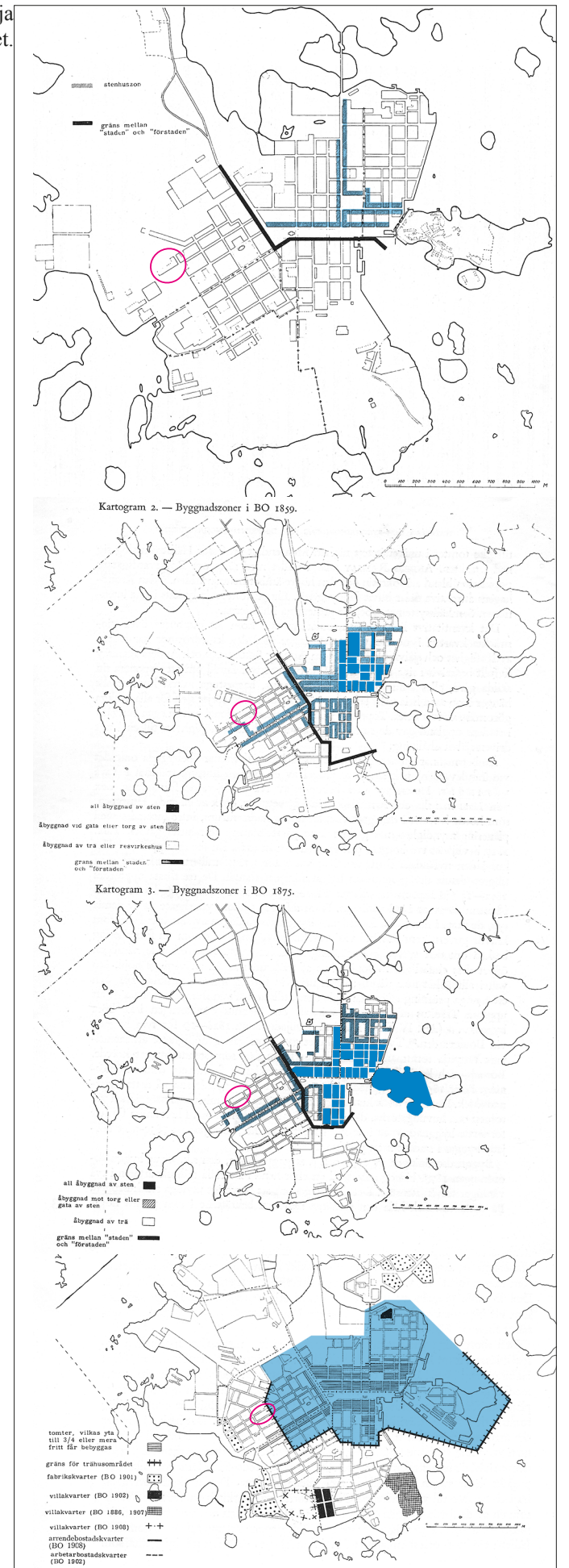
Tässä vaiheessa kaavoittajan valta oli lähes rajaton: maanomistusoikeudesta ei tarvinnut välittää sen enempää kuin keisarille valittajistakaan. Niinpä kaupungin muovaamista rajoitti vain raha, jota oli käytettävissä huomattavasti enemmän nyt kun kyseessä oli sentään pääkaupunki. Olisi siis oletettavissa, että Helsinki kuvastaisi tuon aikaisia kaupunkisuunnittelun ihanteita puhtaimmillaan.

1800-luvun alussa vallinnut länsimainen kaupunki-ihanne oli erilaistunut kaupunki, jossa keskusta oli varattu varakkaille ja reuna-alueet köyhille. Tärkeimmät tämän suuntaiset vaikutteet löytyivät Saksasta ja Venäjältä. Ihanteen toteutumista Helsingissä tukivat määräykset käytettävistä rakennusmateriaaleista. Alunperin jälleerakennusvaiheen tavoite oli sallia koko kaupungissa vain kivitalot, osin edustavuuden ja osin paloturvallisuuden vuoksi. Vähemmän varakkaiden ajateltiin yhdistävän voimansa yhteisiin talohinsa. Kuitenkin jo 1812 jouduttiin sallimaan puutalot kaupungin laidoilla, ja 1825 annettiin kokonaan periksi keisarin salliessa puutalot myös kantakaupungissa. Vain Suurtori, Pohjoinen Esplanadikatu, Unioninkatu ja Rauhankatu (nykyinen Aleksanterinkatu) jätettiin kivitaloalueiksi (kuva 6). Rakennusjärjestyksessä silti kannustettiin kivitalojen rakentamiseen muuallekin, mutta tällä ei liene ollut suurempaa vaikutusta. Köyhimpien asuntotarve jätettiin huomioimatta jo alunperin, ja tilanne paheni kun väestörakenne muuttui 1800-luvun kuluessa.⁶

Puutalojen korkeus oli rajoitettu yhteen kerrokseen; lisäksi sallittiin kaksikerroksiset talot, joissa alakerta oli kiveä ja yläkerta puuta.⁷

Kattojen väriksi oli määrätty joko musta tai punainen, ja puutalojen julkisivut piti maalata vaalean harmaaksi tai vaalean keltaiseksi. Puutalojen julkisivuihin suositeltiin rappausta ulkonäön, paloturvallisuuden ja lämmöneristyksen vuoksi.

Kuva 6. Rakennusmateriaalit vuosien 1825, 1859, 1875 ja 1895 määräyksissä. Sinisellä merkitty kivirakentamisalueet. (Åström 1957, 60, 64, 260.)

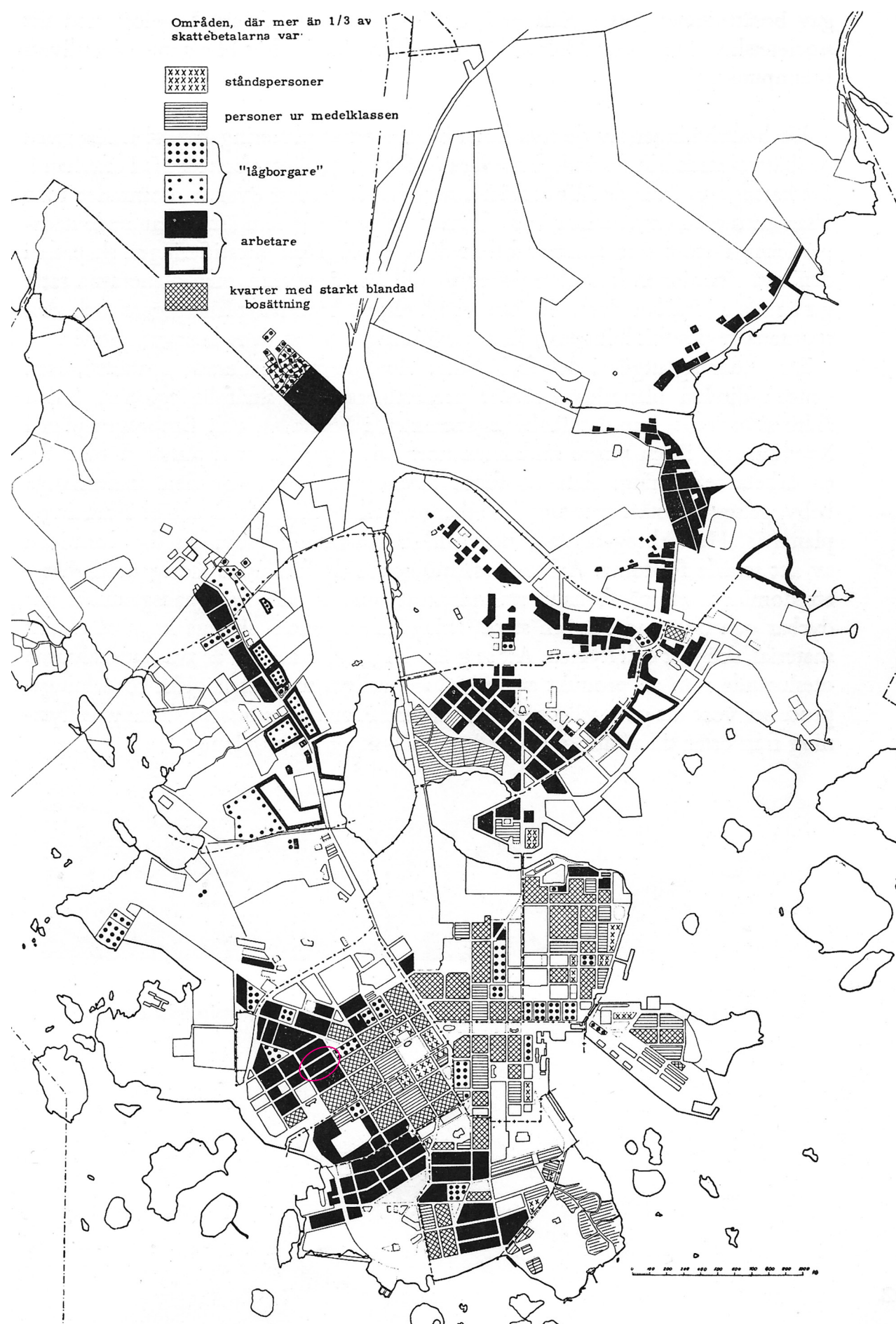
3 Alho 1962, 152; Pesonen 1981, 33, 107.

4 Meurman 1969; Nikula 2005, 64.

5 Muthreich 1970, 169-183.

6 Åström 1957, 58-59, 96; RJ 1826 IV § 1.

7 RJ 1826 IV § 2.

Kuva 7. Asuinalueet 1910. (Åström 1957, 261.)

Käymälää, tallia ja navettaa ei saanut sijoittaa niin, että niiden likavedet haittaisivat naapuria.⁸

Kivitalojen empirearkkitehtuuria säännöllisine ja sopusuhtaisine julkisivuineen sovellettiin myös puutaloihin. Ikkunat ja listoitukset sijoitettiin symmetrisesti, kivijalka oli korkea, ja kattona oli matala aumakatto.⁹

Ylempien yhteiskuntaluokkien taloissa tilat oli yleensä sijoitettu niin, että pitkittäinen sydänmuuri jakoi tilat hienompiin kadun puolisiin ja arkisempiin pihanpuolisiin. Kadun puolella sijaitsivat salonki, ruokasali ja herrainhuone, pihan puolella eteishuone, makuuhuone, lastenhuone ja piianhuone. Edustushuoneita lämmitettiin vain tarvittaessa, mutta silti niiden sijoittelu ja sisustus oli etusijalla käyttötiloihin nähden.¹⁰

Jälleenrakentamisvaiheen jälkeen rakentamista säädeltiin ensin keisarillisella asetuksella 1856, joka määräsi kaikkien kaupunkien rakentamisesta. Estetiikasta ei annettu määräyksiä, keskeisenä tavoitteena oli tulipalojen ehkäiseminen. Kuitenkin maistraateilla oli velvollisuus laatia paikallinen rakennusjärjestys, joka vahvistettiin senaattissa. Rakennusjärjestysten määräyksillä yritettiin torjua vain pahimmat epäkohdat, sillä uskottiin, ettei huonoille asunnoille riittäisi kysyntää.¹¹

Vallinnutta kaavoitusperiaatetta on kuvattu motolla ”sosiaalinen etäisyys vaatii maantieteellistä etäisyyttä”.¹² Kaupungin alueet jakautuivatkin 1800-luvun alusta lähtien yhteiskunnallisen aseman mukaan hierarkisesti (kuva 7). Kruununhaka oli säätyjen ja virkamiesten asuinaluetta, Kaartin-kaupunki ja Uudenmaan esikaupunki porvareiden, Siltavuorenranta ja Katajanokka työväestön, ja Punavuoret ja Kamppi köyhälistön ja venäläisten kauppiaiden.¹³ Näyttää tosin siltä, että Kampin asukkaiden yhteiskunnallinen asema parani sitä mukaa kun kaupunginosan sijainti muuttui kaupungin laidalta kohti keskustaa. Myöhemmin muodostuivat työväenkaupunginosat Kallio ja Harju lähelle suuria teollisuuslaitoksia.

Uudenmaan kaupunginosa, eli Ison Roobertinkadun ja Eerikinkadun välinen alue, rakennettiin Ehrenströmin asemakaavan mukaisesti 1820- ja

30-luvuilla. Turun kasarmi rakennettiin 1830-33 nykyisen Lasipalatsin tienoille, ja sen vieressä olevat alueet jäivät sotaväen käyttöön. Lapinlahden mielisairaala perustettiin 1837, ja sinne johti tie nykyisen Annankadun ja Eerikinkadun kulmasta. Tien varrella oli myös hautausmaa (1829). Leppäsuon ja Arkadian mailla oli 1800-luvun jälkipuolella suuret puutarhat. Julkisia rakennuksia alueella edusti lähinnä vain koulu (Gustaf Nyström 1886), joka oli uudenaikainen, ehkä ensimmäinen suomalainen koulu, jossa oli kaikkialla sähkövalo.¹⁴

Nykyisten Eerikin- ja Lapinlahdenkadun tienoille nousi köyhälistön mökkejä 1840-luvun lopulta alkaen, ja 1843 asemakaavassa on tänne kaavoitettu vuokratontteja. Tilanne pysyi samana ilmeisesti pitkään, sillä vielä 1882 maistraatti luonnehti asiaa näin:

— erikoisesti on Eerikin- ja Lapinlahdenkatujen väliselle seudulle muodostunut puutaloesikaupunki, joka jo täyttää huomattavan alan. Näiden talojen omistajat ovat osittain maaseudulta muuttanutta varakkaampaa rahvasta, osittain kirvesmiehiä ja työläisiä, jotka hankittuaan työllään pienen pääoman, ovat sijoittaneet sen rakennusyrityksiin.¹⁵

Teollisuuden kehitys ja väestön kasvu oli voimakasta. Kaupungissa oli 1850-luvulta alkaen modernia teollisuutta, voimanlähteenä aluksi lihastyövoima, 1860-luvulta höyry. Tästä alkoi muutos pikkukaupungista suurkaupungiksi. Kaupunkiin virtasi väkeä erityisesti teollisuuden työvoimaksi, muuttoliike oli huipussaan 1870-luvun lopulla. Helsinki nousi 1890-luvulla johtavaksi teollisuuspaikkakunnaksi. Väestön määrä yli nelinkertaistui vuoden 1870 noin 30 000:sta 1910 noin 136 000:een. Työväestön osuus kasvoi voimakkaasti 1870-90, samalla kun käsityöläisten osuus pysyi samana ja palvelusväen osuus laski.¹⁶

Väestön kasvaessa kaupunkirakennetta pyrittiin tiivistämään, eikä 1875 rakennusjärjestyksessä juurikaan rajoitettu kivrakennusten korkeutta tai laajuutta.¹⁷ Malli ylitehokkaaseen maankäyttöön saatiin Berliinistä.¹⁸ Tiivistymiseen oli syytä myös muuttunut kaavoitusprosessi. Vuodesta 1875 kaavasta päätti kaupunginvaltuusto, jossa valtuutetun äänimäärä riippui varallisuudesta.

8 RJ 1826 IV § 10, V § 5.

9 Arkio 1980, 17.

10 ibid., 18.

11 Nikula 1981, 150.

12 Åström 1957, 109.

13 Arkio 1980, 18.

14 Alho 1962, 152-154.

15 ibid., 153.

16 Åström 1957, 178, 182, 183 kaavio.

17 RJ 1875 I § 9, 14, 15, 17, 21, 22.

18 Nikula 1981, 156.

ta. Kaavoituksen siirtyminen uuden eliitin käsiin muutti myös kaavoituksen perustan, pääkaupunkiaseman vaatiman estetiikan tilalle nousivat talouselämän vaatimukset.¹⁹

Matalien puutalojen tilalle alkoi nousta kerrostaloja melko sattumanvaraisesti. Huippuvuonna 1888 rakenteilla oli 127 yli 3-kerroksista kivitaloa, lähes kaikki I-V kaupunginosissa.²⁰ Tämä kaupungin muutosvaihe on yhä nähtävissä Kottaraisen korttelissa keskeneräisenä.

Vaikka samassa kerrostalossa asui väkeä eri yhteiskuntaluokista, luokkajako määräsi asuntojen sijainnin, koon ja laadun. Kadun puolella asuivat ylempiin luokkiin kuuluvat, pihan puolella palvelijat ja vuokralaiset. Pihan puoleisten asuntojen ikkunat saattoivat olla kapean valokuilun pohjalla.²¹ Hygienistien vastareaktio johti uuteen rakennusjärjestykseen 1895.²² Verrattuna edelliseen rakentamista väljennettiin monin tavoin. Tontista sai rakentaa yleensä vain 2/3, pihan minimikoko oli suurempi, talojen korkeus oli rajoitettu maksimissaan 23 metriin, ja ikkunoiden edessä oli oltava vapaata tilaa vähintään 4,5 metrin leveydeltä.²³

Palovaaralliset ja epähygieniset teollisuuslaitokset haluttiin siirtää pois kaupungin keskeltä. Silti mm. panimot, leipomot, puusepänermaat ja pajat sallittiin kaupungissa, kunhan ne olivat kivirakennuksissa. Teollisuuden asettuessa Hietalahteen ja Ruoholahteen palovaaran ja kaupunginosan puutalovaltaisuuden vuoksi pelkästään ranta annettiin teollisuuden käyttöön.²⁴ Tulipalojen pelko ei ollut aiheutonta, ja Kamppi näyttääkin olleen erityisen altis niille. Esimerkiksi vuonna 1910 kaupunginosien alueilla oli 103 tulipaloa, joista eniten (18) Kampissa.²⁵

Kampin asukkaat olivat aluksi lähinnä käsityöläisiä ja kauppiaita, myöhemmin myös teollisuustyöläisiä. Käsityöläisyyden osalta ammatinharjoittamista säätelä aluksi ammattikuntalaitos. Ammattikunta valvoi, että vain ne, joille oli myönnetty mestarin arvo, saivat toimia itse-

näisinä yrittäjinä. Mestarin kuollessa tämän leski saattoi periä ammattioikeudet.

Narinkka (ven. *na rýnke* 'torilla'), jossa juutalaiset ja venäläiset myivät käytettyjä vaatteita, siirrettiin 1876 nykyisen Suomen Pankin tontilta Annankadun pohjoispäähän, ja sinne asettuivat sen köyhät kauppiaatkin. Varakkaammat juutalaiset pitivät kauppojaan Heikinkadun varrella. Kamppi olikin aikoinaan monikulttuurinen alue: juutalaisia, venäläisiä ja puolalaisia kauppiaita ja kadunlaskijoita, tataareja kulkukauppiaina, italialaisia posetiivinsoittajina ja kipsikuvien tekijöinä.²⁶

Ammateista puhuttaessa on huomattava se, että naisten ammateista on yleensä vähemmän tietoa kuin miesten. Tähän on monia syitä. Naimisissa olevan naisen ei oletettu tekevän töitä kodin ulkopuolella, joten hänellä ei myöskään voinut olla ammattia. Lisäksi naisten palkallisen ja palkattoman työn välinen ero oli usein mitätön: kyse oli monesti saman asian tekemisestä joko omalle perheelle tai muille. Palkkakin saattoi olla muuta kuin rahaa: tavaroita tai vastapalveluksia.²⁷

Yleisiä naisille merkittyjä ammatteja olivat muiden muassa palvelija, ompelija, pyykkäri tai silittäjä. Lähes kaikki työtä tekevät naiset ompelivat muun työnsä ohella myyntiin, yleensä yksityisiä tilaustöitä. Tämä oli 1800-luvun lopulla vielä todellista käsityötä, sillä ompelukoneeseen harvalla oli varaa, eikä työtapoja oltu sovitettu sarjatuotannolle.²⁸

Siitä, että Kamppi oli aluksi kaupungin laidalla, kertoo myös se, että ensimmäisissä Kottaraisen kortteliin sijoittuvissa rakennuspiirustuksissa ei ole Eerikinkatua, vaan sillä puolella korttelia käytetään nimityksiä "kaupungin ulkopuoli" (stadens utmark) tai "kaupungin viljelmät" (stadens blandtage).

Kaupungin laidoille muodostui slummeja köyhälistölle – maalta saapuville ja kaupungin sykkeestä sivuun pudonneille. Dosentti Antti Häkkinen kuvaa näitä alueita kaupungin ja erityisesti teollisuuden työvoimareservinä, "pysäkki menneen ja tullen". Kaupungin laajentuessa entiset laita-alueet tarvittiin rakennusmaaksi, ja mökkien ja hökkeleiden tilalle nousi kivitaloja. Samalla laita

19 Åström 1957, 142, 143, 220.

20 ibid., 181.

21 Ilonen 1996, 166.

22 Åström 1957, 231-233.

23 RJ 1895 V § 40, 43, 46, VII § 89.

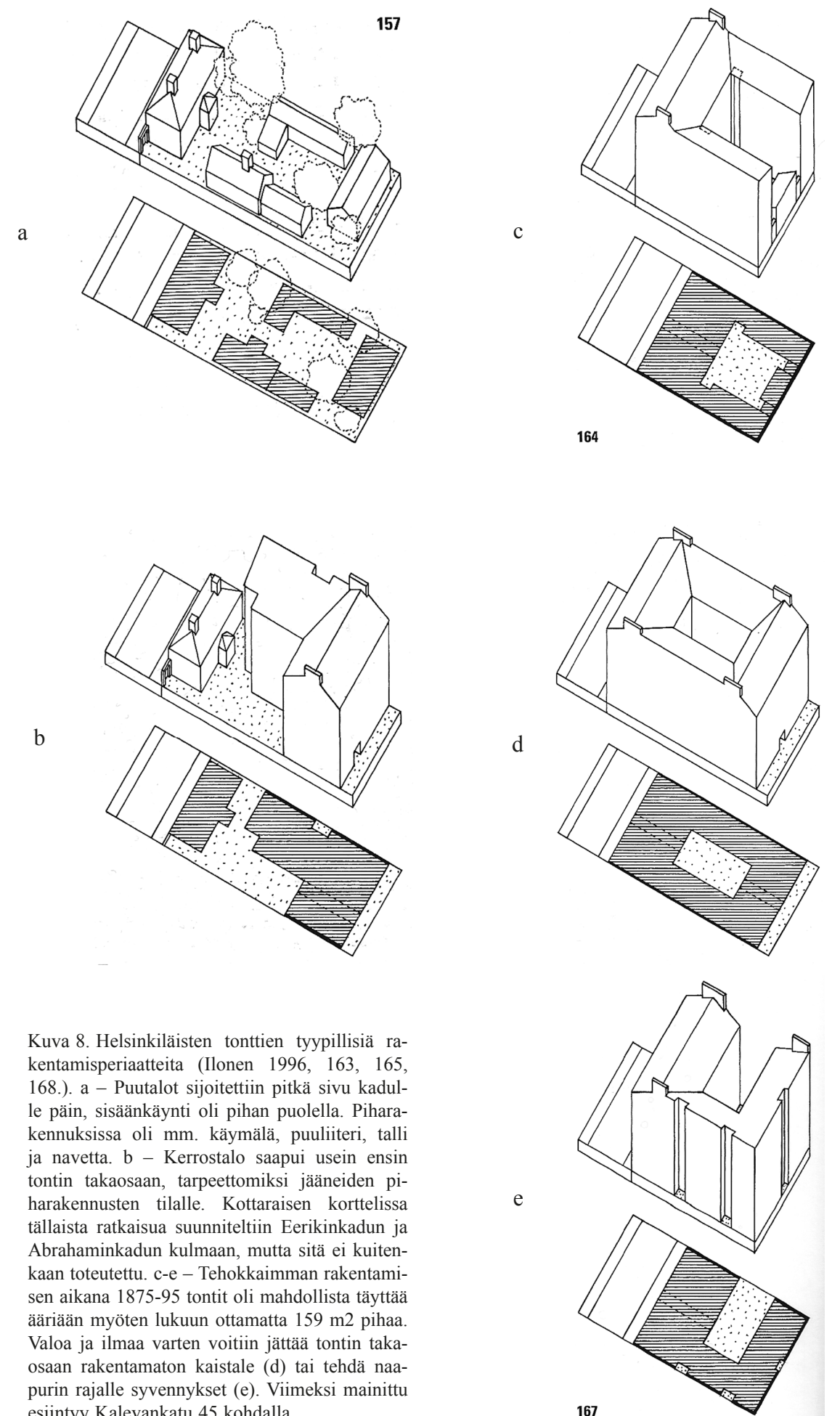
24 Åström 1957, 238, 239.

25 Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1910, 246.

26 Alho 1962, 153.

27 Katainen et al. 1993, 30.

28 ibid., 22, 26.

Kuva 8. Helsingiläisten tonttien tyypillisiä rakentamisperiaatteita (Ilonen 1996, 163, 165, 168.). a – Puutalot sijoitettiin pitkä sivu kadulle päin, sisäänkäynti oli pihan puolella. Piharakennuksissa oli mm. käymälä, puuliiteri, talli ja navetta. b – Kerrostalo saapui usein ensin tontin takaosaan, tarpeettomiksi jääneiden piharakennusten tilalle. Kottaraisen korttelissa tällaista ratkaisua suunniteltiin Eerikinkadun ja Abrahaminkadun kulmaan, mutta sitä ei kuitenkaan toteutettu. c-e – Tehokkaimman rakentamisen aikana 1875-95 tontit oli mahdollista täyttää ääriään myöten lukuun ottamatta 159 m2 pihaa. Valoa ja ilmaa varten voitiin jättää tontin takaosaan rakentamaton kaistale (d) tai tehdä naapurin rajalle syvennykset (e). Viimeksi mainittu esiintyy Kalevankatu 45 kohdalla.

Kuva 9. Köyhäinavun saajat 1848, 1893 ja 1910. (Åström 1957, 111, 284, 292.)

Kuva 10. Kampin korttelien nykyiset rakennustehokkuudet (yläkuva) ja asuinhuoneistoalatehokkuudet (alakuva) Rakennusvalvontaviraston tietojen perusteella.

siirtyi kauemmaksi.²⁹ Kaupungin laita muodostui käsitteeksi, jolla tarkoitettiin suljettua, köyhää, rikollisuuden, alkoholismin, siveettömyyden, sivistymättömyyden ja raakuuden vaivaamaa kaupunginosaa.³⁰

Slummiutumisen kehto oli Katajanokka, jonka purkamisen seurauksena 1870-luvulla slummit siirtyivät Punavuoren ja Hietalahden alueille. Bordellien ja salakapakoiden sulkeminen 1880-luvun puolivälissä auttoi hieman.³¹

Prostituotujen osuus asukkaista oli suurimmillaan 1870- ja 1880-luvuilla, ja väheni melko tasaisesti 1980-luvulle, jolloin prostituutio hävisi lähes kokonaan. Ilotaloja oli keskustan lähistöllä, ja niiden tytöt olivat pääasiassa Ruotsista tulleita. Vuoden 1884 jälkeen ilotalot hiljenivät ja prostituutio siirtyi kadulle. Kalevankatu oli yksi iltaisin tähän käytetyistä kaduista, ravintoloiden läheisyys toi asiakkaita.³²

Yhteiskunnan jakautuessa 1800-luvun lopulla yhä jyrkemmin kahtia myös kaupunki alettiin kokea kahtena täysin erillisenä symbolimiljöönä. Ääripäitä aikalaiskuvauksissa edustivat usein Esplanadit ja Punavuori (myös Kamppi) pienine puutöllerineen. Alimpien yhteiskuntaluokkien omat tai niiden pelastamista yrittävät instituutiot levittäytyivät tiheimmin Kampin ja Punavuoren alueille.³³

1800-luvulla suhtautuminen teollistuviin kaupunkiin ylipäänsä oli ristiriitainen, niin myös Helsinkiin. Toisaalta kaupunki nähtiin moraallisen rappion ja kurjuuden pesänä, toisaalta mahdollisuutena uudenaikaiseen, ehkä jopa parempaan elämään. Myös uuteen yhteiskuntaluokkaan, teollisuuden työväkeen, suhtauduttiin ristiriitaisesti. Toisaalta sen kurjia oloja kauhisteltiin ja pyrittiin kohentamaan hyväntekeväisyydellä. Toisaalta ylä- ja keskiluokka pelkäsi näistä erottuvaa suurenevaa väkijoukkoa. Kaupunki voidaankin nähdä ympäristönä eri yhteiskuntaluokkien kohtaamiselle ja vuorovaikutukselle.³⁴

Nykypäivän Kamppi on luonteeltaan jokseenkin kaksijakoinen: Fredrikinkadun koillispuoli on liittynyt kaupungin keskusta-alueeseen ja myös siirtänyt

29 Häkkinen 1993a, 14-15.

30 ibid., 18.

31 Åström 1957, 278-279.

32 Häkkinen 1993b, 37-40.

33 Åström 1957, 283-289.

34 Oittinen 1993, 7-8.

keskustan painopistettä Tennispalatsin ja Kampin kauppakeskuksen ansiosta. Toinen puoli Kampista on asuntovaltaisempi ja tällä hetkellä hieman unohdettu. Tälläkin alueella on silti oma potentiaalinsa, mm. kivijalkatiloja on runsaasti, ja alueen läpi kulkee kävelyreitti Jätkäsaaresta ja Ruoholahdesta Stockmannille. Kivijalkatilojen vetovoima on kasvamassa urbaanin elämäntavan sosiaalisenä näyttämönä.³⁵

Rakennusvalvontaviraston kiinteistötietojen mukaan Kampin koko kaupunginosan kerrosala on noin 1 900 000 m². Kampissa on 11 395 asukasta ja 8 417 asuntoa, noin 480 000 m². Asuntojen koon (73,2 % yksiöitä ja kaksioita) perusteella Kamppi vertautuu mm. Punavuoreen, Taka-Töölöön ja Meilahteen. Asumisväljyyden (35,8 m²/hlö) perusteella niin ikään Taka-Töölöön, Tuomarinkylään, Patolaan ja Puistolaan.³⁶

Myös väestöstä on saatavilla mielenkiintoisia tilastoja. Kampinmalmin alueella 5,3 % väestöstä sai toimeentulotukea vuonna 2013, mikä on Eteläisen suurpiirin suurin osuus.³⁷ Yli 15-vuotiaista 81 % on suorittanut jonkin peruskoulun jälkeisen tutkinnon. Tämä jakautuu keskiasteen ja korkea-asteen välille 31/50. Lukio- ja ammatillisen koulutuksen välinen jakauma on 71/17 %, mikä on Eteläisen suurpiirin alueella eniten ammatillista koulutusta suosiva. Työttömyysaste 5,5 % on sekin Eteläisen suurpiirin suurin.³⁸

Vaikka Kamppi onkin siirtynyt kaupungin laidalta sen keskelle, edellä mainitut tilastotiedot voidaan nähdä jäänteinä kaupunginosan alkupe-
räisestä asemasta.

Kuva 11. Ote kartasta vuodelta 1820 (kaupungininsinööri Pehr Grans-
tedt) sotaväen harjoitusalueita varten. Vasemmassa reunassa on Hietalahti, jonka koillispuolelle on merkitty lasaretin kortteli. Tuleva kortteli 75 on tästä edelleen koilliseen, viljelyalueilla (Plantager ja Odladt Kärr). (HKA.)

35 YLE Uutiset 6.4.2016.

36 Helsingin kaupungin tietokeskus 2014, 34, 75-81.

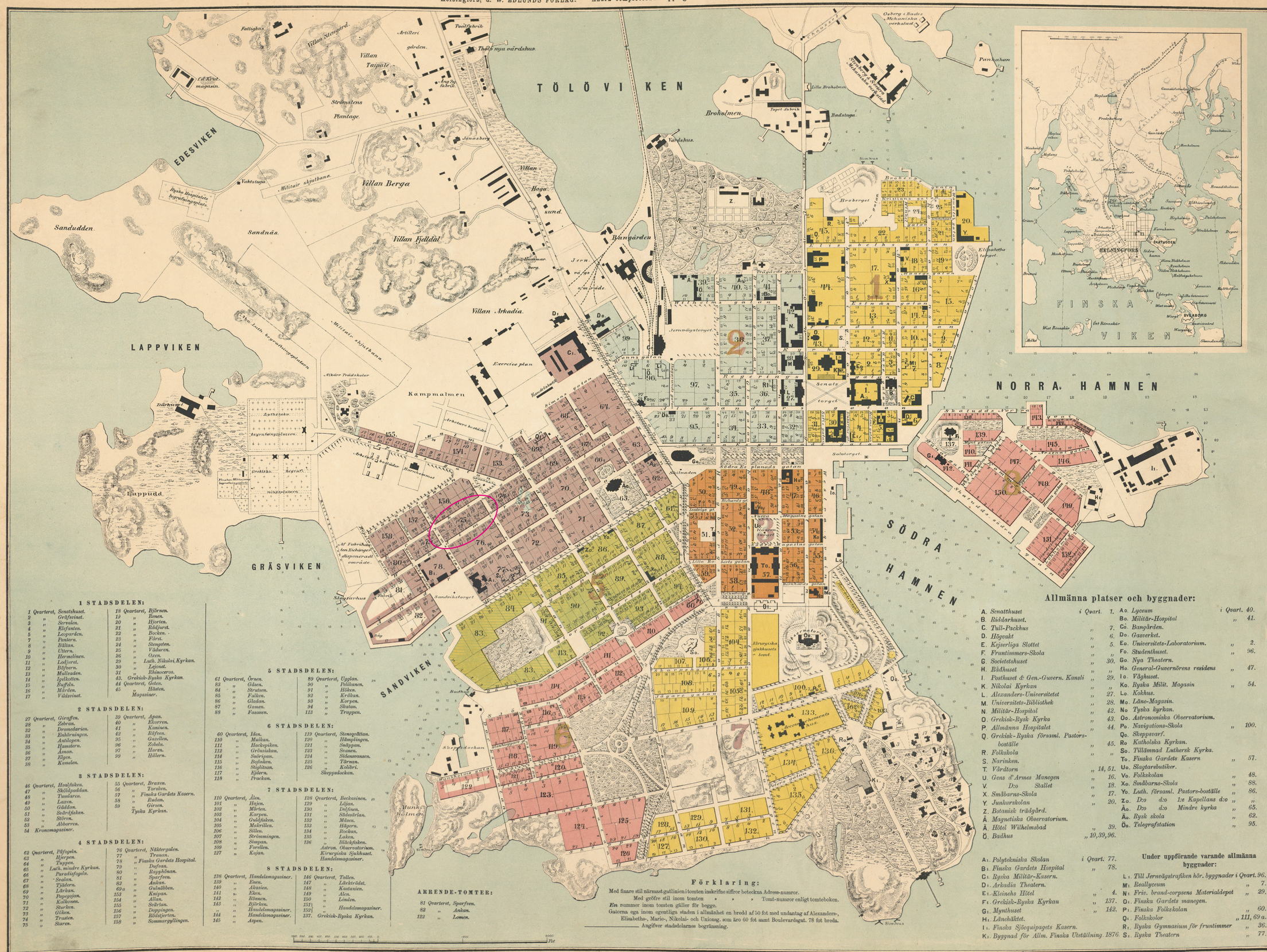
37 ibid., 153.

38 ibid., 165, 169, 213.

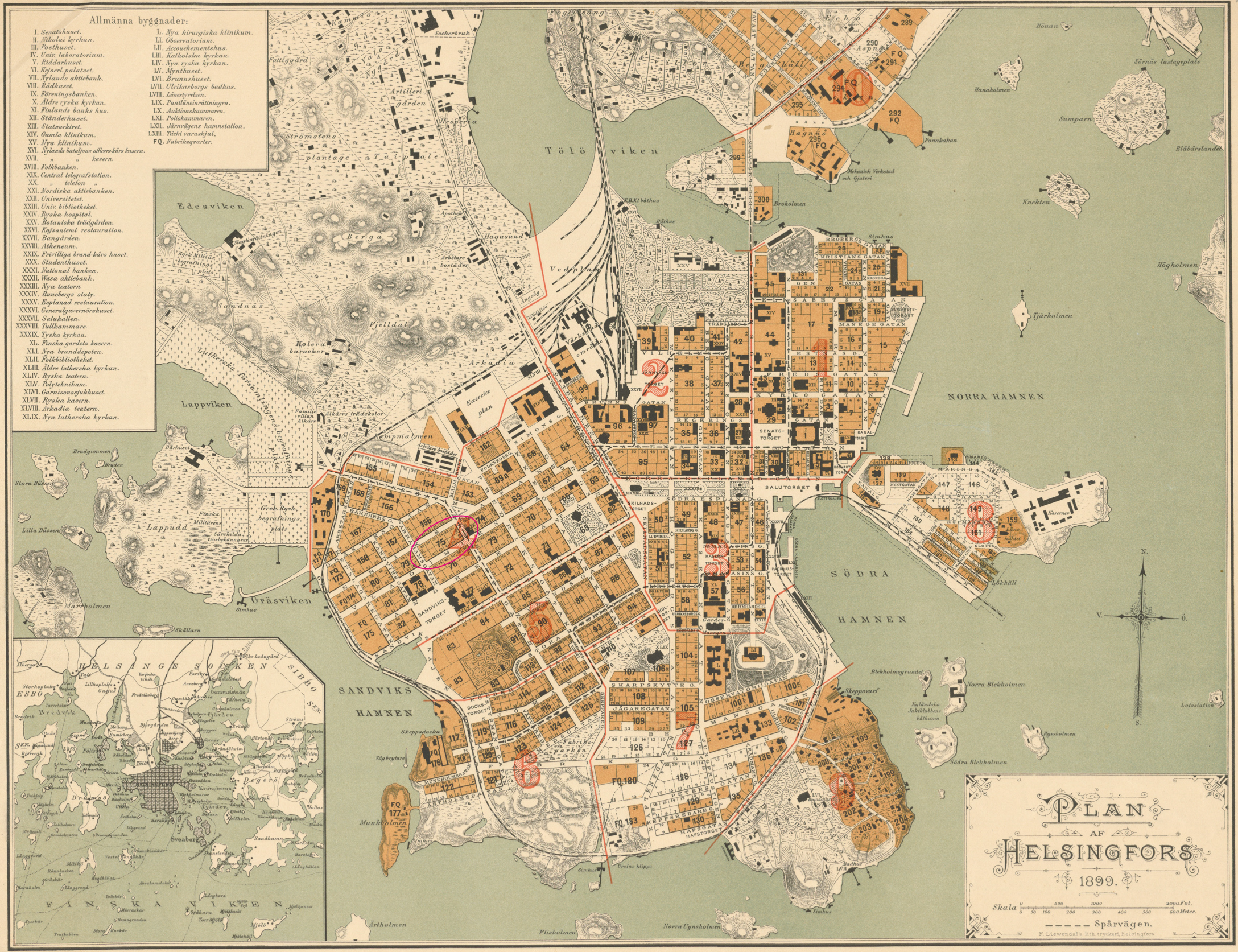
Kuva 12. Kartta vuodelta 1846. Kottaraisen kortteli on kaupungin laidalla kulmittain sotilassairaalan kanssa. Lounaassa rannalla on teurastamo erillään muusta kaupungista. Luoteessa ovat Kampinmalmin kukkulat, hautausmaat ja niiden takana hullujenhuone. Koillisessa on Venäjän armeijan kasarmi. (KK.)

Helsingfors, G. W. EDLUNDS FÖRLAG. — Andra kompletterade upplagan. — Upprättad år 1876 af C. REUTER.

Kuva 13. Kartta vuodelta 1876 (C. Reuter). Kaupunki alkaa laajeta Kampinmalmin alueelle. Lapinlahdenkatu ja sen varrella olevat työläisten asunnot ovat ilmestyneet kaupunkikuvaan. Albertinkatua on jatkettu Lapinlahdenkadulle asti, jolloin on syntynyt kolmion muotoinen puistikko Eerikinkadun varteen. Lapinlahdenkadulle on merkitty lastenkodin tontti. Rautatie on valmistunut. Ruoholahdenkadun muodostaminen on siirtänyt korttelin 75 kaupungin sisälle. Lapinlahdenkadun varrella on lastenkodin tontti, jolla on rakennus. Hietalahden rannalla on saha, Ruoholahden rannalla on tehtailija Eichingerin alue. Hietalahden torin laidalla on Polytekniska Skolan, ja Bulevardin ja Albertinkadun kulmaan on hahmoteltu venäläinen teatteri. (KK.)

III. S. C.
45.

Kuva 14. Kartta vuodelta 1899. Tehtaan tilalla on Marian sairaala. Rautatie jatkuu Eteläsatamasta Katajanokalle. Lastenkoti on muuttunut kansakouluksi. Ruoholahdenkadun jatkoksi on tehty pitkä niemi, jonka päässä on uimala. Albertinkadulla Kottaraista vastapäätä on panttilainaamo. (KK.)

Kuva 15. (Viereisellä sivulla.) Kartta vuodelta 1916. Kamppi ja Kottaraisen kortteli ovat lopullisesti kaupungin sisällä. (KK.)

III. 5. c.
70.

III. 5. c.
70.

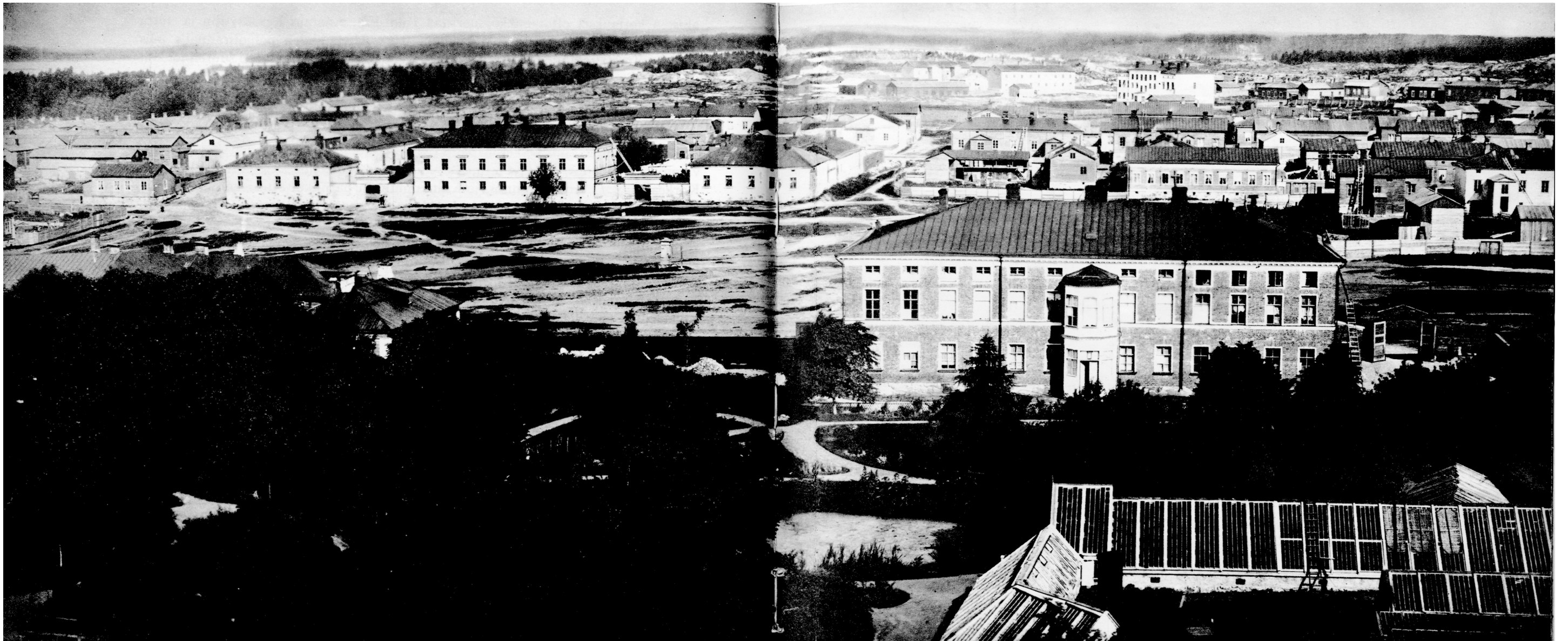
Våra tillverkningar
**Bröd, Conditörivaror,
Marmelad & Karameller**
har å samtliga utställningar erhållit
Högsta utmärkelse
K. M. BRONDIN

Finska Beklädnadsfabriks Aktiefabrik
Tammerfors, Kungsgatan 11.
Telefon: fabrik 1545.
" butik 1208.
Telegrafadress: Tammerfors, Pasternak.
Tillvärdar och försäljare herr, dam o.
barn **Kostymen**, och **öfverplagg** af
bästa kvalite och efter sista modet.
Arbetet utföres smakfullt.
Prisen billiga.

Plankarta
öfver
HELSINGFORS STAD
1916.
Utgifven af MERKURIUS Förlagsaktiefabrik.
Till Adress- och Vänkalkyler för Helsingfors stad samt öfver, i hvilken
finns en alfabetisk förteckning. Åld 1 III öfver samtliga på kartorna A 1
och A 2 uppräpnade namn, på planer, liggande inom Helsingfors stads om-
råde äfvenom på staden tillhörande älgmarker utom dess område, med
belysning till den ruta på kartorna, inom hvilken namnet återfinnes.
Pris 6 Fmk

KARTA A1

Dänd

Kuva 16. Kampia Sinebrychoffin kalliolta 1870-luvun alkupuolelta. (Alho 1962, 168-169.) Keskellä Hietalahden tori kaivoineen, sen takana Kaartin lasaretin kortteli. Kottaraisen kortteli jää lasaretista oikealle olevan Satakielen rakennusten taakse piiloon. Etualalla Sinebrychoffien asuin- ja toimistotalo (Jean Wik 1840), jossa nykyään on taidemuseo. Teknillisen korkeakoulun päärakennusta (1877) ja kauppahallia (1904) ei vielä ole.

3 Korttelin rakennus- ja henkilöhistoria

Korttelin nykyinen olemus on monen jopa sattumanvaraisen prosessin tulos, ja sen rakennuksissa on tallentunut korttelin – ja tiivistetysti koko kaupunginosan – arvokkaita historiallisia kerrostumia. Suunniteltaessa korttelille uusia käyttötarkoituksia kerrostuva rakennussuunnittelu on luonteva tapa yhdistää menneisyys tulevaan niin että korttelin olemus ja kaupungin muisti säilyvät.

Sana ’kortteli’ tulee ruotsin sanasta ’kvarter’, ’neljännes’, joka viittaa 1300-luvun puolivälissä annetun kaupunkilain määräykseen jakaa kaupungit neljään osaan. Myöhemmin termi tarkoitti neljän tai useamman kadun rajaamaa kiinteistömaata. Kun J. A. Ehrenström siirtyi Tukholmas- ta Suomeen 1811, hän toi mukanaan ruotsalaisen järjestelmän, jossa kullekin korttelille annettiin nimi, ja tontit numeroitiin erikseen kortteleittain. Helsingissä vuoden 1820 palojärjestyksessä vahvistettiin ensimmäiset nimet kaduille ja kortte- leille, jotka Kampissa nimettiin lintujen mukaan. Korttelien nimeämistä jatkettiin, kunnes yhdek- sän ensimmäistä kaupunginosaa oli kaavoitettu 1880-luvun lopussa, tämän jälkeisissä kaupungin- osissa korttelit saivat pelkän numeron.³⁹

Vaikka kadunnimien antajat ovatkin selvillä, kaikissa tapauksissa ei ole täysin varmaa, kehen tai mihin nimi viittaa. Tässä on käytetty lähtee- nä Leo A. Pesosen toimittamaa teosta Helsingin

39 Pesonen 1981, 58. Ensimmäiset kaupunginosat ovat Kruununuhaka, Kluuvi, Kaartinkaupunki, Kamppi, Punavuori, Eira, Ullanlinna, Katajanokka ja Kaivopuisto.

kadunnimet, jota voi pitää mahdollisimman luo- tettavana. Katujen nimistö on alunperin lähtöisin J. A. Ehrenströmltä ja F. G. Steinheililta. Huo- mattavimpana ryhmänä nimissä olivat keisarilli- set nimet, joihin lasketaan myös venäläisten py- himysten ja ritarikuntien mukaiset nimet (mm. Vladimirinkatu). Myös kaupungin kehittämiseen osallistuneet keisarin alamaiset saivat nimikkoka- tuja. Suurin osa katujen nimistä viittasi kuitenkin paikkaan, ei henkilöön.

Kaupungin rakentaminen kesti kauan, eikä ni- miäkään saatu päätettyä kerralla. Vuonna 1836 vahvistettu maaherra Armfeltin ehdotus toi joi- takin muutoksia ja täydennyksiä katuihin ja nii- den nimiin. Tällöin mm. Itäinen Hietalahdenkatu muutettiin Abrahaminkaduksi, Hallituskatu Al- bertinkaduksi, ja Eerikinkatu sai nimensä.⁴⁰

Taulukossa 1 on lueteltu korttelin 75 osoitteet. Abrahaminkatu on saanut nimensä todennäköi- sesti Johan Abraham Logrenista, joka mm. toi- mi kunnallispormestarina 1829–48. Albertinkatu kunnioittaa itse uudelleenrakentamiskomitean puheenjohtajaa Johan Albrecht (Albert) Ehren- strömiä; myöhemmin kaupunkiin on tullut myös Ehrenströmintie. Eerikinkadun on arveltu viittaa- van kreivi Carl Erik Mannerheimiin tai köyden- punojamestari Erik Rööhön. Kalevankatu liittyy nimenä viereiseen Lönnrotinkatuun. Kadun aiem-

40 Pesonen 1981, 43.

Nykyinen kadunnimi (v:sta)	Entinen kadunnimi (v:sta)	Numerot
Abrahaminkatu (1909) – Abrahamsgatan (1836)	Östra Sandviks Gatan (1820)	11–13
Albertinkatu (1909) – Albertsgatan (1836)	Regeringsgatan (1820)	34–36 (1820) 40–42 (1887)
Eerikinkatu – Eriksgatan (1836)	-	30–40
Kalevankatu (1928) – Kalevagatan	St. Wladimirs Gatan (1820), Wladimirs Gatan (1836), Vladimirinkatu (1909) – Vladimirsgatan	37–47

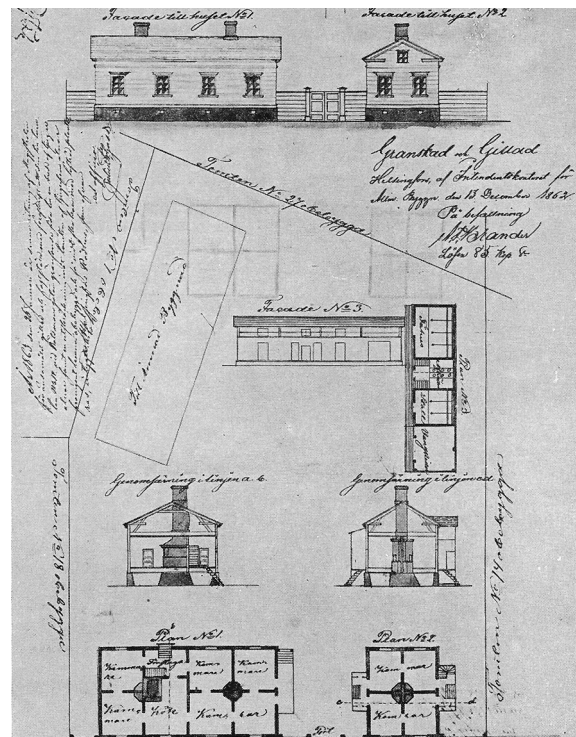
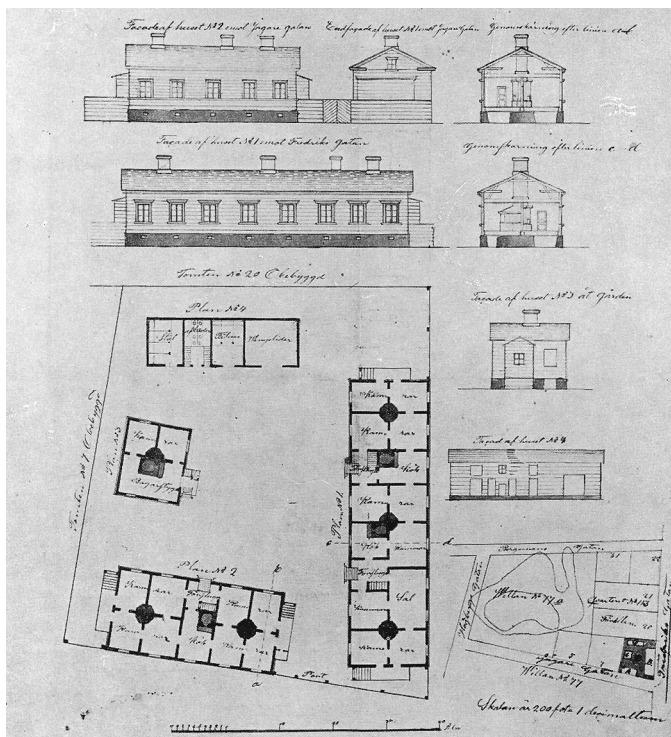
Taulukko 1. Korttelin 75 rajaavat kadut ja osoitenumerot.

Kuva 17. Helsingin asemakaavakartta vuodelta 1838, laatija kaupungininsinööri Claes W. Gyldeén. (Helsinki: Historiallinen kaupunkikartasto.)

Kuva 18. Kartta vuodelta 1861 (G. A. Kajanus): Villa Lugnet ja sen alueelle hahmoteltuja vuokratontteja. Eerikinkatua ei ole vielä ulotettu Albertinkatua pidemmälle. (HKA.)

Kuva 19. Köyhälistön vuokrataloja Punavuoresta 1862. (Åström 1957, 104-105.)

mat nimet on annettu kreikkalaiskatolisen pyhimyksen ja venäläisen ritarikunnan mukaan.⁴¹

Albertinkadun osoitenumerot korttelissa 75 olivat aiemmin 34 ja 36. Ne muuttuivat asema-kaavamuutoksen yhteydessä vuonna 1887. Muutos johtui poikittaisen Sepänkadun (Smedsgatan) lisäämisestä kadun alkupäähän ja korttelissa 113 olevan tontin jakamisesta kahtia. Ennen tätä lisäystä Albertinkatu alkoi Pursimiehenkadusta (Båtsmansgatan), jonka eteläpuolella oli puisto – alkupää tosin oli nimeltään Timmermansgatan Punavuorenkatuun (Rödbergsgatan) saakka. Sepänkatu puolestaan oli aiemmin Fredrikinkadun alkupään nimenä Pohjoiselta Punanotkonkadulta (Norra Röddäldsgatan) Punavuorenkadulle.

Korttelin 75 rakentuminen oli vaihteista. Ensin tontit muodostettiin Kalevankadun ja Albertinkadun varsille, sillä Eerikinkatu ja Abrahaminkatu olivat pitkään vain suunnitelmia korttelin kohdalla (kuvat 17 ja 18). Kaupungininsinööri Claes W. Gyldeénin laatimassa asema-kaavakartassa vuodelta 1838 näkyy kuitenkin jo koko korttelin tonttinumerointi.

Kaavoitusideologian mukaisesti tonttien koko vastasi omistajien yhteiskunnallista asemaa. Pääkatujen, torien ja aukoiden varsille muodostettiin isompia tontteja (1200–1500 m²), syrjempänä olevista tonteista tehtiin pienempiä (500–850 m²).⁴² Korttelin 75 tontit kuuluvat odotetusti jälkimmäiseen ryhmään, tosin suurempaan päähän.

Tontit olivat 1800-luvulla suuria osaksi paloturvallisuuden vuoksi. Tyypillisesti päärakennus oli pitkittäin kadun varressa, ja yksikerroksiset talousrakennukset pihan puolella. Päärakennuksen lisäksi tontilla saattoi olla paljon muutakin: navetta, talli, vajat, aitat, leivintupa, käymälät sekä hedelmä- ja vihannesmaat.⁴³

Tonteille nousseet puutalot olivat tyypillisiä köyhän käsityöläisluokan asuinrakennuksia. Samanlaisia taloja rakennettiin samaan aikaan muuallakin Kampissa ja esim. Punavuores-

sa (kuva 19). Talot olivat voimassa olleen rakennusjärjestyksen mukaan yksikerroksisia, ja huoneet olivat kahdessa rivissä savupiippujen ympärillä. Piharakennuksissa olivat käymälät, puuliiterit, varastot ja tallit. Vaikka kortteli oli kaupungin laidalla, mikään slummi se ei silti ollut. Rakennukset olivat suunniteltuja ja suunnitelmat kaupungin hyväksymiä. Taloudellisesta epävarmuudesta kertovat kuitenkin useat kiinteistöjen konkurssihuutokaupat ja toteuttamatta jääneet suunnitelmat.

Talonomistajat olivat yleisesti ottaen aiemmin mainitun maistraatin kuvauksen mukaisia, varakkaampaa maaseutuväkeä (mm. maanviljelijä Siberg Sipoosta) ja käsityöläisiä, jotka olivat sijoittaneet kiinteistöön työllään keräämänsä pääoman. Vuokralaiset olivat myös työläisiä, joskin ajan myötä asukkaiden yhteiskuntaluokka näyttää kohonneen.

Korttelin muotoutumiseen vaikutti suuresti panimo, jonka perustivat 1855 C. G. ja J. H. Brummer sekä A. F. Sundgren. Aluksi J. H. Brummer & Co -niminen panimo oli vain tontin 2 asuintalon laajennus, varasto oli tontilla 3. Panimo laajeni vähitellen useille tonteille, jotka sitten yhdistettiin. Panimon nimeksi vaihdettiin Nya Aktie-Bryggeri eli Uusi Osake-Panimo vuonna 1883.⁴⁴

Vuoteen 1891 mennessä panimo oli hankkinut omistukseensa nykyisen tontin 33 alueet. Panimolla oli edelleen laajentumisaikeita, kun Sinebrychoff osti sen 1894, ilmeisesti päästäkseen eroon kilpailijasta. Joitakin pieniä laajennuksia toteutettiin vielä 1900-luvun alussa, mutta toiminta lopetettiin 1910. Panimon tontti siirtyi valtiolle Ab Starenin kautta.⁴⁵

Panimon omistuksessa olleet kiinteistöt olivat myös pohjana Teknillisen korkeakoulun laajentuessa 1910-luvulla Hietalahden torin laidalta. TKK joutui toimimaan panimolta jääneissä rakennuksissa, kunnes uudisrakennusten rahoitus järjestyi seuraavalla vuosikymmenellä. Tästä kehityskulusta on tarkemmin luvussa 3.2.

Mielenkiintoista korttelin kehityksessä on myös sen ainoa kerrostalo 1880-luvulta, ajalta,

41 Pesonen 1981, 89-91, 93, 106. Pyhä apostolienvertainen Vladimir Kiovalainen eli Vladimir Suuri oli julma hallitsija, joka kääntyi ortodoksiksi vallattuaan Krimin niemimaalta kaupungin, kiristettyään Kreikalta itselleen vaimon, ja menetettyään näkönsä. Tuore vaimo ilmoitti, että näkö palautuisi, jos Vladimir ottaisi kasteen, mikä sitten tapahtuikin. (www.ortodoksi.net)

42 Åström 1957, 65.

43 Arkio 1980, 16.

44 Talli 2015, 17, 75-79.

45 Talli 2015, 82-84; Perttilä 2002, 109.

jolloin puutalokorttelit alkoivat muuttua nykyisen keskustan tyypillisiksi kivitalojen umpi-kortteleiksi. Kottaraisen korttelissa tämä kehitys jäi kesken. Ilmeisesti muiden kiinteistöjen omistajilla ei ollut varaa rakennuttaa suurta kivitaloa, tai sitten panimon odotettiin syövän loputkin tonteista.

Kerrostalon omistaminen ei selvästikään ollut kovin tuottoisaa liiketoimintaa, koska Kalevankatu 45 vaihtoi tiheästi omistajaa. Kerrostalosta on suunnitelmat myös Abrahaminkatu 13:n tontin takaosaan 1880-luvun lopulta, mutta niitä ei toteutettu. Kalevankatu 45:n kerrostalo on hieman epätyypillinen sikäli, että se on kaksikerroksisen kivitalon laajennus.

Korttelissa säilyneet puutalot olivat 1930-luvulla edelleen asuinkäytössä.⁴⁶

Helsingin Teknillinen Oppilaitos (HTOL) sijoittui 1965 TKK:lta vapautuneisiin tiloihin Hietalahteen. Tiloja korjattiin, mm. sähkölaboratorio, mutta esim. liikuntatiloille ei löytynyt paikkaa Hietalahden kiinteistöistä. Kalevankatu 39-43 puutalojen paikalle suunniteltiin 1976 uudisrakennusta, jossa olisi ollut liikunta- ja opetustiloja. Suunnitelman toteuttaminen kariutui rahanpuutteeseen sekä yleiskaavan ja museoviraston vastustukseen. Lausunnossaan museovirasto esitti, että näitä viimeisiä myöhempiä puutaloja ei saanut purkaa, vaan niille olisi etsittävä uusi sijainti. Laboratorio-rakennukset oli mainittu 1965 Rakennustaiteen museon luettelossa Helsingin arkkitehtonisesti ja historiallisesti arvokkaista rakennuksista, ja yleiskaavassa ne oli luokiteltu arvokkaimpaan rakennussuojelun luokkaan.⁴⁷

Myös 1980-luvun alkupuolelta on säilynyt luonnoksia uudisrakennuksesta puutalojen tilalle (kuva 22).

Abrahaminkatu 13:n kerrostalo on samoilta ajoilta kuin laboratoriorakennukset, ja jatkaa tyylikkäästi Eerikinkadun tiilijulkisivun koko korttelin mittaiseksi. Abrahaminkatu 11 eroaa muusta korttelista siinä, että sinne rakennettiin jo varhain kivisiä asuinrakennuksia. Vanhojen

talojen tuhouduttua 1944 pommituksessa moderni kaupunki laajeni myös tälle tontille.

Kalevankatu 39-43 puurakennukset olivat asuinkäytössä ilmeisesti 1960-luvulle saakka, ja sen jälkeen varastoina, kunnes ne peruskorjattiin koulumuseoksi 1997-1998 (arkkitehtitoimisto Kaisa Vepsäläinen). Rakennukset olivat säilyneet rungoltaan sängen hyvässä kunnossa. Peruskorjauksen lähtökohtana oli säilyttää alkuperäiset pohjakaavat ja rakennusosat. Teknisistä asennuksista huolimatta kaikki kerrostuneet pintamateriaalit voitiin säilyttää, sillä seinät ja katto suojattiin sisäpuolelta koolauksella ja levyillä tai paneeleilla.⁴⁸

Peruskorjauksen yhteydessä kaupunginmuseo aikoi tehdä aloitteen asemakaavamuutokselle, jotta puutalot suojeltaisiin.⁴⁹

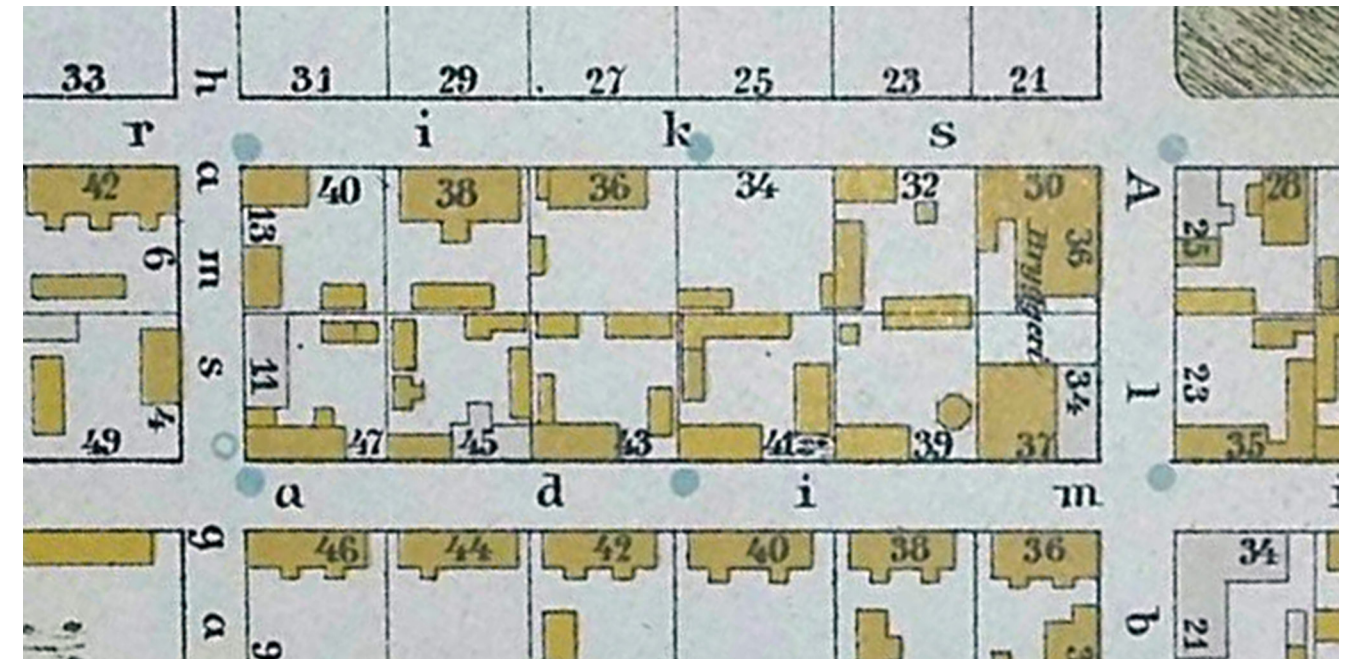
Kortteli on muuttunut historiansa aikana kaupungin laita-alueesta osaksi keskustaa, ja sen käyttötarkoitukset ovat aina olleet sekoituneita. Nykyään kortteli kuuluu Kampin siirtymäalueeseen koillisen toimisto- ja liiketilojen sekä lounaan asumispainotteisen osan välillä, joten sekoittuneet toiminnot sopivat myös ympäristöön.

3.1 Rakennukset

Seuraavassa tarkastellaan korttelin rakennusten historiaa tonteittain. Tonttien numerointi näkyy kuvassa 21. Samassa kuvassa on esitetty panimon laajenemisvaiheet, lähtien Albertinkadun varresta kohti Abrahaminkatua. Kuvan 20 tilanne on oikeastaan korttelin vanhan puutalovaltaisen ajan lopulta, hetkeltä juuri ennen kuin Kalevankatu 45 kivitalo laajennettiin ja panimo alkoi toden teolla levitä.

46 Perttilä 2002, 109.
47 Talli 2015, 27.

48 Perttilä 2002, 116-118.
49 Talli 2015, 46.

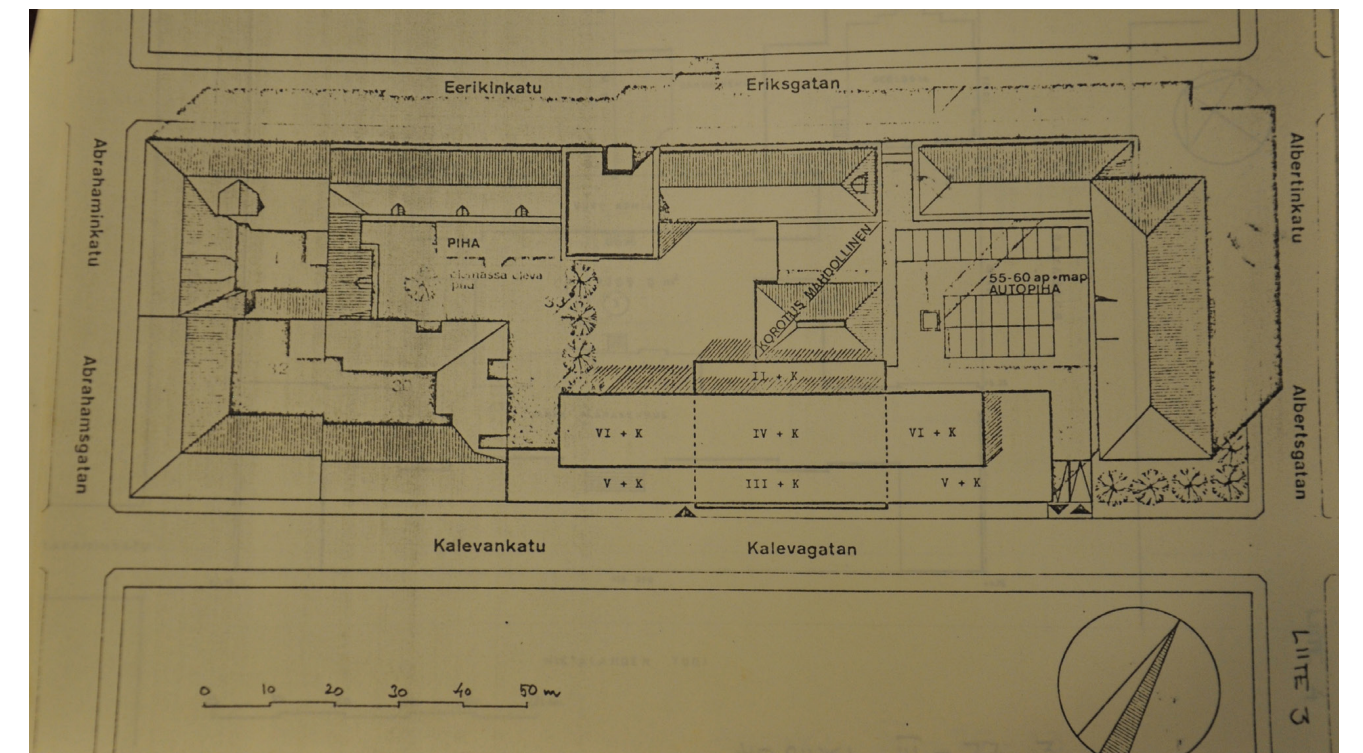

Kuva 20. (Yllä.) Tontit ja rakennukset C. Kjerrströmin yksityiskohdaisessa kartassa vuodelta 1878. Panimo on merkitty Albertinkadun varrella oleville tonteille.

Kuva 21. Panimo valtasi vähitellen suurimman osan korttelista. (Kartta vuodelta 1876, C. Reuter. KK.)

Kuva 22. Luonnos uudisrakennuksista puutalojen tilalle n. 1983. (Talli 2015, 26.)

Kortteli 75 "Kottarainen"
Kiinteistöjen omistajat

vuosi	tontti osoite	3	12	24	13	14	26	28	15	30	32	1	
	2 Albertinkatu 42 Eerikinkatu 30	Albertinkatu 40 Kalevankatu 37	Eerikinkatu 32	Kalevankatu 39	Eerikinkatu 34	Eerikinkatu 36	Kalevankatu 41	Kalevankatu 43	Eerikinkatu 38	Kalevankatu 45	Abrahaminkatu 11 Kalevankatu 47	Abrahamink. 13 Eerikinkatu 40	RJ
1833		kellonsoittaja Erik Ekberg						kirvesmiehenleski Gustava Åkerholm					1825
1835		kofferdikaptén Gust. Matheiszen					kirvesmies Enoch Eklund						
1838													
1840		puusepänelleski Maria Lundström		maanmittari Gust. Erik Hellman									
1842													
1844										varusmestari J. N. Schirkoff			
1845								panimonrenki Fredr. Friman		J.N.S.:n leski Lovisa ja tytär Olga S.; L. avio Kasimir Djenisevitsch			
1847													
1849	teurastaja Carl Ahlfors									aliupseeri Stepan Ivanoff			
1851													
1852				(5/8) poika Henrik Johan Hellman				pitäjänmuurari Henr. Joh. Stigell					
1853	teurastaja Gustaf Emanuel Österman			(3/8) poika Henrik Johan Hellman						Jungfru Carolina Wilh. Idström			
1854										CWI avio kivenhakkaaja Henr. Joh. Stigell			
1855													
1856	tehtailija Albert Ferd. Sundgren							talonomistaja Carl Gustaf Hellgren					
1857				kauppias Albert Ferd. Sundgren							aliupseeri Wasili Priganoff		1859
1858													
1859													
1860													
1861								Albert Amatus Wikström					
1862	Bryggeribolaget H. Brummer & Co						kaupunginpalvelija Erik Andersson					tehtailija K.V. Gottberg	
SD										kauppias Jakob Johan Wickström		Gustaf Adolf Rosenqvist	
1864						Bryggeribolaget H. Brummer & Co	talonomistaja Joh. Fredr. Eklund		muurari Karl Andell			talonomistaja A. Nordström	
1865										kauppaneuvos F.W.Frenckell			
1867										poliisikonstaapeli Anders Gust. Olin			
1868													
1870													
1875									muurarioppilas Karl Nestor Stigell				1875
1877										Fredrik Johan Björnman; makkaranvalmistaja Julius Neumann			
1880											leski Agrapina Priganoff		
1882										talonomistaja Karl Fredr. Siberg		talonomistaja G.E.E.Nordström	
1885	Nya aktiebryggeriet						tehtailija Jeremias Sirviö	talonomistaja Karl Wilkman	K.N.S.:n leski Anna Stigell ja lapset	Kristina Liiman			
1890							Nya aktiebryggeriet			Anton Kolehmainen ja Henr. Gust. Heinonen			
1891									Nya aktiebryggeriet	J. F. Rikström			
1892										kauppayhtiö E. Luther			
1893													
1896										rouva Fanny Maria Calrenius			1895
1906										kauppias L. Hasselblatt			
1907										kauppias J.L.Gillberg			
1908										G. Stenius m. fl.			
1909												G.E.E.N. lapset	
SD												(1/7 Arvi Kuha ja Oskar Paul); G.E.E.N. lapset	
SD	AB Staren											kauppias Artur Nyman	
1910										C.J.Blomqvist; OY Toimi; Viktor Jokinen; agronomi Viktor Bäckman			
1911	Finska Statsverket									merikapteeni G.A.Stenius ja Svensson			
1912										Bärlund ja K.J.Rautajoki		kauppias Alex. Weckström	1917
1914										(1/2) K.V.Packalén			
1918										AOY Kalevankatu 45		AOY Eerikinkatu 40	
1919											AsOy Kalevankatu 47		
1931													
1949													1945

Kuva 23. Kiinteistöjen omistushistoria. Keltaisella on merkitty säilyneiden puutalojen tontit, vaalenasinisellä nykyisten asuintalojen tontit. Lähes kaikkien tonttien ensimmäiset omistajat olivat työläisiä tai käsityöläisiä. Korttelista myöhemmin suurimman osan omistanut panimo aloitti toimintansa liikemies Sundgrenin tonteilla. Kalevankatu 45 vaihtoi omistajaa jostain syystä erittäin usein. Punaisella viivalla on merkitty naapurikiinteistöjen omistajien välinen avioliitto.

Kuva 24. Korttelin nykytilanne. Kustakin rakennuksesta on ilmoitettu valmistumisvuosi, suunnittelija, julkisivumateriaali, tyyli ja suojeluluokka. Viimeksi mainittu on peräisin kaupunkisuunnitteluviraston tekemästä rakennussuojeluinventoinnista 1991. Merkinnässä luokka 1 tarkoittaa lakien ja asetusten perusteella suojeltuja rakennuksia sekä kulttuurihistoriallisesti, historiallisesti, rakennustaiteellisesti, kaupunkikuvallisesti ja ympäristöllisesti erittäin merkittäviä rakennuksia. Kirjaimet ilmoittavat rakennuksen arvot: R - rakennustaiteelliset arvot, H - historialliset tai kulttuurihistorialliset arvot ja Y - ympäristölliset arvot (mm. kaupunkikuva).

Eerikinkatu 34-38
1932
Onni Tarjanne
punatiili
1920-luvun klassismi
1/RHY

Abrahaminkatu 11
1950
Ilkka Martas ja Jussi Lappi-Seppälä
rapattu tiili
—

Abrahaminkatu 13
1928
Georg Nummelin
punatiili
1920-luvun klassismi
1/Y

Kalevankatu 45
1877/1890
Fl. Granholm/K. Nenonen
rapattu tiili
uusrenessanssi
1/RY

Kalevankatu 43
1843
—
puu
empire
1/RHY

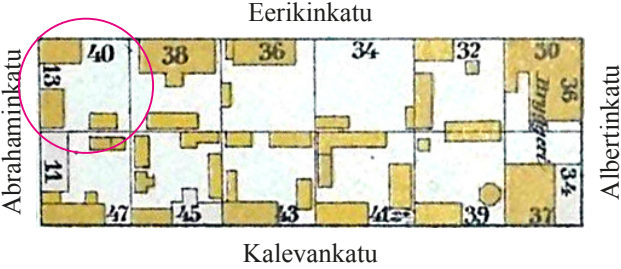
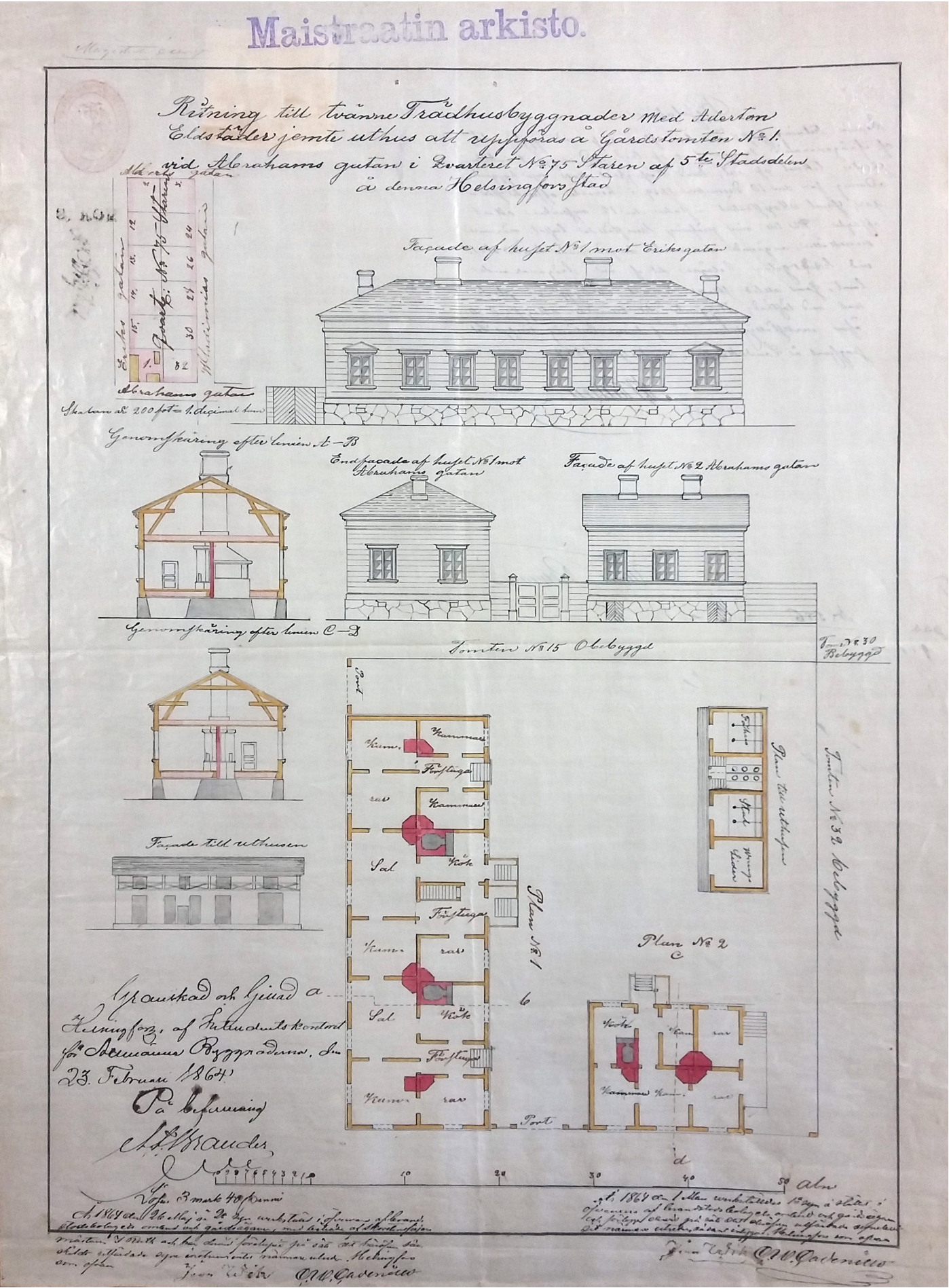
Kalevankatu 41
1844/1886
—/Frans Wilckman
puu
uusrenessanssi
1/RHY

Kalevankatu 39
1833/1883
—/Nils Salin
puu
uusrenessanssi
1/RHY

Kalevankatu 37
1884?
—
punatiili
1/H

Albertinkatu 40-42
1925
Onni Tarjanne
punatiili
1920-luvun klassismi
1/RHY

Tontti 1, Eerikinkatu 40 / Abrahaminkatu 13.

Suunnitelmat kahdelle puutalolle ja ulkorakennukselle 1864. Asuntoihin tehtiin pieniä muutoksia 1867. Julkisivuja muokattiin 1881 uusrenessanssin suuntaan. Eerikinkadun puoleinen puutalo laajennettiin koko tontin levyiseksi 1885, samalla muutettiin loputkin talon julkisivusta. Laajennus Abrahaminkadun puoleiseen taloon 1887.

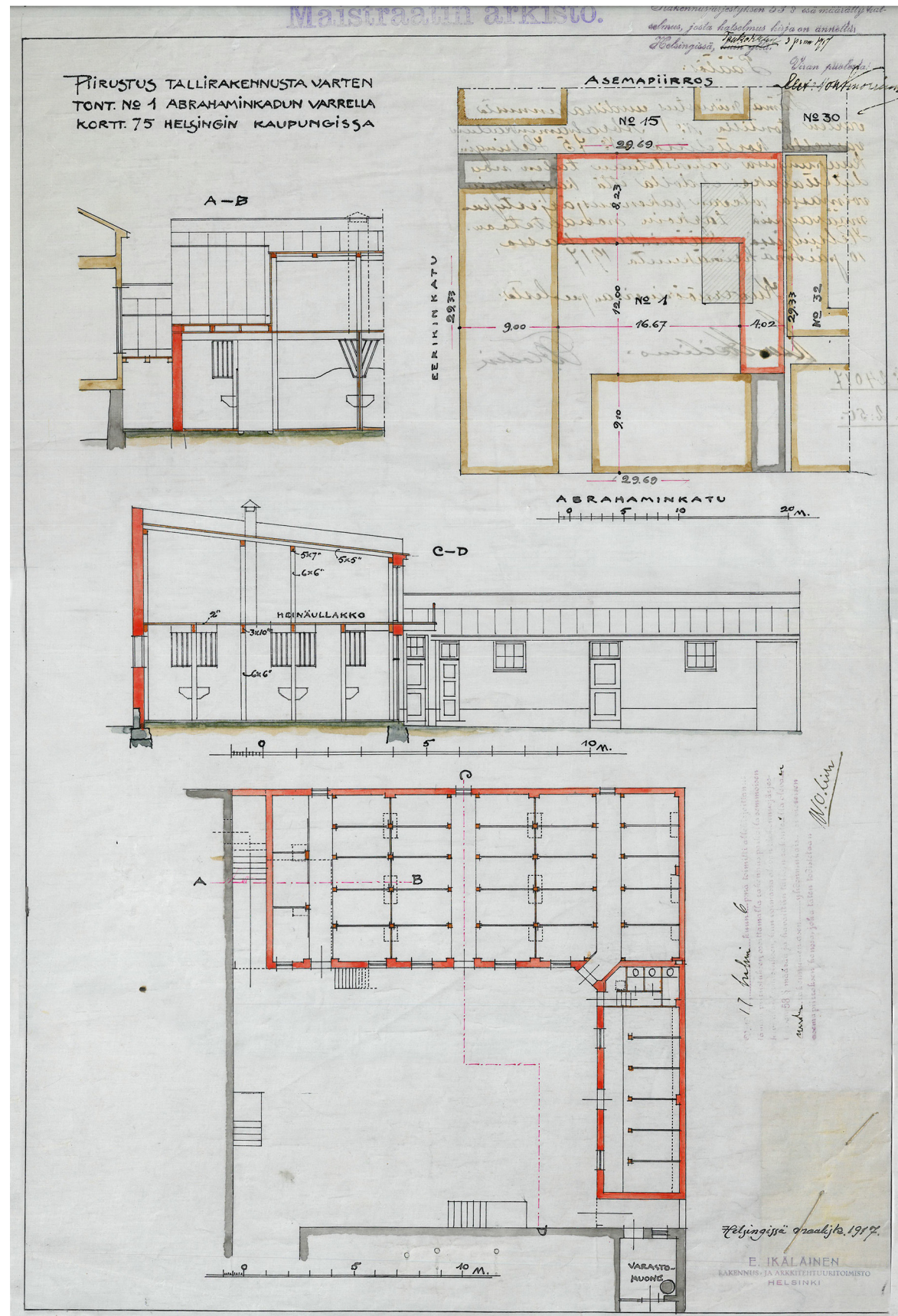
Suunnitelma kivitalosta 1889, ilmeisesti ei toteutettu, koska ei näy vuoden 1900 ja sen jälkeisissä suunnitelmissa. Tulisijan lisäys 1900. Suuren tallirakennuksen suunnitelma 1917.

Kiinteistö oli 1867-1911 Nordströmin suvun hallussa. Nykyisin paikalla oleva Georg Nummelinin suunnittelema tiilitalo valmistui 1928 kauppias Alex. Weckströmin rakennuttamana.

päiväys	ostaja	hintaa	€ (2014)	huom.
ei tietoa	tehtailija K. V. Gottberg	1 064 mk		
29.08.1864	Gustaf Adolf Rosenqvist	1 200 mk	5 245	
02.09.1867	talonomistaja A. Nordström	5 200 mk	22 490	
20.07.1885	talonomistaja G. E. E. Nordström	2 275 mk	11 640	
ei tietoa	G. E. E. Nordströmin 7 lasta			
05.09.1910	(1/7) Arvi Kuha ja Oskar Paul	9 374 mk	38 795	huutokauppa
?12.12.1910	(1/7) G. E. E. Nordströmin lapset	11 296 mk	46 750	
20.02.1911	kauppias Artur Nyman	72 000 mk	285 695	
18.11.1918	kauppias Alex. Weckström	175 000 mk	64 380	
01.06.1931	AOY Eerikinkatu 40	7 500 000 mk	2 811 000	

Kuva 25. Suunnitelma kahdelle puutalolle ja ulkorakennukselle 1864. (HKA.)

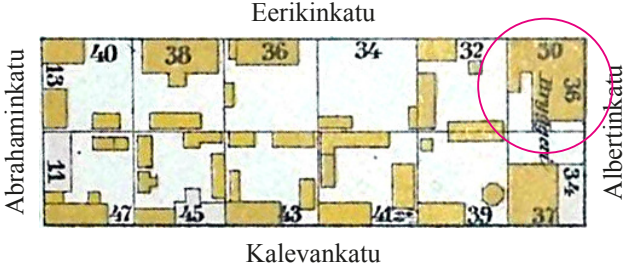
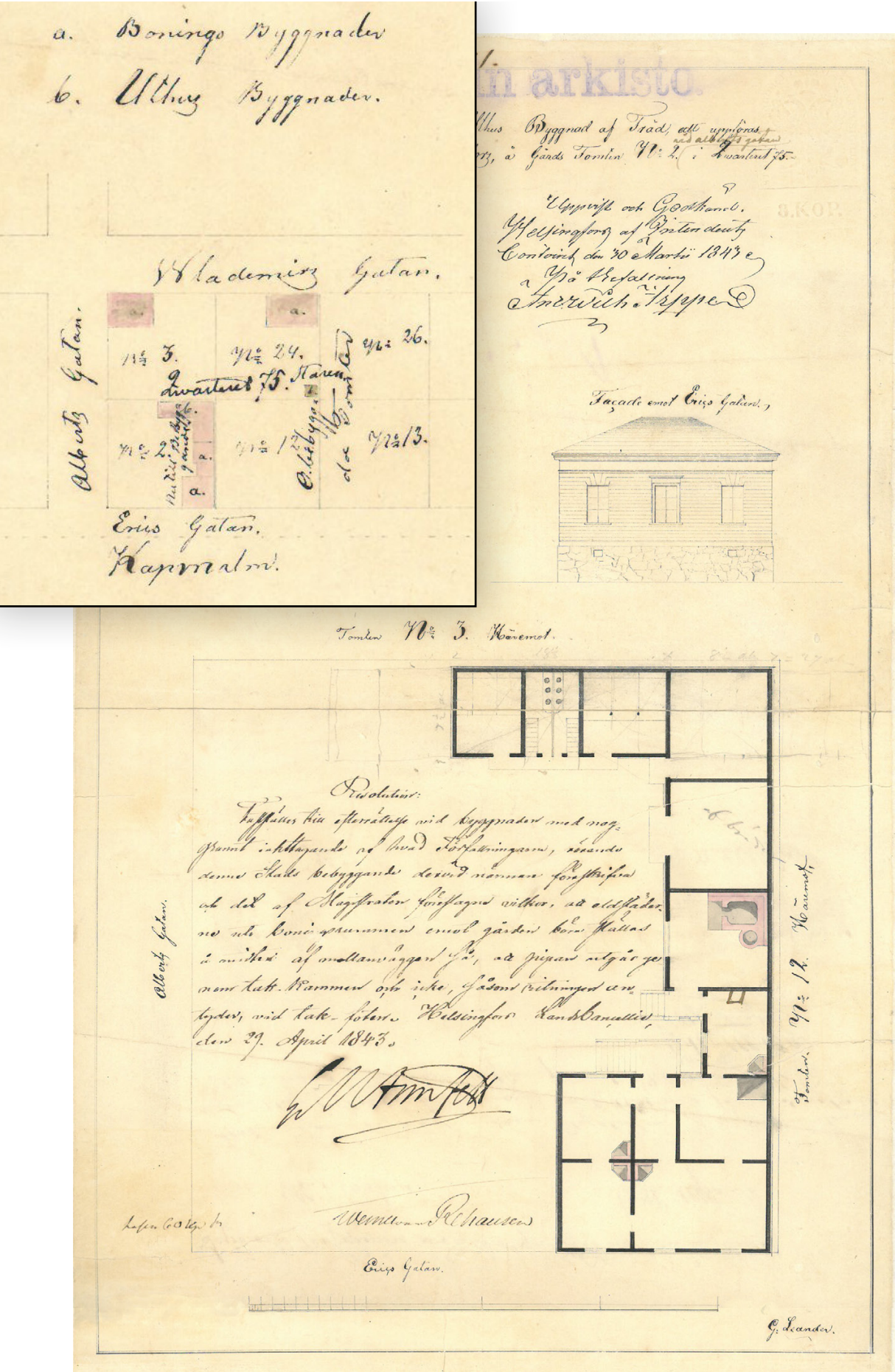
Kuva 28. Viereisellä sivulla vasemmalla: molempia taloja laajennettiin 1887. Tontin reunoihin ulottuneet laajennukset tehtiin kivistä rakennusmääräysten vuoksi. Abrahaminkadulle avattiin sisäänkäynnit kahteen puoti-huoneeseen. Viereisellä sivulla oikealla: toteutumaton suunnitelma kivitalosta tontin takakulmaan 1889. Tässä muutos kivikaupungiksi olisi siis noudattanut kuvan 8b periaatetta korvaamalla piharakennuksen kerrostalolla ja jättämällä puutalot tässä vaiheessa kadun varteen. Alla: suunnitelma suuresta 34 hevosen tallista vuodelta 1917. (HKA.)

Kuva 29. Abrahaminkadun ja Eerikinkadun kulma vuonna 1925. Vasemmalla näkyy juuri valmistunut sähkölaboratorio. (HKM.)

Kuva 30. Nykyinen, vuonna 1928 valmistunut kerrostalo. (korttelit.fi.)

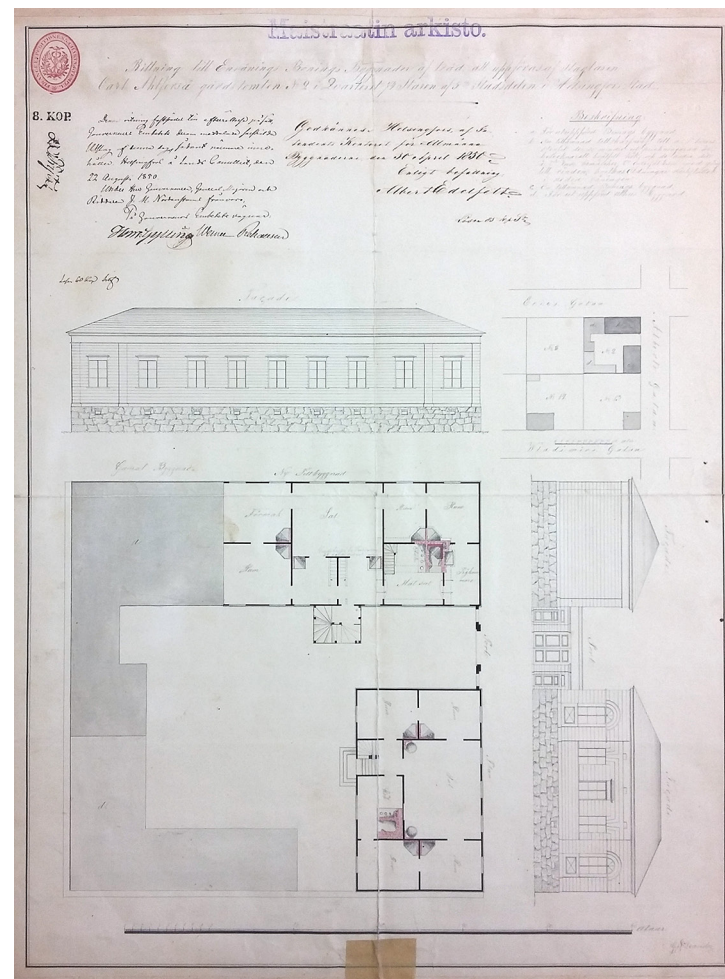
Tontti 2, Eerikinkatu 30 / Albertinkatu 42.

Suunnitelma Carl Ahlforsin puista asuintaloa ja ulkorakennusta varten 1843. Tontille suunniteltiin kaksi taloa lisää 1850. Kiinteistökortiston mukaan tontti myytiin vasta 1849. Muutama vuosi Ahlforsin konkurssin jälkeen A. F. Sundgren osti tontin, jolle panimo sitten alunperin perustettiin. Tontit 2 ja 3 yhdistettiin panimon perustamisen yhteydessä.

päiväys	ostaja	hinta	€ (2014)	huom.
19.11.1849	teurastaja Carl Ahlfors	75 Rbl S		
05.09.1853	teurastaja Gustaf Emanuel Österman	1 500 Rbl S		konkurssihuutokauppa
26.05.1856	tehtailija Albert Ferd. Sundgren	1 700 Rbl S		
02.06.1862	Bryggeribolaget H. Brummer & Co	*13 730 Rbl S		
02.02.1885	Nya aktiebryggeriet	*224 000 mk	1 146 165	
	tontit 2, 3, 12-14, 24-28 yhdistetty	*tontit 2 ja 3 yhteensä		
1910	AB Staren	500 000 mk	2 069 400	
1912	Finska Statsverket	750 000 mk	2 919 300	

Kuva 31. Asuintalon suunnitelma vuodelta 1843. Eerikinkadun puolella olivat asuinhuoneet, keskellä taloustilat, ja toisessa päässä tonttia ulkorakennus. (Talli / HKA.)

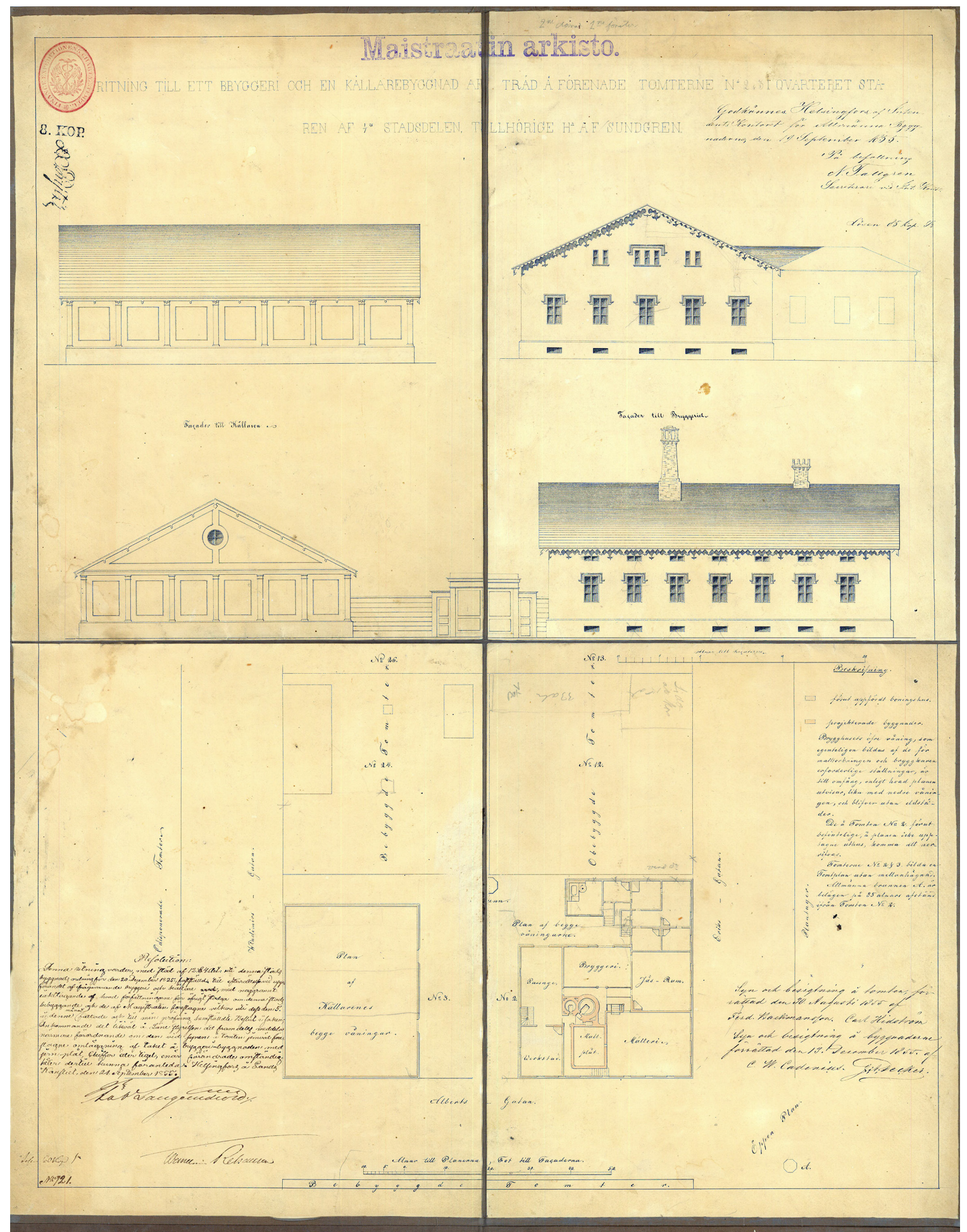
Kuva 34. Panimon suunnitelma vuodelta 1855. (HKA.)

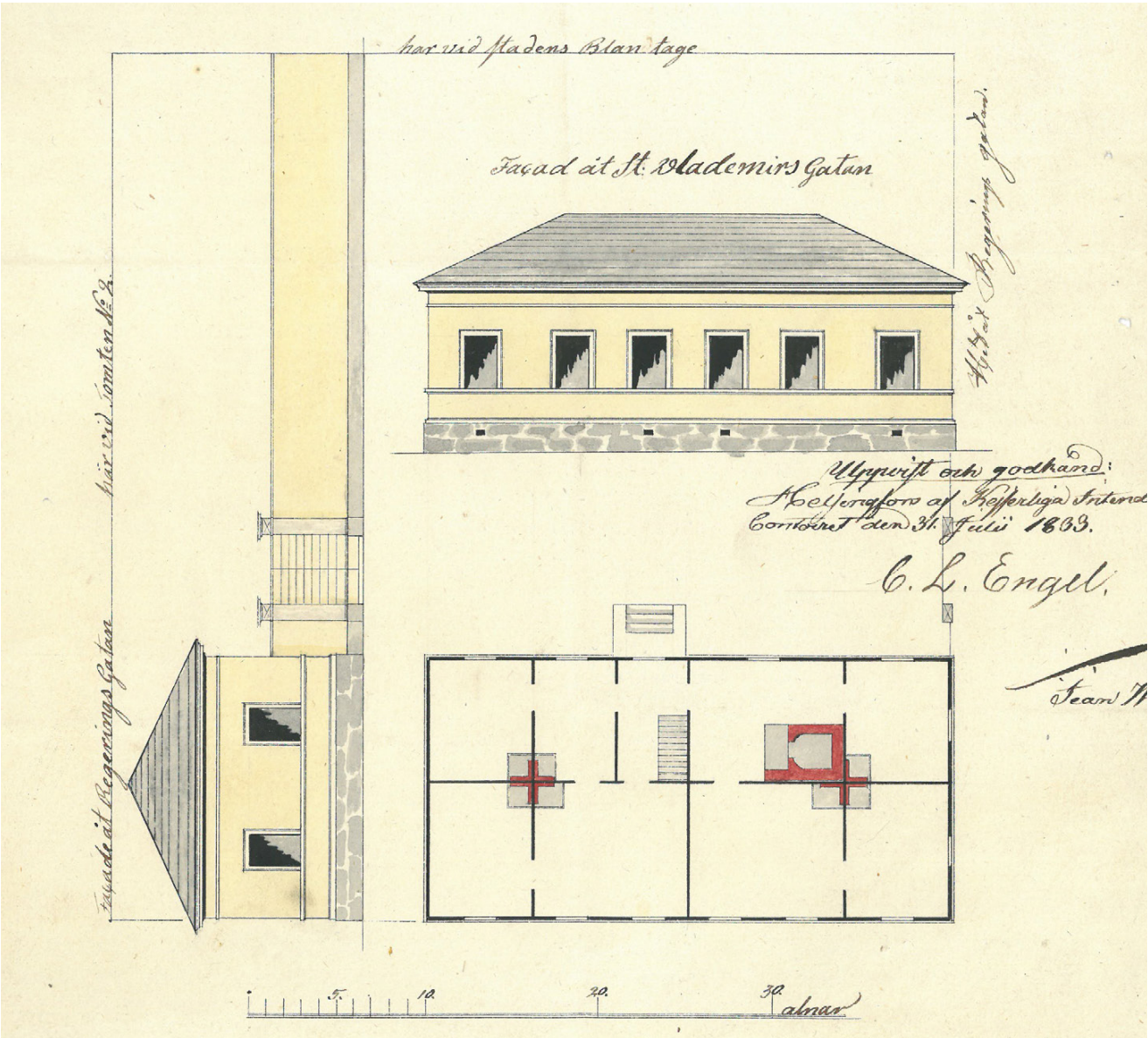
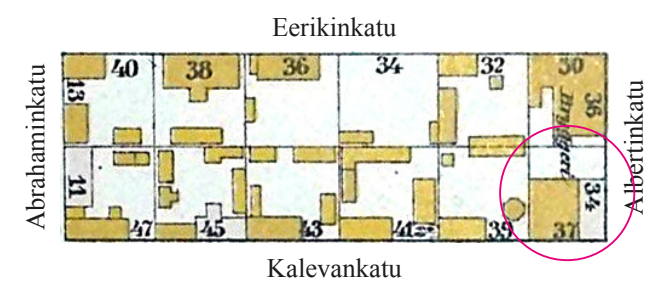

Kuva 32. Lisärakentamissuunnitelma kahdesta tilavasta asuintalosta 1850. Näissä tilajako oli porvaristyyliisempi suurine saleineen, samoin julkisivu kaari-ikkunoineen. Edelliset rakennukset ovat ase-mapiirroksessa harmaina. (HKA.)

Kuva 33. Eerikinkatu 30:n panimorakennus vuonna 1924. Kuvan perusteella näyttää siltä, ettei vuoden 1850 asuintalo-suunnitelmia toteutettu, eikä panimokaan ole aivan suunnitelmien mukainen. (Talli / HKM.)

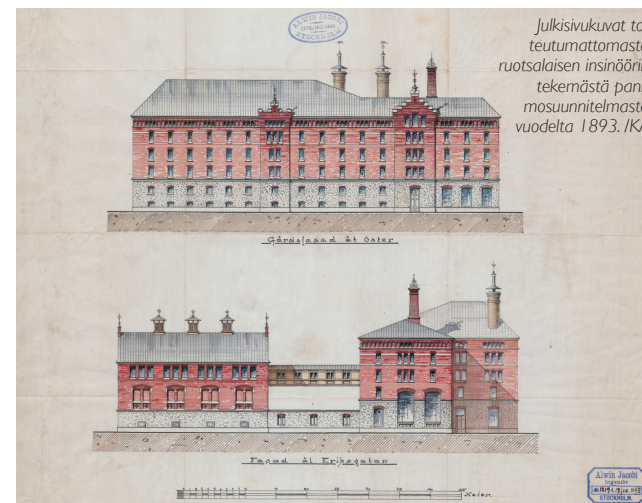

Kuva 35. Kellonsoittaja Erik Ekbergin asuintalon suunnitelma vuodelta 1833. (Talli / HKA.)

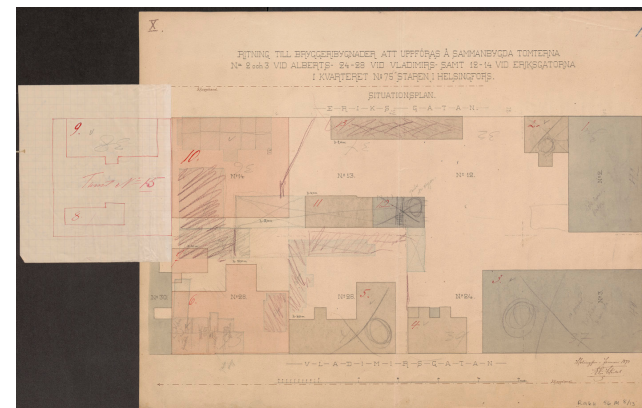
Tontti 3, Kalevankatu 37 / Albertinkatu 40.

Ensimmäiset piirustukset kellonsoittaja Erik Ekbergin puutaloa varten 1833. Piirustuksessa Kalevankadun nimenä on vielä Regeringsgatan. Sundgrenin ostettua tontin siitä tuli osa panimon aluetta.

päiväys	ostaja	hint	€ (2014)	huom.
24.06.1833	kellonsoittaja Erik Ekberg	275 Rbl		
n. 1835	kofferdikaptén Gust. Matheiszen	1 120 Rbl		
n. 1840	puusepäleski Maria Lundström	1 650 Rbl		
26.05.1856	tehtailija Albert Ferd. Sundgren	500 Rbl		
02.06.1862	Bryggeribolaget H. Brummer & Co	*13 730 Rbl S		
02.02.1885	Nya aktiebryggeriet	*224 000 mk	1 146 165	
	tontit 2, 3, 12-14, 24-28 yhdistetty, ks. tontti 2	*tontit 2 ja 3 yhteensä		

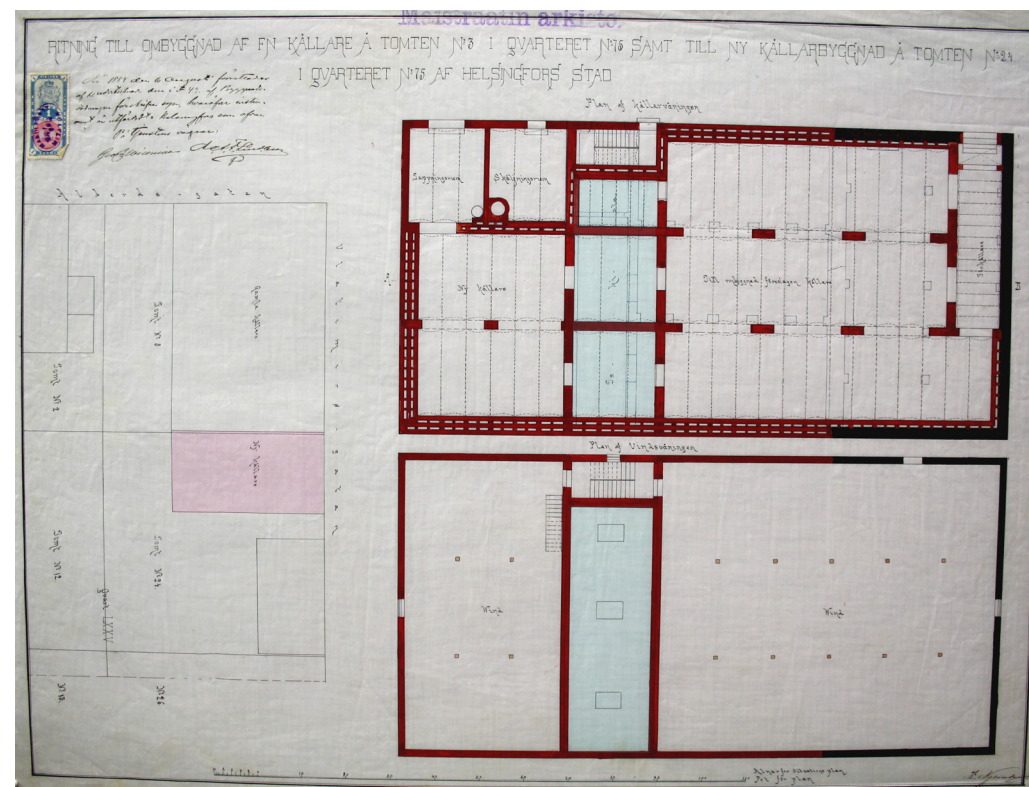
Panimosuunnitelma Korttelin 75 vuonna 1899 IKA

Kuva 36. Panimon laajentumissuunnitelmia 1890-luvulta. (Talli / KA.)

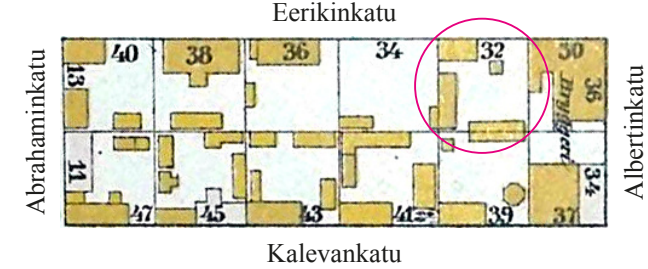
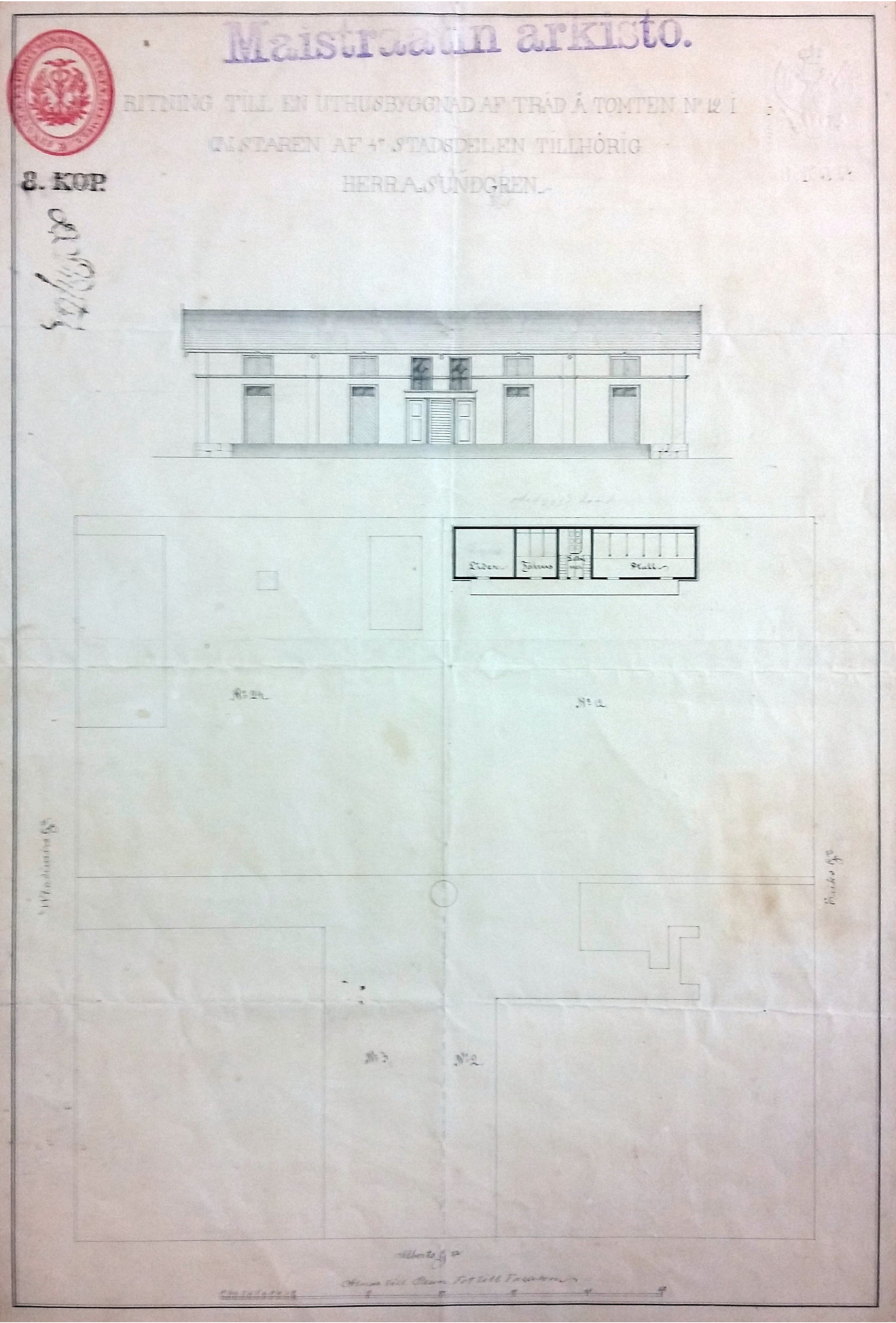
Kuva 37. Panimon varasto Albertinkadun ja Kalevankadun kulmassa vuonna 1913. (HKM.)

Kuva 38. Panimon varastoa laajennettiin tontille 24, suunnitelma vuodelta 1884. (Talli / HKA.)

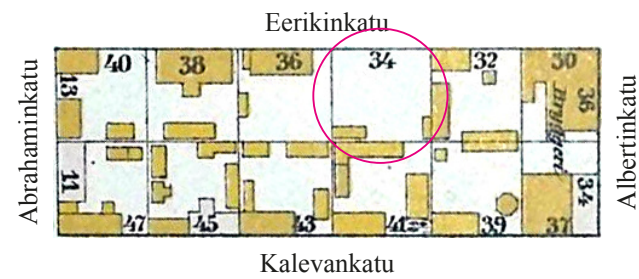
Kuva 39. Ainoa panimosta jäljelle jäänyt osa on varaston pääty.

Tontti 12, Eerikinkatu 32

Piirustus A. Sundgrenin ulkorakennusta varten 1855. Kjerrströmin kartassa näkyvät muut rakennukset on ilmeisesti rakennettu myöhemmin, koska niitä ei näy ulkorakennuksen suunnitelmassa. Joka tapauksessa kadun varressa oleva ulkorakennus kertoo siitä, ettei tontille ollut tarkoitukseen rakentaa asuintaloa, vaan se on ollut alusta alkaen panimon toimintaa varten. Ulkorakennuksessa oli talli kuudelle hevoselle, navetta kolmelle lehmälle, käymälä ja liiteri.

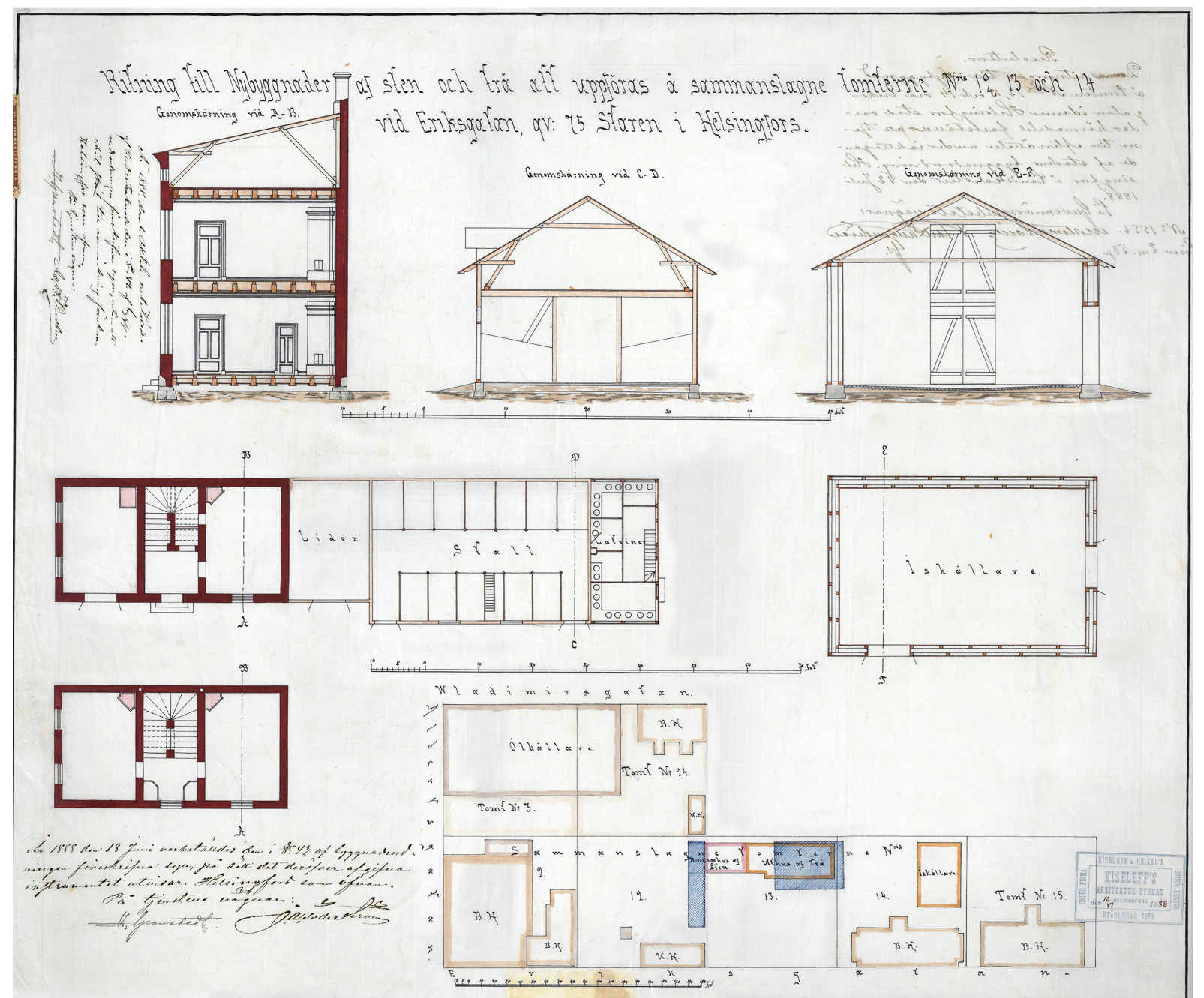
päiväys	ostaja	hint	€ (2014)
31.12.1856	tehtailija Albert Ferd. Sundgren	122 Rbl 50 k S	
02.06.1862	Bryggeribolaget H. Brummer & Co		
02.02.1885	Nya aktiebryggeriet		1 146 165
	tontit 2, 3, 12-14, 24-28 yhdistetty		

Tontti 13, Eerikinkatu 34

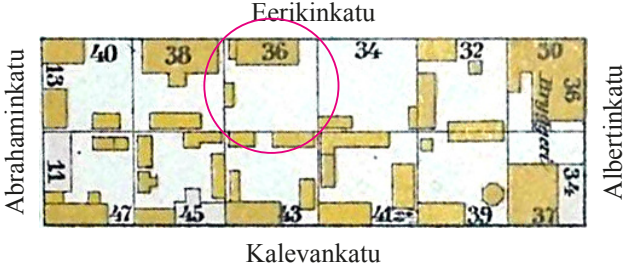
Asuintalon suunnitelmat vuodelta 1888. Kaksikerroksinen asuintalo oli kivistä, ja siihen liittyi puinen ulkorakennus, jossa oli liiterin lisäksi 13 hevosen talli ja suuri käymälä. Asuinrakennuksen huoneet eivät vaikuta varsinaisilta asunnoilta, koska niissä ei ole keittomahdollisuutta. Toinen alakerran huoneista tosin saattaisi olla keittiö tulisijan muodon perusteella, mutta sinne on käynti vain ulkokautta. Suunnitelmissa on mukana myös jääkellari. Kaikki edellä mainitut rakennukset liittyivät panimon toimintaan.

päiväys	ostaja	hintaa	€ (2014)
23.10.1865	Bryggeribolaget H. Brummer & Co	1 260 mk	5 385
1885	Nya aktiebryggeriet		1 146 165
tontit 2, 3, 12, 13, 14, 24, 26, 28 yhdistetty			

Kuva 40. Asuintalon suunnitelma vuodelta 1864. Keskellä oli suuri leivintupa, jonka kummallakin puolella oli 4 huonetta. Ulkorakennuksessa oli talli 10 hevoselle, navetta 4 lehmälle, käymälä ja vaunuvaja. (HKA.)

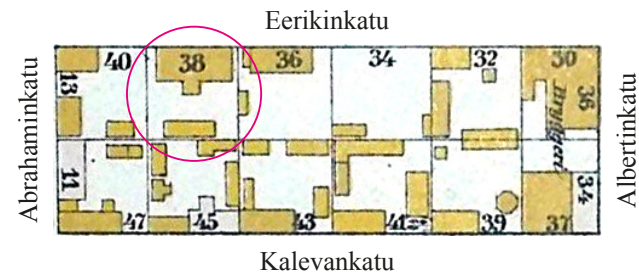
Tontti 14, Eerikinkatu 36

Suunnitelmat asuintaloa ja ulkorakennusta varten vuodelta 1864. Talot purettiin konelaboratorion tieltä 1930-luvun alussa.

päiväys	ostaja	hinta	€ (2014)
23.10.1865	Bryggeribolaget H. Brummer & Co	1 020 mk	4360
1885	Nya aktiebryggeriet		1 146 165
tontit 2, 3, 12, 13, 14, 24, 26, 28 yhdistetty			

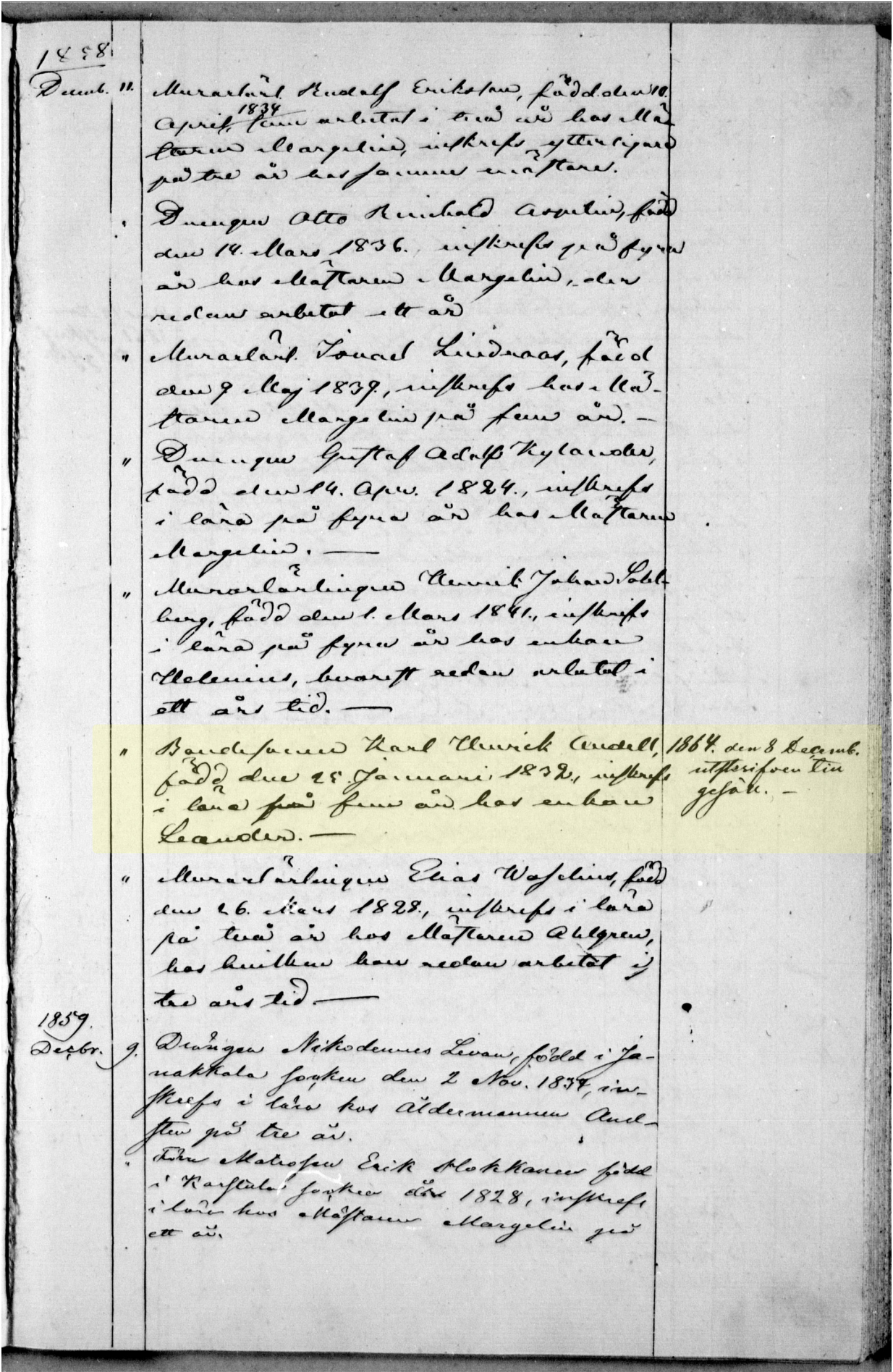
Kuva 41. Eerikinkatu 36 kadun ja pihan puolelta vuonna 1924. (Talli / HKM.)

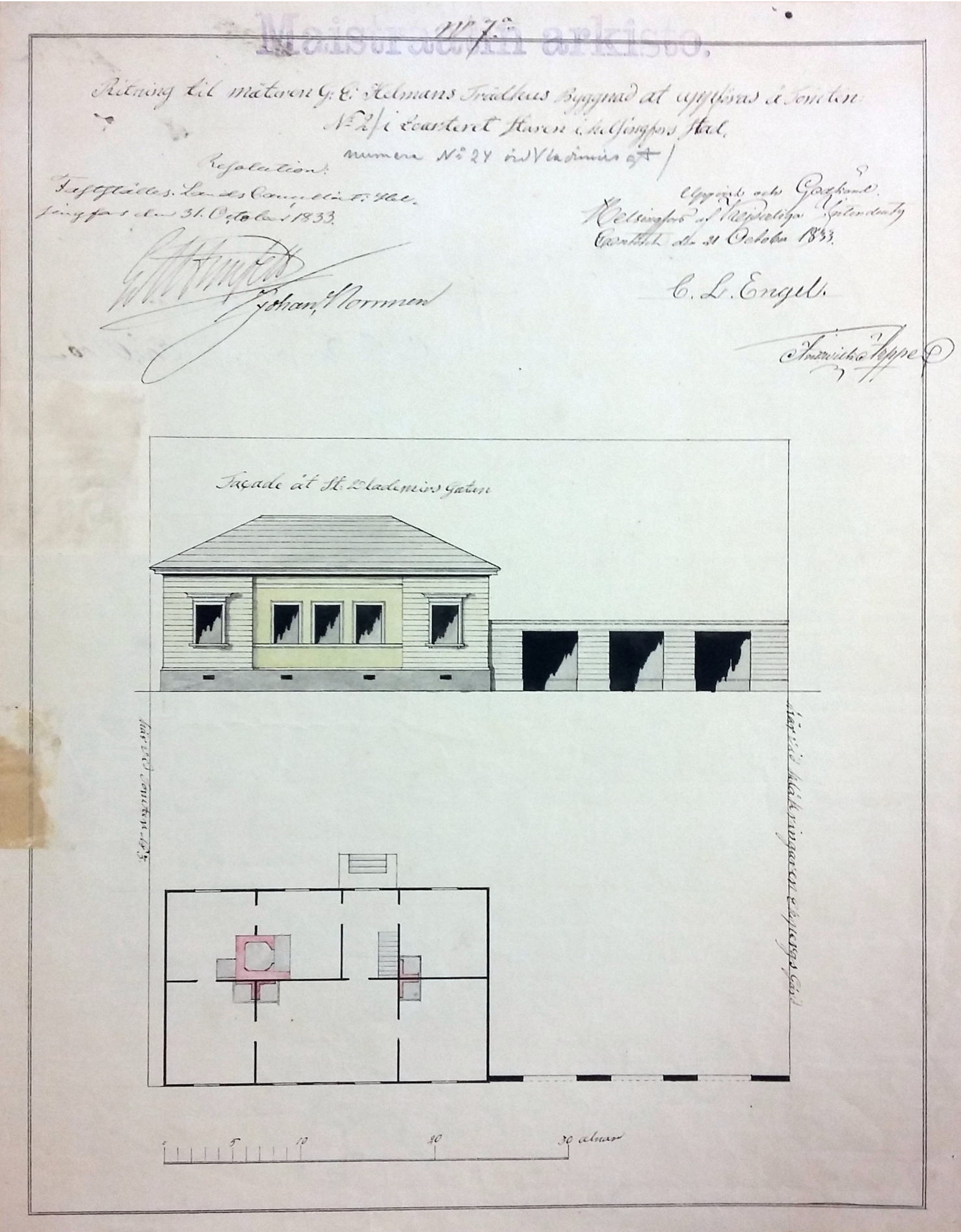
Tontti 15, Eerikinkatu 38

Rakennuksista ei ole löytynyt tarkempia tietoja. Ensimmäinen omistaja oli muurari Karl Henrik Andell, joka esiintyy Helsingin muurarien ammattikuntaan kuuluvien luettelossa 1850–67: ”1858 Decemb. 11 – – Bondeson Karl Henrick Andell, född den 25 Januari 1832, inskrift i lära på fem år hos enkan Leander.”, marginaalissa ”1864 den 8 Decemb. utskrifven till gesäll.”

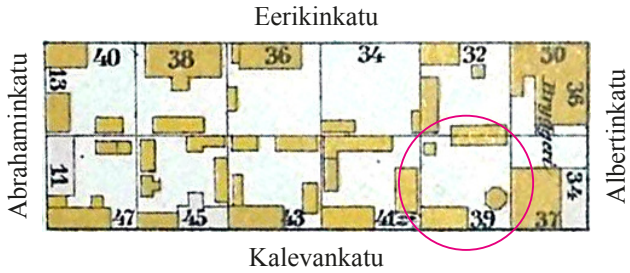
päiväys	ostaja	hinta	€ (2014)	huom.
14.08.1865	muurari Karl Andell	1 400 mk	5 985	
20.09.1875	muurarioppilas Karl Nestor Stigell	10 000 mk	40 975	
15.06.1885	Stigellin leski Anna Stigell ja lapset			
15.02.1892	Nya aktiebryggeriet	35 000 mk	152 990	konkurssi?
26.09.1910	AB Staren	*500 000 mk	2 069 400	
19.02.1912	valtio	*750 000 mk	2 919 300	
	tontit 2, 3, 12-15, 24-28 yhdistetty uudeksi tontiksi nro 33	*yhdistetty tontti		

Kuva 42. Sivu Helsingin muurarien ammattikuntaan kuuluvien luettelosta 1850-67. (HKA.)

Kuva 43. Asuintalon suunnitelma vuodelta 1833. (HKA.)

Tontti 24, Kalevankatu 39.

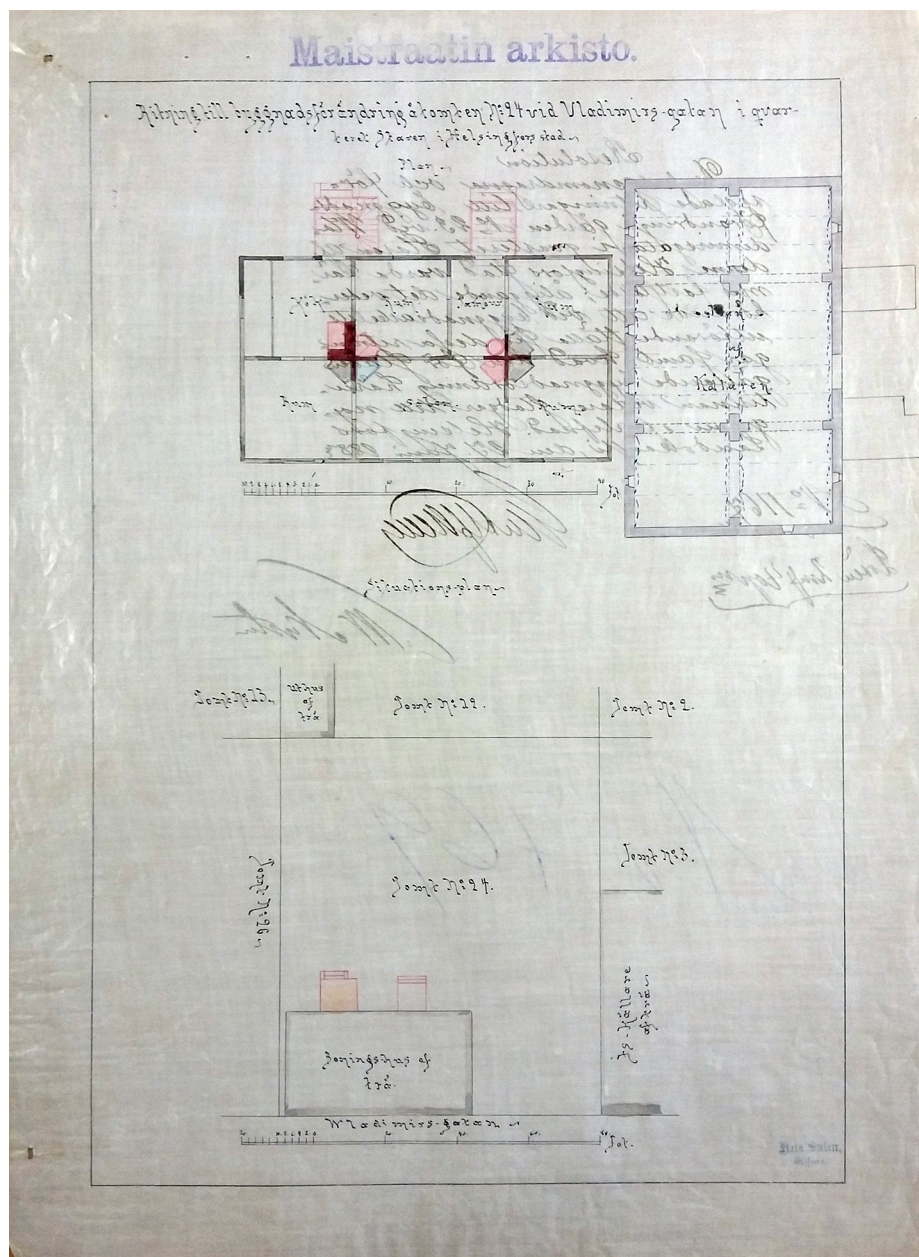
Ensimmäiset piirustukset maanmittari G. E. Hellmanin taloa varten hyväksytty 21.10.1833. Kiinteistö kortiston mukaan tontti on kuitenkin ostettu vasta 1842, ja palovakuutusten mukaan talo on rakennettu 1840.⁵⁰

Muutoksia pohjaan ja julkisivuun 1883 (Nils Salin). Alunperin empire-tyylinen rakennus sai tällöin T-puiteikkunat sekä pysty- ja vaakalistat julkisivuun.

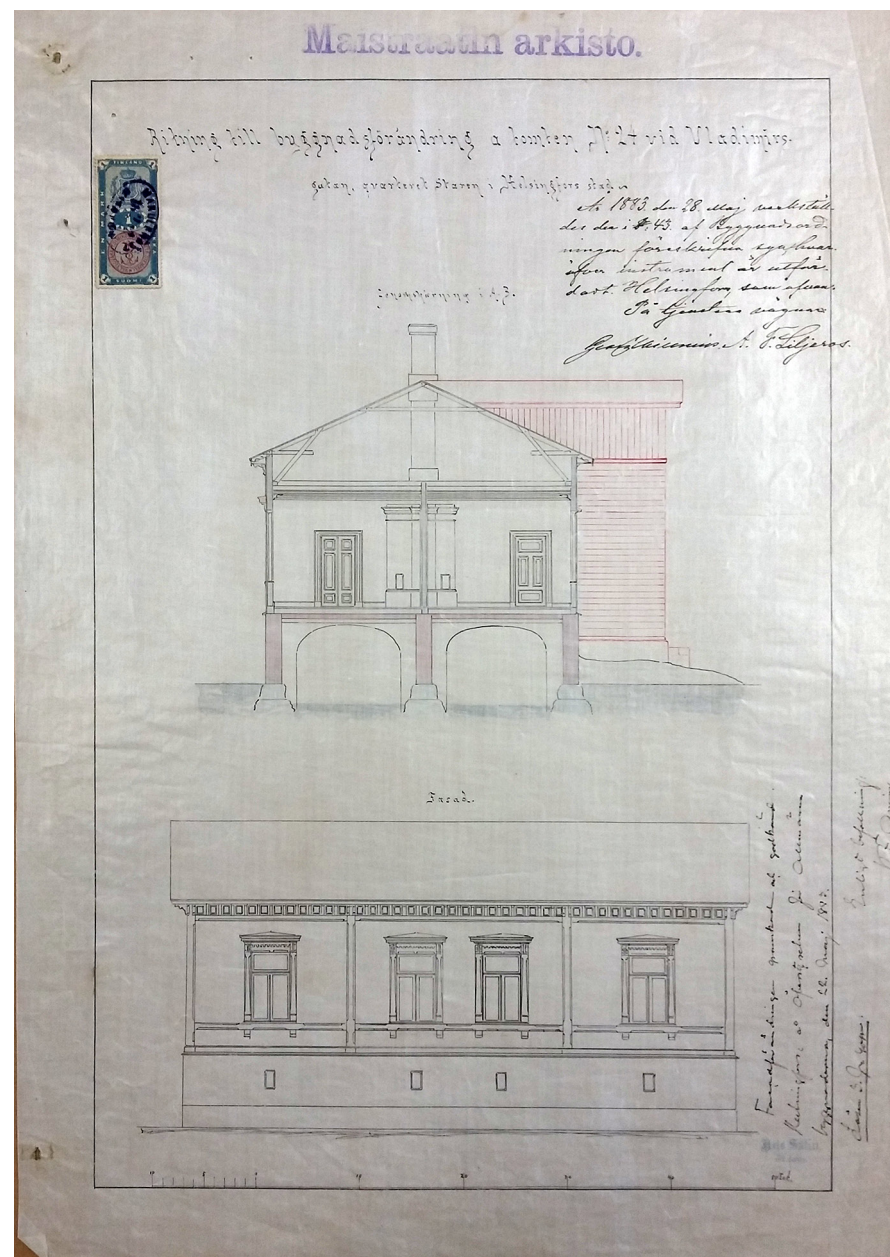
Katso myös tontin 2 vaiheet, panimo laajeni myös tontille 24 vuonna 1884.

päiväys	ostaja	hinta	€ (2014)	huom.
05.10.1842	maanmittari Gust. Erik Hellman	245 Rbl B		
10.03.1852	(5/8) poika, lanthandl. Henrik Johan Hellman	250 Rbl S		
05.09.1853	(3/8) – ” –	150 Rbl S		
13.12.1858	kauppias Albert Ferd. Sundgren	1 500 Rbl S		
02.06.1862	Bryggeribolaget H. Brummer & Co			
02.02.1885	Nya aktiebryggeriet			
	tontit 2, 3, 12-14, 24-28 yhdistetty			

50 Perttilä 2002, 110.

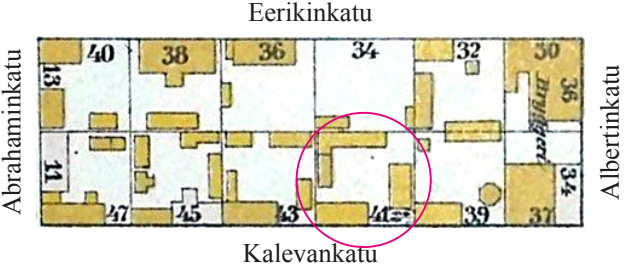
Kuva 44. Muutoksia vuodelta 1883. Taloon on lisätty kaksi uunია, keittiö on siirretty kulmahuoneeseen ja sille on tehty oma sisäänkäynti. Kellaritila on otettu ilmeisesti panimon käyttöön. Julkisivu on ajanmukaistettu. (HKA.)

Kuva 45. Kalevankatu 39 (keskellä) vuonna 1924. (Talli / HKM.)

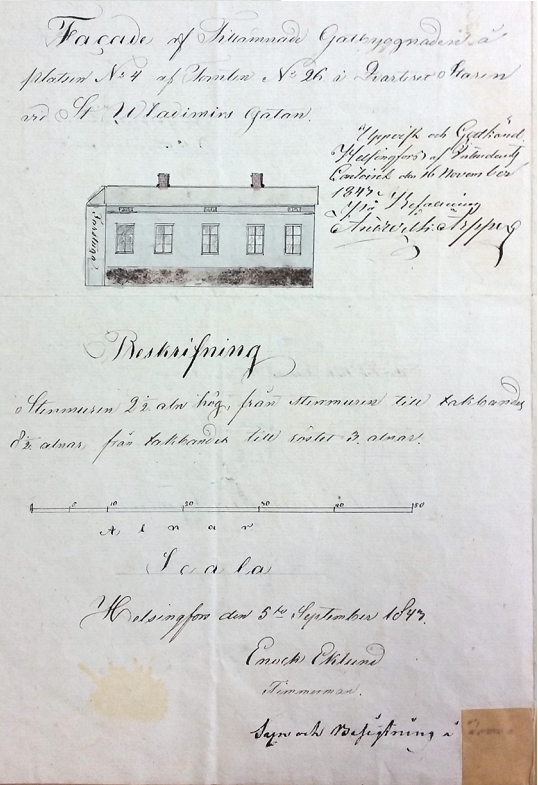
Kuva 46. Nykyinen ulkoasu.

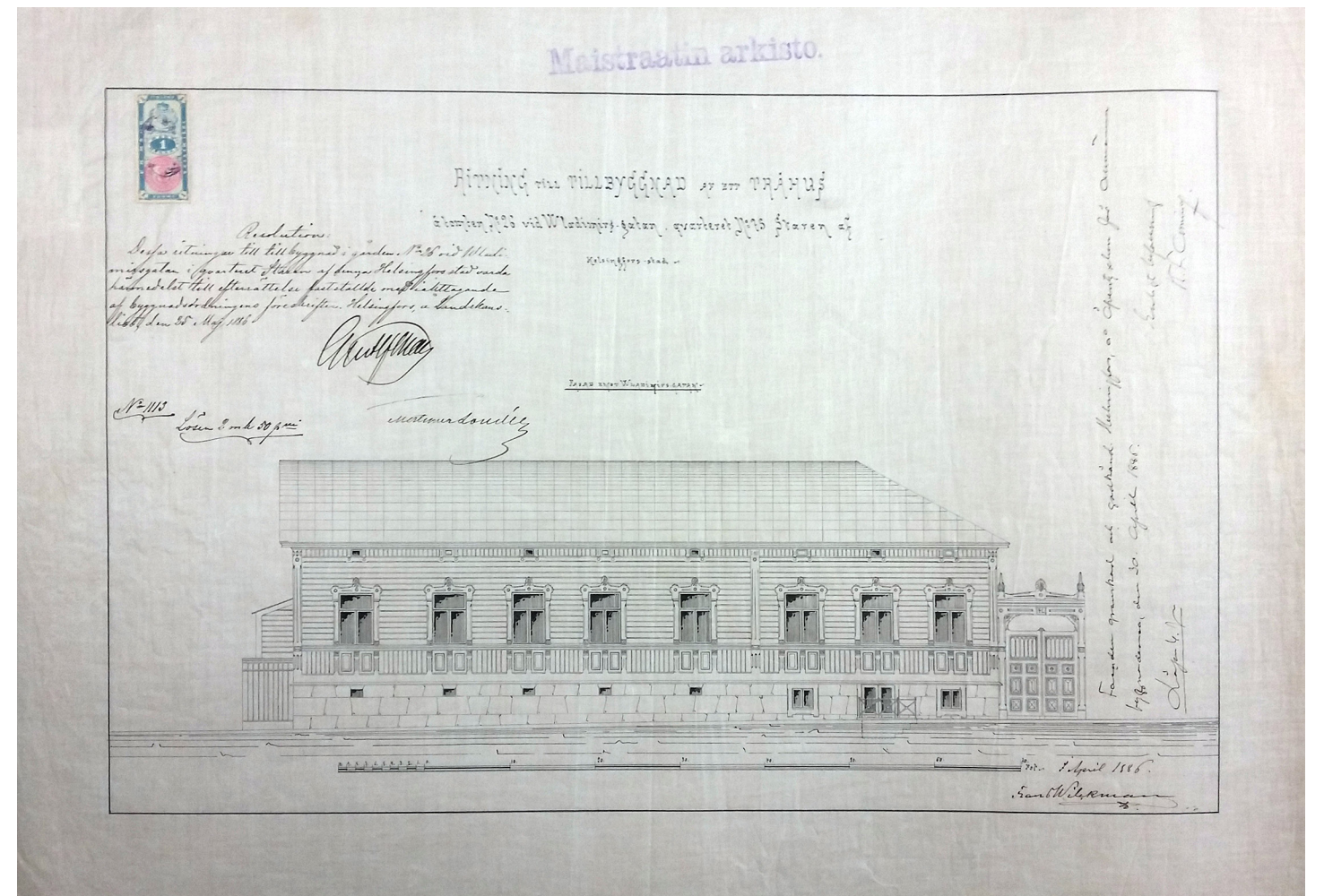
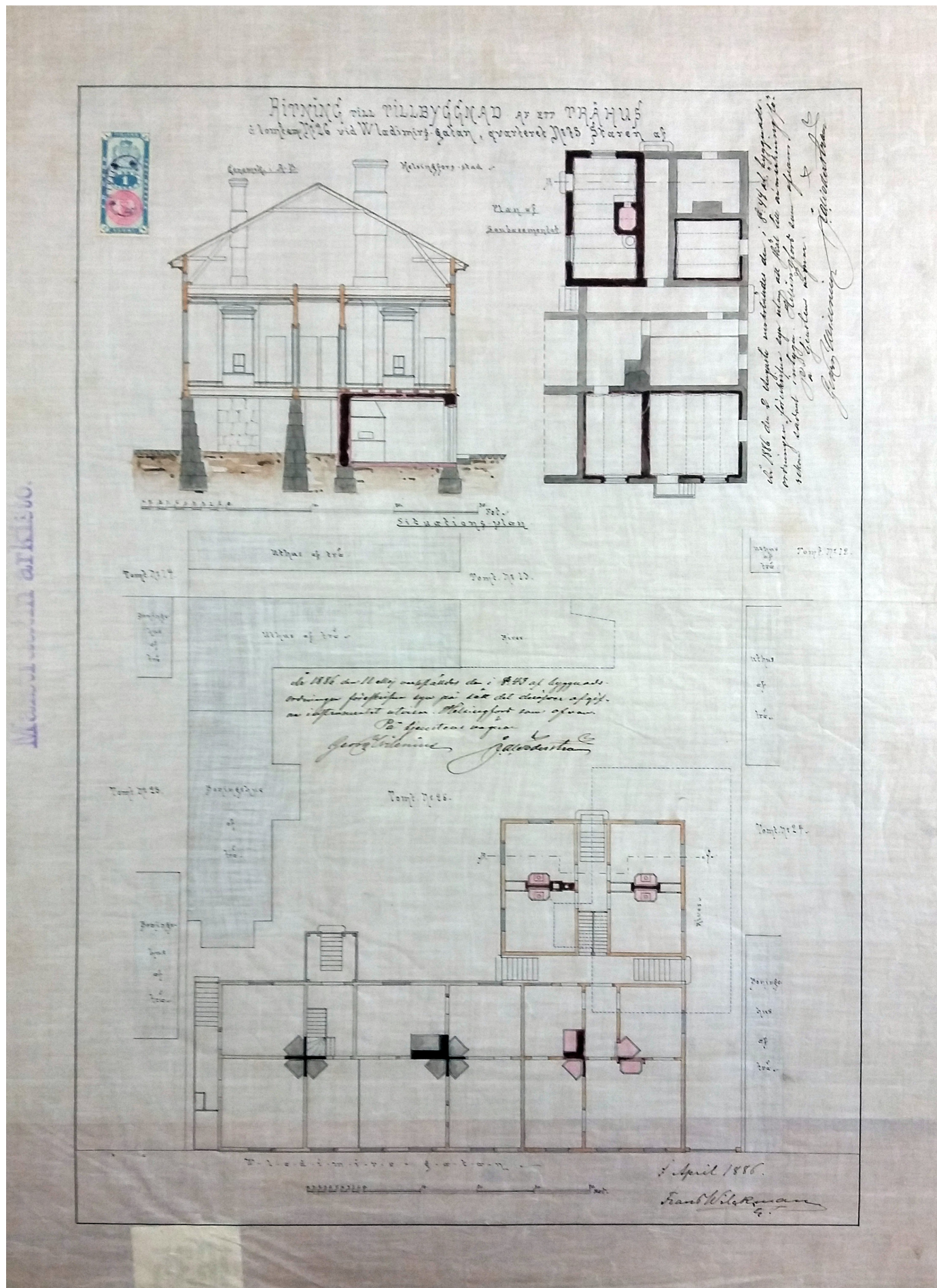
Tontti 26, Kalevankatu 41.

Ensimmäiset piirustukset kirvesmies Enoch Eklundin taloa varten päivätty 5.9.1843. Laajennus ja julkisivumuutos uusrenessanssihenkiseksi 1886 (Frans Wilckman). Nykyinen julkisivu on tältä ajalta; julkisivumuutoksen toteutus poikkesi suunnitelmasta. Laajennuksessa oli kahden huoneen kellaripuo- ti, jonne oli sisäänkäynti kadulta.

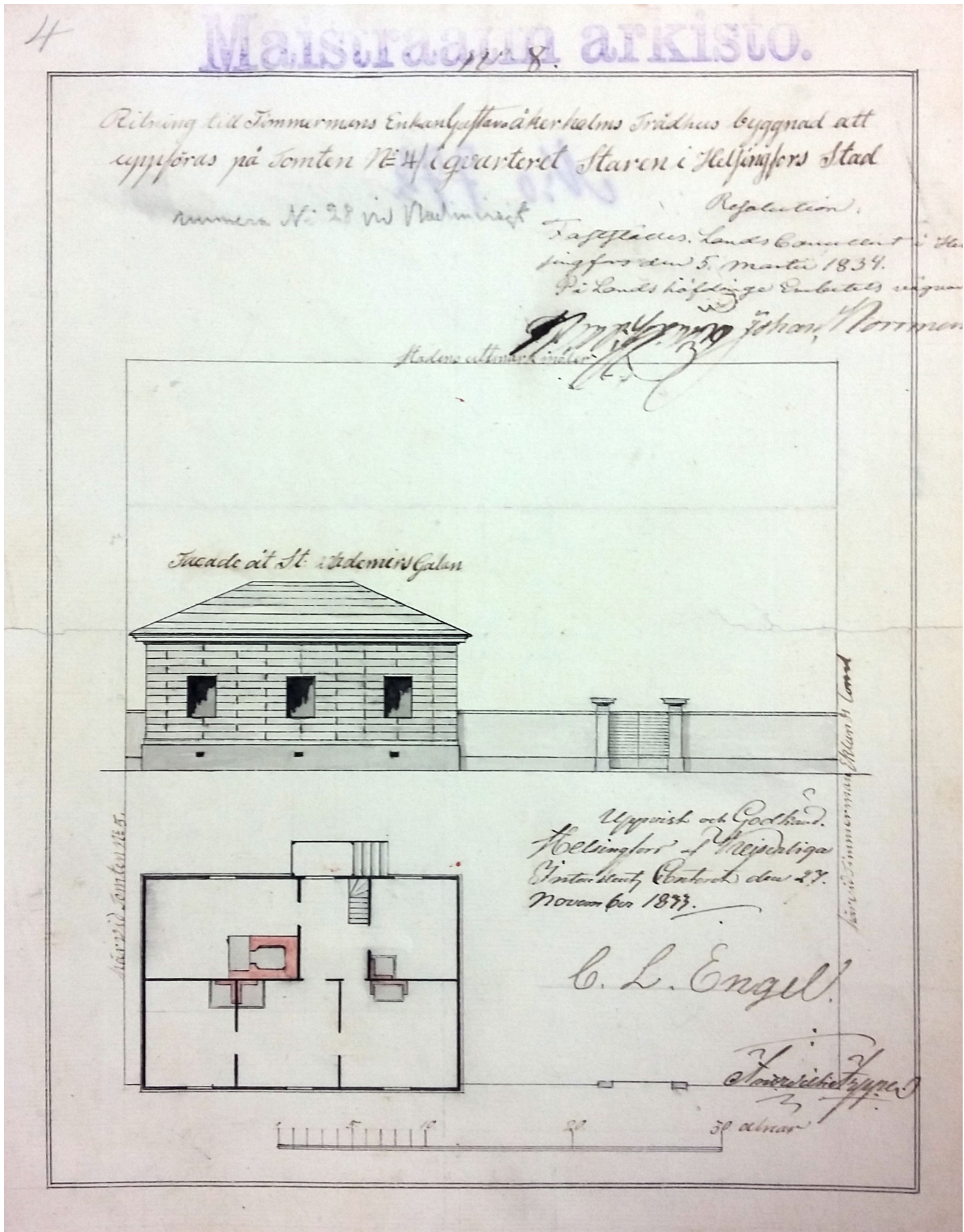
päiväys	ostaja	hinta	€ (2014)
18.04.1838	kirvesmies Enoch Eklund	171 Rbl 50 k B	
03.07.1865	talonmistaja Joh. Fredr. Eklund	4 000 mk	17 095
01.10.1890	tehtailija Jeremias Sirviö	65 000 mk	337 345
02.02.1891	Nya aktiebryggeriet	65 000 mk	297 655
tontit 2, 3, 12-14, 24-28 yhdistetty			

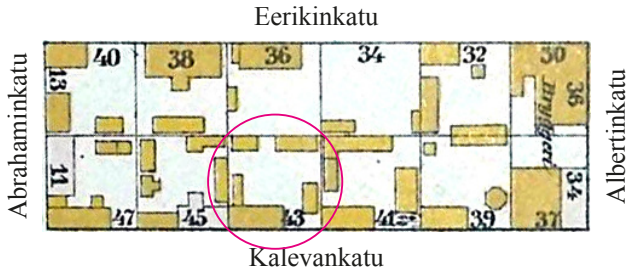
Kuva 47. Suunnitelma asuintaloa varten vuodelta 1843. (HKA.)

Kuva 48. Laajennus ja julkisivumuutos 1886 (HKA) sekä nykytilanne.

Kuva 49. Toteutumaton suunnitelma vuodelta 1833. (HKA.)

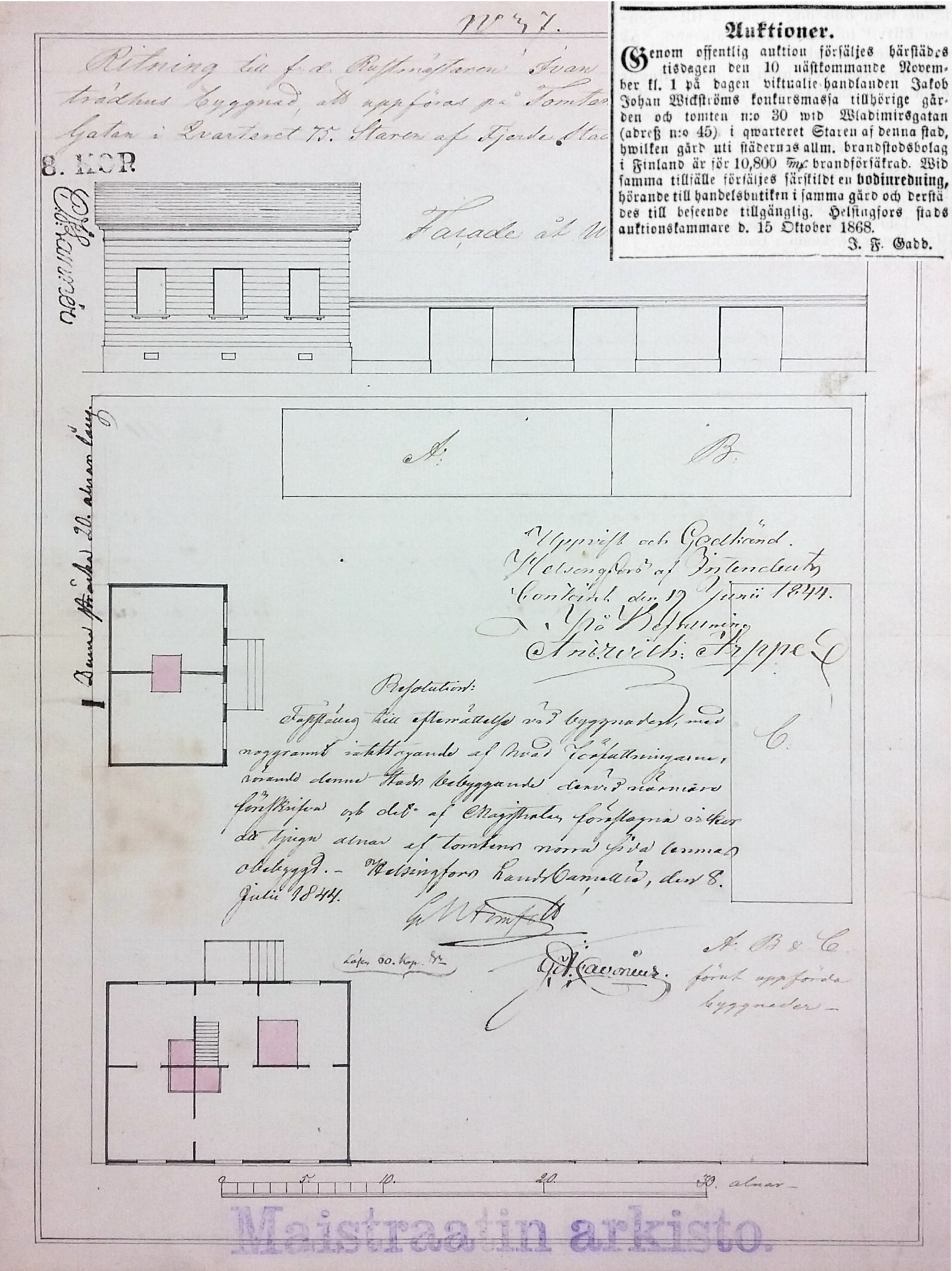
Tontti 28, Kalevankatu 43.

Suunnitelmat kirvesmiehen leski Gustava Åkerholmin taloa varten 1833. Ilmeisesti ei toteutettu. Panimonrenki Fredrik Frimanin talon suunnitelmat 1843. Rakennus on säilynyt vuoden 1843 asussa!

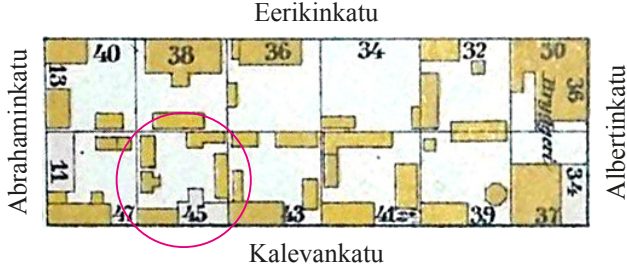
päiväys	ostaja	hinta	€ (2014)
ei tietoa	kirvesmiehenleski Gustava Åkerholm	220 Rbl 50 k B	
??.11.1845	panimonrenki Fredr. Friman	40 Rbl 80 k S	
10.05.1852	pitäjänmuurari Henr. Joh. Stigell	700 Rbl S	
20.05.1857	talonomistaja Carl Gustaf Hellgren	1 500 Rbl	
14.12.1861	Albert Amatus Wikström	2 500 Rbl	
17.11.1862	stadsbetjante Erik Andersson	2 800 Rbl	
06.10.1890	talonomistaja Karl Wilkman	35 500 mk	184 240
02.03.1891	Nya aktiebryggeriet	39 000 mk	178 595
	tontit 2, 3, 12-14, 24-28 yhdistetty		

Tyttö saa rauhalla ja halv. asunnon miel. omilla sänkyvaatt. Vladimirink. 43, portista oikealle.

Kuva 50. Ilmoitus Työmies-lehdessä 1910.

Auktioner.
Genom offentlig auktion försäljes härnads tisdagen den 10 nästkommande November kl. 1 på dagen viktorie-handlanden Jakob Johan Wikströms konkursmassa tillhörige gården och tomten n:o 30 vid Vladimirsgatan (adress n:o 45) i kvarteret Staren af denna stad, hvilken gård uti städernas allm. brandstodsbolag i Finland är för 10,800 Mk brandförsäkrad. Vid samma tillfälle försäljes färdigt en bodinredning, hörande till handelsbutiken i samma gård och derstädes till beende tillgänglig. Helsingfors stads auktionstammare d. 15 Oktober 1868.
J. F. Gadd.

Tontti 30, Kalevankatu 45.

Suunnitelmat varusmestari Ivan Schierkoffin pienempää puutaloa varten 1844. Laajennus vuonna 1860. Kivitalon suunnitelmat 1877, puutalot säilyivät edelleen tontilla. Muutoksia 1881. Kivitaloa jatkettiin koko tontin leveydelle sekä syvemmälle, suunnitelmat 1890, valmistui 1895. Nykyisessä talossa näkyy yhä merkkejä laajentamisesta: sisäänkäynti ei ole keskellä pääjulkisivua, missä sen pitäisi olla jos talo olisi alun perin suunniteltu tontin levyiseksi; palomuurissa on havaittavissa vanhan vesikaton linja.

Kiinteistön 1854 ostanut Carolina Idström avioitui naapurin talonomistajan, muurari Henr. Stigellin kanssa. Onko Eerikinkatu 38:n Karl Stigell näiden poika?

Yksi omistajista oli 1868 juuri aateloitu kauppaneuvos ja valtiopäivämies Frans Wilhelm von Frenckell, jonka suku tunnetaan erityisesti paperiteollisuus- ja kirjapainoalalta. Fransin pojanpoika Erik von Frenckell perheineen asettui 1919 asumaan osoitteeseen Huvilakatu 1, joka on myöhemmin tunnettu nimellä Villa Frenckell. Talon oli suunnitellut 14 vuotta aiemmin Onni Tarjanne.⁵¹ Erik ja Onni liittyvät toisiinsa myös sikäli, että Onni toimi Helsingin Raitiotie- ja Omnibus oy:n johtokunnan puheenjohtajana 1922–34 ja Erik 1935–45.⁵²

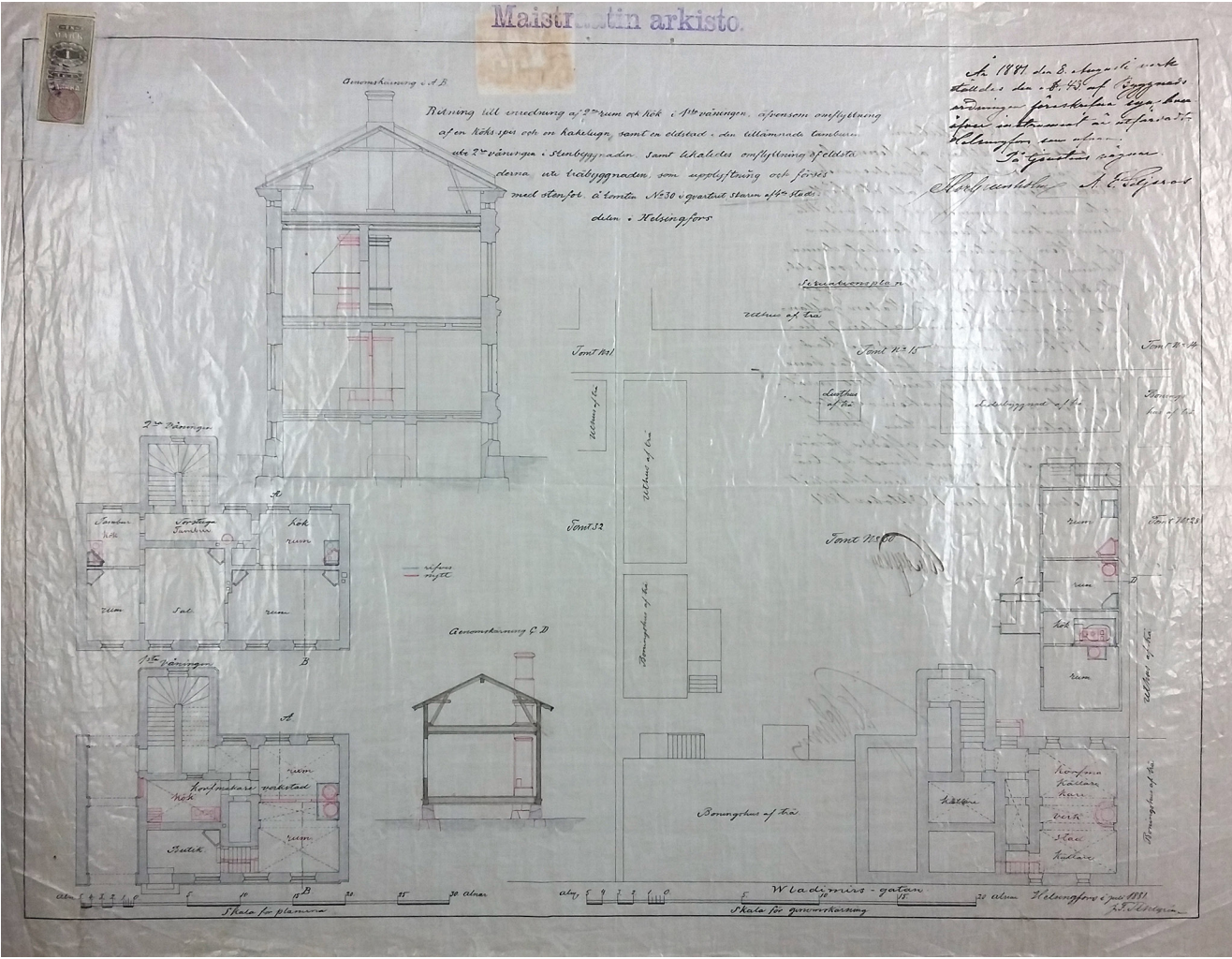
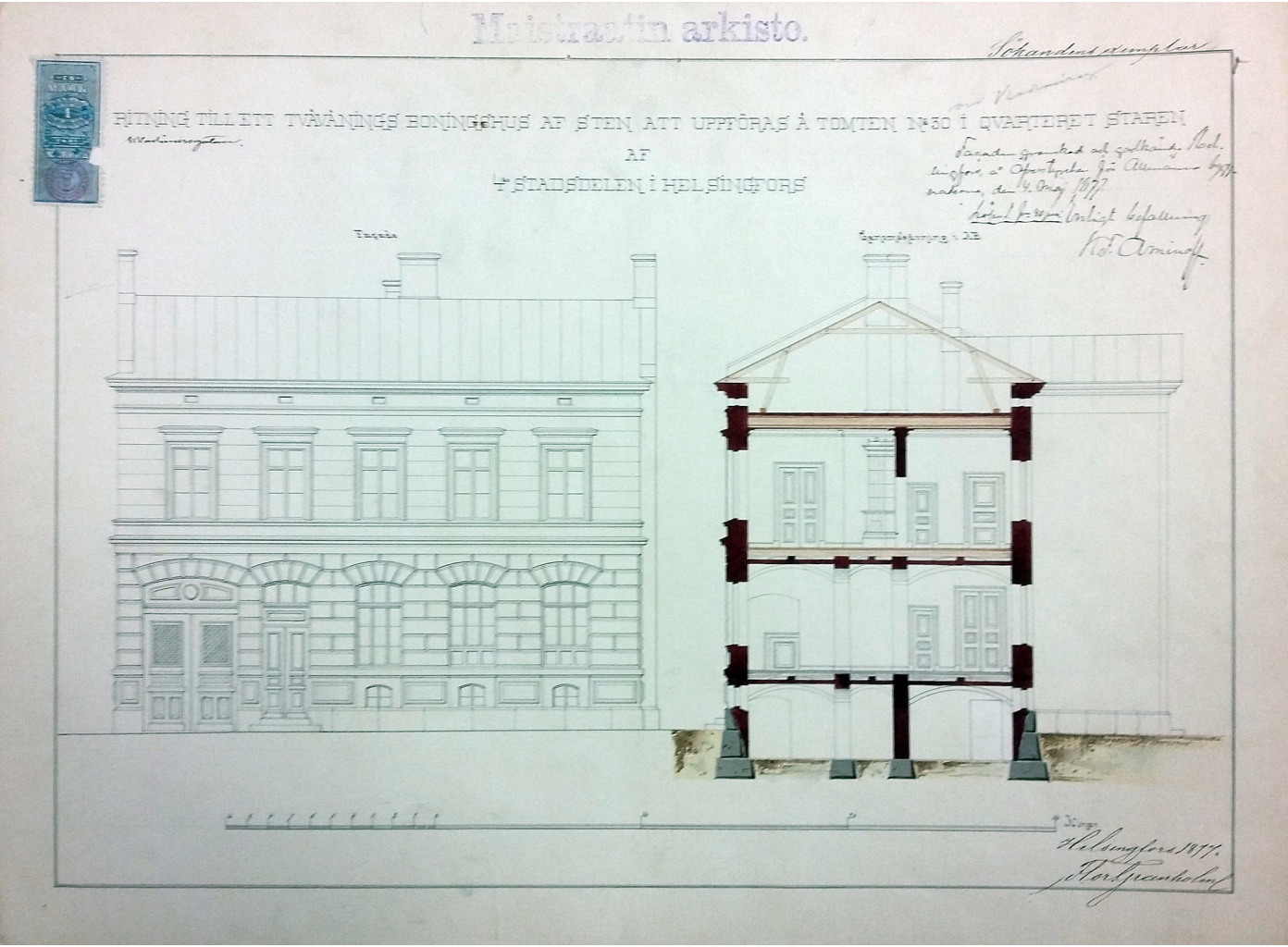
Talossa olevan kyltin mukaan tontilla olleessa puutalossa oli Jean ja Aino Sibeliuksen ensimmäinen yhteinen koti 1892. Tämä on siis ollut juuri ennen kuin kivitalo valtasi koko tontin.

Palomuriin suunniteltiin vuonna 2010 ranskalaisia parvekkeita, mutta kaupunginmuseo vastusti sitä, ja ehdotti sen sijaan parvekkeiden avaamista valokuiluihin.⁵³

päiväys	ostaja	hint	€ (2014)	huom.
16.10.1844	varusmestari J. N. Schirkoff	70 Rbl S		
25.08.1847	ed. leski Lovisa ja tytär Olga Schirkoff			perintö
ei tietoa	Lovisa avio Kasimir Djenisevitsch			
31.08.1851	aliupseeri Stepan Ivanoff	330 Rbl		
01.05.1854	neiti Carolina Wilh. Idström	450 Rbl		
10.11.1855	avio kivenhakkaaja Henr. Joh. Stigell			
08.08.1864	kauppias Jakob Johan Wickström	11 000 mk	48 080	
10.11.1868	kauppaneuvos F. W. Frenckell	4 300 mk	18 795	konkurssihuutokauppa
24.01.1870	poliisikonstaapeli Anders Gust. Olin	5 500 mk	27 795	

51 Peake 2012, 72.
52 Wanne 1946, 440-441; Wikipedia: Erik von Frenckell.
53 Kaupunginmuseo 2010.

Kuva 53. Varusmestari I. Schierkoffin talon suunnitelma 1844 (HKA); huutokauppailmoitus Hufvudstadsbladetissa 9.11.1868.

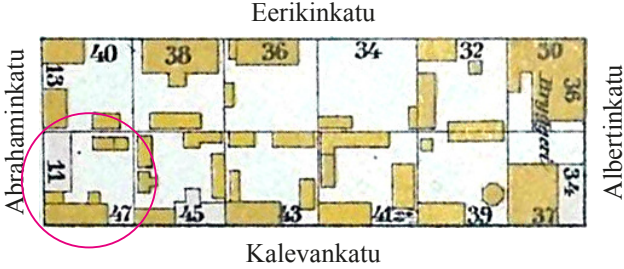
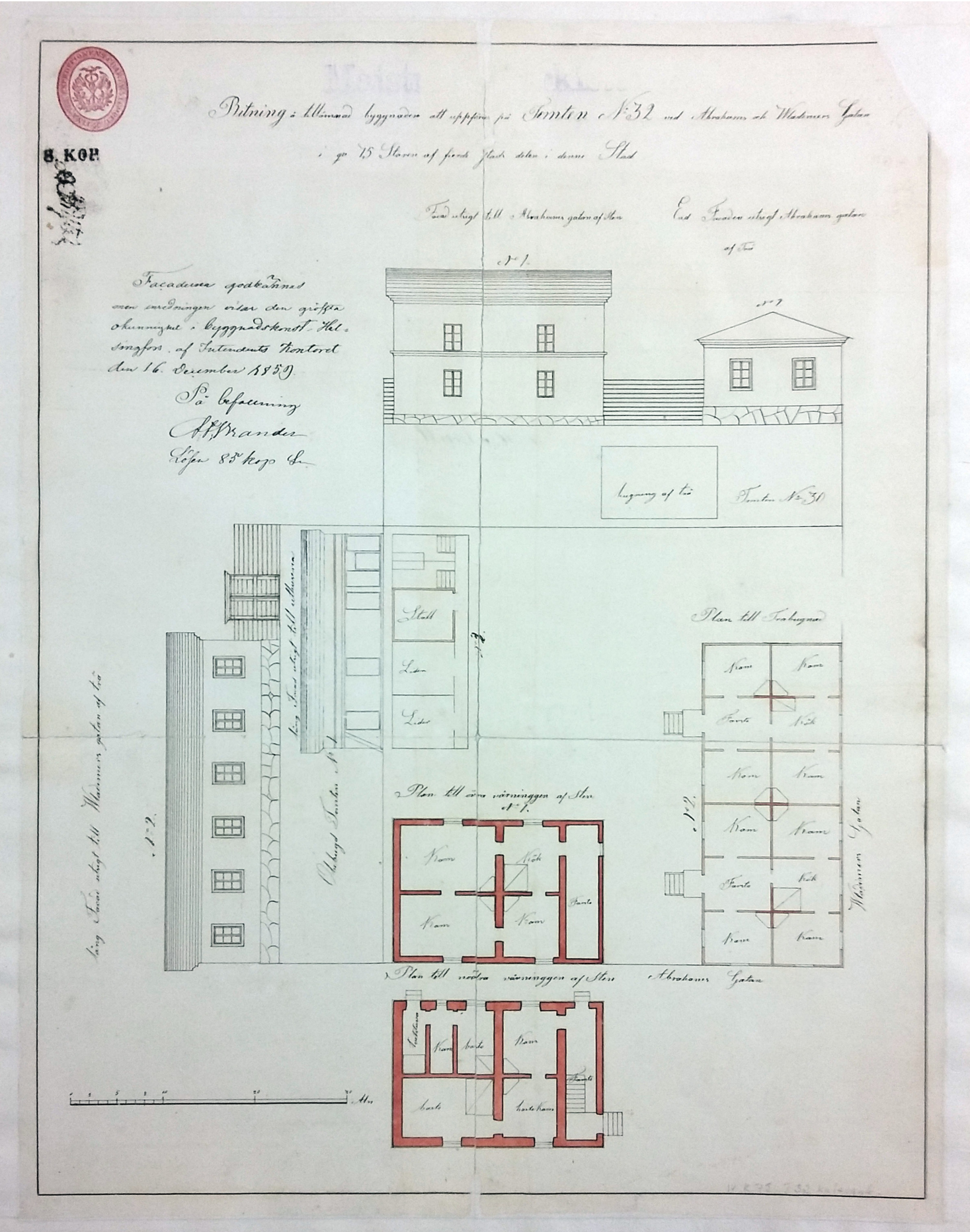
päiväys	ostaja	hinta	€ (2014)	huom.
25.05.1882	rusthåll. Karl Fredrik Siberg	16 000 mk	73 270	
07.02.1877	Fredrik Johan Björnman	18 000 mk	76 135	
10.09.1877	makkaranvalmistaja Julius Neumann	19 000 mk	80 365	
08.05.1882	talonmistaja Karl Fredr. Siberg	45 750 mk	209 505	
25.08.1890	Kristina Liiman	47 000 mk	243 925	
12.01.1891	Anton Kolehmainen ja Henr. Gust. Heinonen	52 000 mk	238 125	
08.06.1891	(1/2) J. F. Rikström	29 000 mk	132 770	
04.07.1892	(1/2) – ” –	140 000 mk	611 955	
18.09.1893	kauppayhtiö E. Luther	112 000 mk	518 695	konkurssihuutokauppa
02.07.1906	rouva Fanny Maria Cairenius	238 000 mk	1 053 005	
15.07.1907	kauppias L. Hasselblatt	300 000 mk	1 282 200	
31.08.1908	kauppias J. L. Gillberg	330 000 mk	1 352 110	
20.12.1909	G. Stenius m. fl.	361 500 mk	1 496 175	
08.01.1912	C. J. Blomqvist	390 000 mk	1 518 035	
30.11.1911	OY Toimi	400 000 mk	1 587 200	
14.12.1911	Viktor Jokinen	410 000 mk	1 626 880	
04.11.1912	agronomi Viktor Bäckman	420 000 mk	1 634 810	
23.02.1914	merikapteenit G. A. Stenius ja Svensson	371 000 mk	1 444 080	huutokauppa
27.05.1918	Bärlund ja K. J. Rautajoki	380 000 mk	139 800	
24.02.1919	(1/2) K. V. Packalén	381 000 mk	158 115	
?1931	AOY Kalevankatu 45	2 100 000 mk	787 080	

Kuva 55. (Ylhäällä vasemmalla.) Kivitalon alkupe-
räinen laajuus 1877. (HKA.)

Kuva 54. (Ylhäällä oikealla.) Muutoksia vuodelta
1881. Kadulta on käynti makkarapuotiin, kellarissa
on makkaranvalmistajan työtila. (HKA.)

Kuva 56. (Oikealla.) Nykyinen kivitalo on vuodel-
ta 1895.

Tontti 32, Kalevankatu 47 / Abrahaminkatu 11.

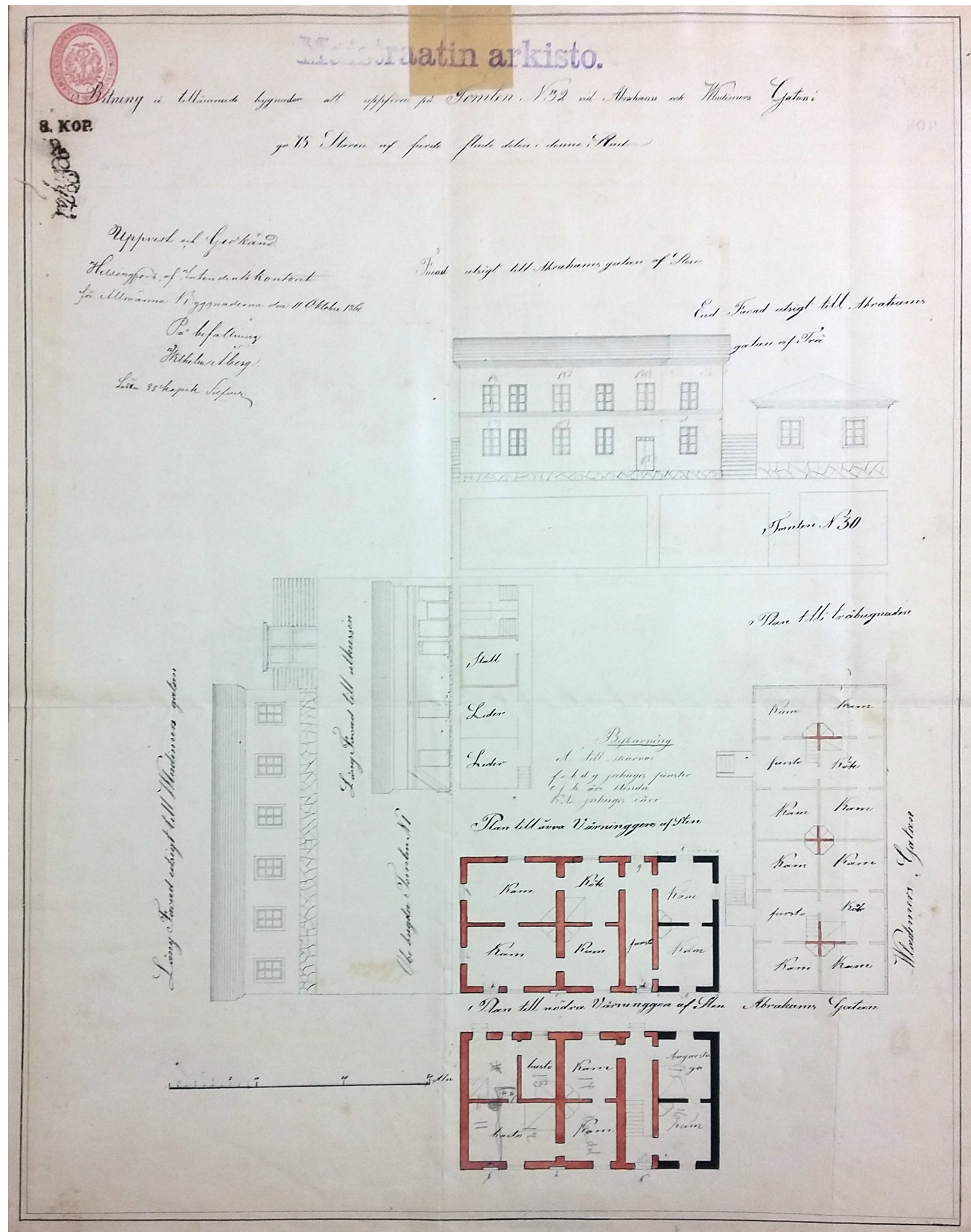
Ensimmäiset suunnitelmat ovat kaksikerroksista kivitaloa, puutaloa ja piharakennusta varten vuodelta 1859. Kivitaloa laajennettiin jo 1861, ja puutaloa 1882.

Tontilla olleet 2 kivitaloa ja 1 puutalo tuhoutuivat kokonaan 6.2.1944, Helsingin suurpommitusten ensimmäisenä yönä. Tällöin koko kaupungissa tuhoutui tai vaurioitui yli 160 rakennusta, ja yli 100 henkeä kuoli ja noin 300 haavoittui.

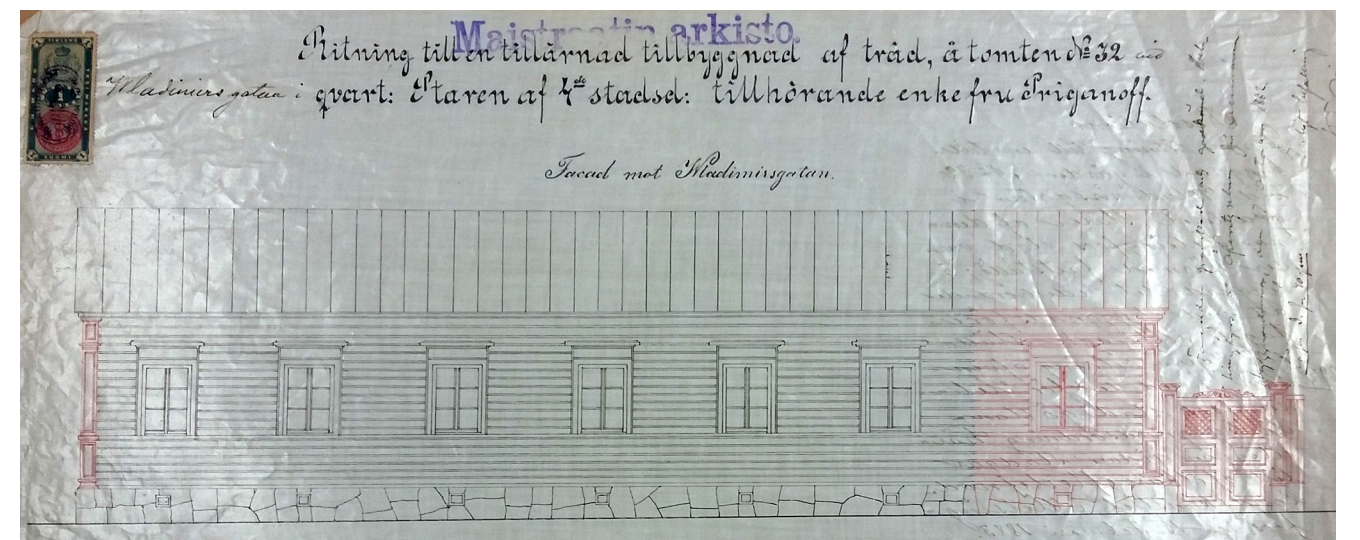
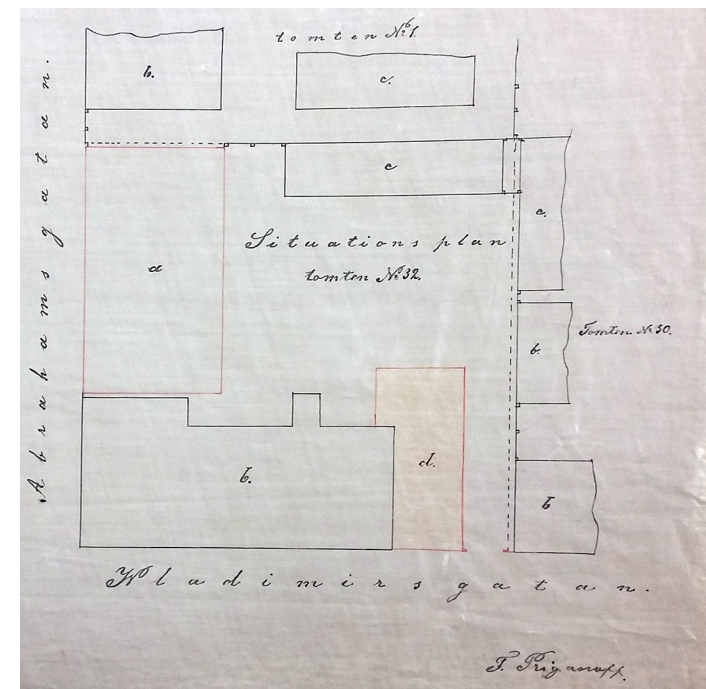
Nykyinen asuinkerrostalo on vuodelta 1950, suunnittelijoina Ilkka Martas ja Jussi Lappi-Seppälä.

päiväys	ostaja	hintaa	€ (2014)	huom.
01.08.1859	aliupseeri Wasili Priganoff	196 Rbl S		
15.11.1880	leski Agrapina Priganoff			perintö
05.10.1896	kartanpiirtäjä Feodor Priganoff			perintö
ei tietoa	leski Aina Anna Emilia Priganoff			?
ei tietoa	Wald. Avellan + 8 muuta			
14.03.1949	AsOy Kalevankatu 47	6 500 000 mk	291 200	

Kuva 57. Suunnitelmat vuodelta 1859. Kaksikerroksisessa kivitalossa yläkerrassa kolme huonetta ja keittiö, alakerrassa pesutilat. Puutalossa oli kaksi asuntoa, joissa kummassakin 2+2 huonetta eteis-keittiö-akselin molemmin puolin. (HKA.)

Kuva 58. Kivitaloa laajennettiin 1861 porrashuoneen toiselle puolelle. Alakertaan lisättiin leivintupa, yläkertaan kaksi huonetta. Sisäänkäynti siirtyi suoraan Abrahaminkadulle. (HKA.)

Kuva 59. Kalevankadun puolen puutaloa laajennettiin lähes koko tontin levyiseksi 1882. (HKA.)

Kuva 60. Nykyinen kerrostalo on vuodelta 1950.

Kuva 61. Teknillisen korkeakoulun sijainteja Helsingissä, kartta vuodelta 1916 (KK). 0 – Litoniuksen talo; 1 – Hietalahden torin laita; 2 – Poli; 3 – Kottaraisen kortteli; 4 – Eteläinen Hesperiankatu (ehdotus); 5 – Meilahti (ehdotus).

3.2 Teknillinen korkeakoulu Helsingissä.

Oleellinen osa Kottaraisen historiaa on Teknillisen korkeakoulun toiminta korttelissa ja sitä varten rakennetut laboratoriot. Seuraavassa on lyhyt yleiskuva korkeakoulun rakennuksista Helsingissä. Päälähteenä on käytetty Panu Nykäsen teosta Teknillisen korkeakoulun historiasta.

Teknillisten alojen opetus Suomessa alkoi Teknillisten reaalikoulujen perustamisesta 1847 Helsinkiin, Turkuun ja Vaasaan. Aluksi Helsingin koulu toimi Aleksanterinkadulla Litoniuksen talossa. Muutos Polyteknillisen koulun kautta Polyteknilliseksi Opistoksi 1870-luvulla johti myös oman talon rakentamiseen Hietalahden torin laidalle. Ennen päätymistä tähän sijaintiin paikkaa oli harkittu eri puolilta kaupunkia: Simonkadulta, Kampin kentältä, Ylioppilastalon tontilta, Katajanokalta ja Suomen Pankin tontilta. Päärakennus (F. A. Sjöström) valmistui 1876, ja tilat riittivät parinkymmenen vuoden ajan. Päärakennuksen viereen lisättiin kemian laboratorio 1899 (Onni Törnqvist), ja sitä laajennettiin 1921. Päärakennusta laajennettiin 1904 (K. G. Nyström) ja uudestaan 1928 (Armas Lindgren).⁵⁴

Esitellessään viimeksi mainittua laajennusta Arkkitehti-lehdessä Birger Brunila esitti toiveen, että seuraavassa laajennuksessa voitaisiin korjata rakennuksen massoittelu korottamalla siipiosatkin. Tätä valmisteltiin sodan keskellä 1944, mutta helmikuun pommituksen aiheuttama tuho ja sodan loputtua odotettavissa oleva uusien opiskelijoiden tulva muuttivat suunnitelmat.⁵⁵

Opetustilojen lisäksi torin liepeille nousi 1885 myös opiskelijoiden rakennus, Polyteknikkojen Yhdistyksen talo (Lönnotinkatu 29). Poli (Walter Thomé ja Karl Lindahl) valmistui 1903, jolloin vanha talo jäi piharakennukseksi, ja ruotsinkielinen osa yhdistyksestä sai sieltä tilat 1922. Seuraavalla vuosikymmenellä korttelia kaavailtiin järjestettäväksi uudelleen. Tätä tutkinutta toimikuntaa johtaneen Onni Tarjanteen tavoitteena oli korvata Poli sen alkuperäisen tilaohjelman mukaisella funkkisrakennuksella.⁵⁶

Laajemmalle alueelle leviäminen tuli ajankohitaiseksi samoihin aikoihin kuin muutos Suomen Teknilliseksi korkeakouluksi 1908. Ensimmäi-

senä katse kääntyi torin toisella laidalla olevaan sotilassairaalan tonttiin, jolla oli sekä sopivia rakennuksia suoraan käytettäväksi että tilaa uudisrakennuksille.⁵⁷

Senaatti ei halunnut luopua sairaala-alueesta, mutta sen sijaan antoi 1910 tilaa viereisestä Kottaraisen korttelista. TKK kaavaili tontille uusia laboratorioita saman tien, mutta joutui tyytymään olemassa olevissa rakennuksissa toimimiseen, kun ensimmäinen maailmansota hyödytti lopullisesti jo alun perin nihkeän rahoituksen. Tästä huolimatta korkeakoulun arkkitehdit laativat vielä suunnitelmat laboratoriorakennuksista 1915. Näitä piirustuksia ei ole säilynyt.⁵⁸

Muitakin laajentumismahdollisuuksia etsittiin. Armas Lindgren esitti 1910 uutta päärakennusta Eteläisen Hesperiankadun varrelle, ja Suomenkielisten Teknikkojen Seura halusi 1917 siirtää korkeakoulun Meilahteen. Jälkimmäistä paikkaa esitti myös korkeakoulun laboratoriohankekomitea 1918, mutta muutto jäi toteutumatta. Fysikaalista ja sähköteknillistä laboratoriota oli kaavailtu päärakennuksen yhteyteen jo kemian laboratorion suunnittelun aikaan 1890-luvun lopulla, mutta hanke ei edennyt.⁵⁹

Ensimmäisen maailmansodan ja sisällissodan jälkeen kesti jonkin aikaa, ennen kuin oli edellytyksiä jatkaa rakennusohjelmaa. Kottaraisen laboratoriorakennukset valmistuivat 1925 ja 1932.

Nykänen mainitsee ohimennen, että Tarjanne kaavaili koko kaupunginosan ottamista TKK:n käyttöön, mutta talvisota keskeytti tämän tavoitteen. Tässä *kaupunginosa* on mitä ilmeisimmin käsitettävä päärakennusta ympäröivien korttelien laajuiseksi. Myös J. S. Sirén oli hahmotellut 1940 keväällä korkeakoulun laajenemista Hietalahden alueella.⁶⁰

Korkeakoulun sijainnin ja laajuuden pohtiminen alkoi olla tempoilevaa ja hermostunutta. Sekä muualle siirtymistä että laajenemista tutkittiin yhtäaikaan eri tahoilla. Periaatepäätös siirtymisestä Helsingin reuna-alueelle tehtiin 15.5.1945, vain muutama viikko sen jälkeen kun suunnittelukilpailu laajenemisesta Hietalahdessa oli päättynyt. Hietalahden torin lisäksi korkeakoulun käyttöön oltiin ottamassa Lasaretin ja Aleksanterin teatte-

54 Nykänen 2007a, 19, 20, 56, 64, 76, 201, 224.

55 Brunila 1929, 34; Nykänen 2007b, 44.

56 Nykänen 2007a, 57, 62.

57 ibid., 151.

58 ibid., 152-153.

59 ibid., 76-79, 151, 154.

60 Nykänen 2007a, 231; Nykänen 2007b, 44, 52.

rin tontit. Palkintolautakunta ei ollut tyytyväinen ehdotuksiin eikä jakanut ensimmäistä palkintoa. Toisen palkinnon sai Markus Tavion ja Helge Railon ehdotus (kuva 62). Periaatepäätöksen jälkeenkin rakennushallituksessa tutkittiin TKK:n sijoittumista Hietalahteen ja Punavuoreen (kuva 63).⁶¹

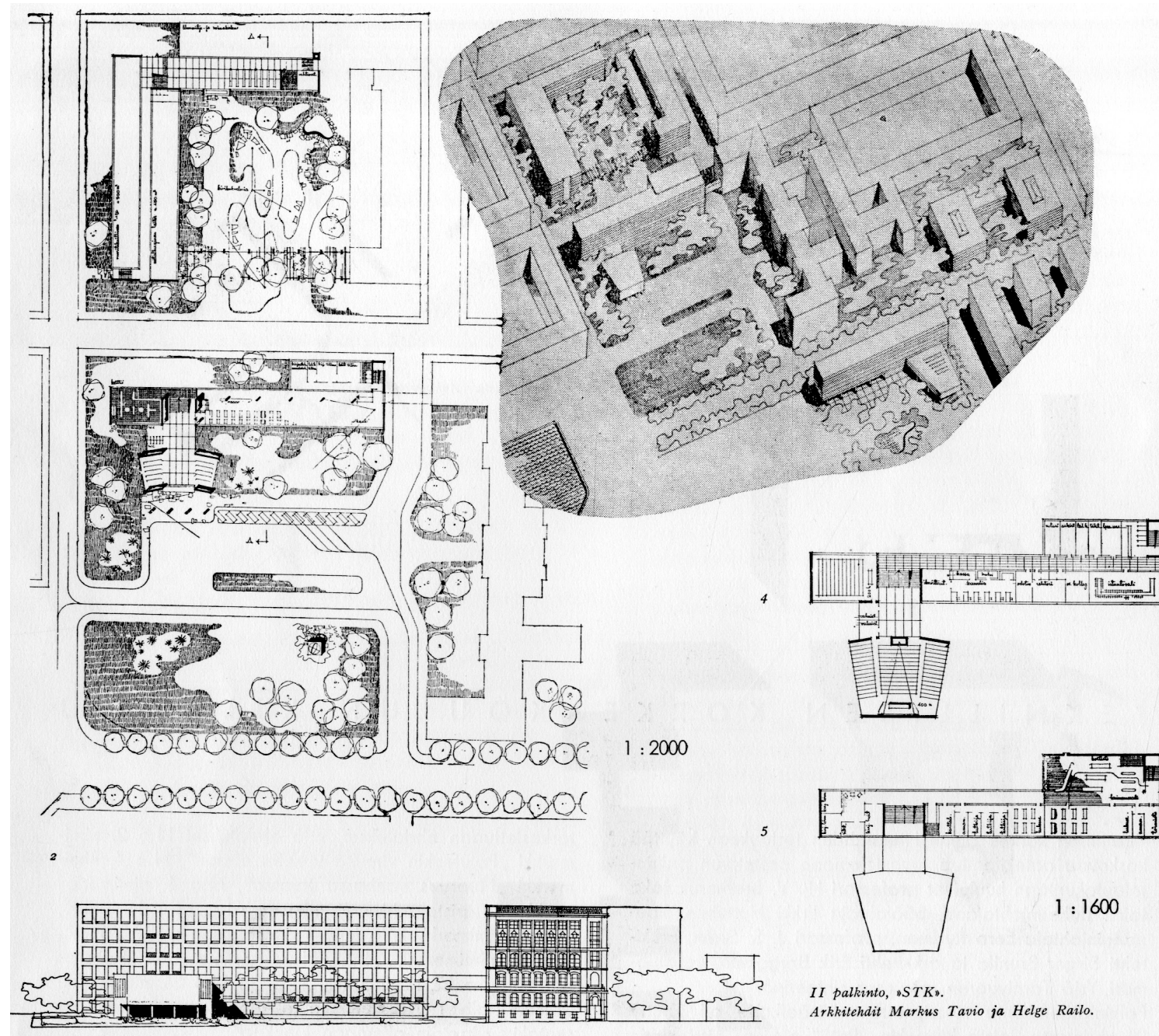
Laajenemisen sijasta oli ehdotettu myös korkeakoulun pilkkomista pienempiin yksiköihin, jotka sijoitettaisiin ympäri maata. Tämä lähestymistapa oli peräisin asemakaavaopin professori Otto-I. Meurmanilta ja perustui hänen kaavotukselliseen yleisnäkemykseensä, joka pyrki luomaan Helsingille kilpailevia kaupunkikeskuksia.⁶²

Korkeakoulun muutto Otaniemeen alkoi 1955.

Korttelin laboratoriorakennukset

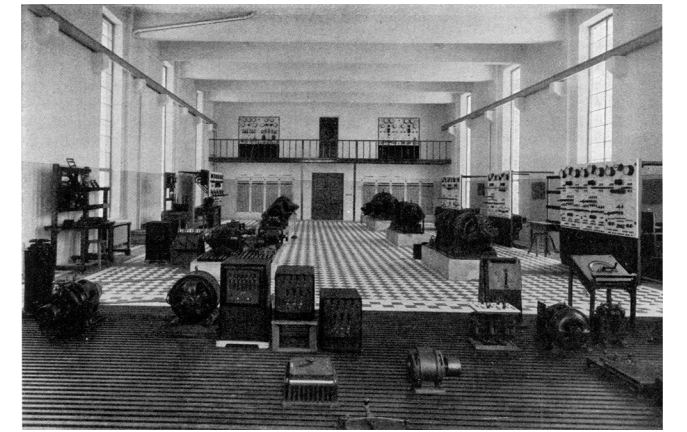
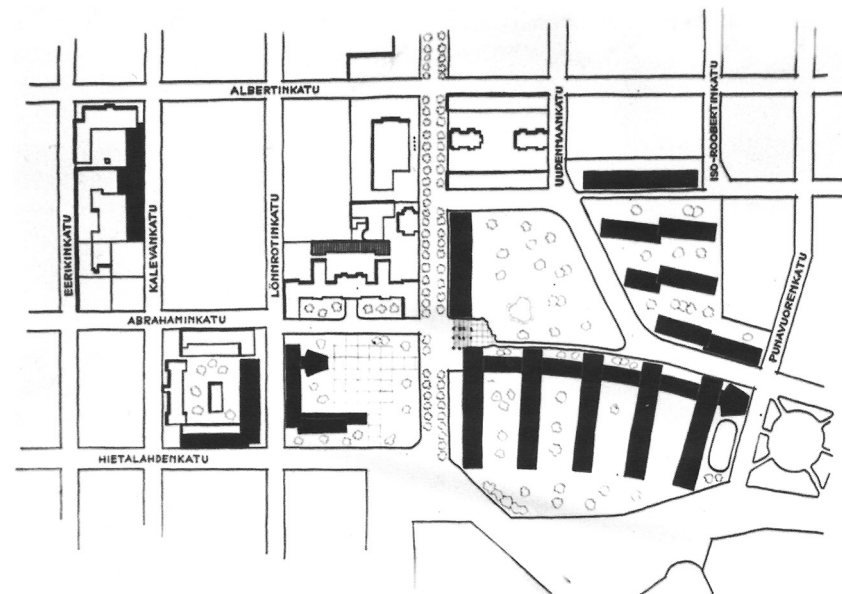
Sähkölaboratorion rakentamista oli kaavailtu jo vuodesta 1907. Edellytykset tähän olivat kasassa kuitenkin vasta 1920-luvulla. Kauppa- ja teollisuusministeriö asetti laboratoriorakennushankkeen johtoon toimikunnan, jonka puheenjohtajana oli yleisten rakennusten ylihallituksen ylijohtaja Yrjö Sadeniemi, ja muut jäsenet olivat professorit Onni Tarjanne ja Bernhard Wuolle. Myöhemmin mukaan otettiin professorit Armas Lindgren, Herman Kolster, Mikko Heikinheimo, Viljo Ylöstalo ja rehtori A. L. Hjelmmann. Tarjanne laati laboratoriodien piirustukset, ja suunnitelmat hyväksyttiin 1924 tammikuussa. Rakentaminen aloitettiin sähkölaboratoriosta, joka otettiin käyttöön jo 1926 toukokuussa. Näin nopea valmistuminen herätti epäilyksiä valtion tilintarkastajissa, jotka ihmettelivät mm. yleisten rakennusten ylihallituksen ohittamista suunnittelussa – korkeakoulu vastasi kyseisen laitoksen ”ylitirehtöörin” olevan rakennustoimikunnan puheenjohtajana.⁶³

Konehallissa olivat generaattorit, joista johdettiin virtaa rakennuksen muihin osiin. Ensimmäisessä kerroksessa oli kahden kerroksen korkuinen 200 kilovoltin ”korkeajännityslaboratorio”. Toisessa kerroksessa oli työsaleja, pieni luentosali ja opettajien huoneita. Kolmannessa kerroksessa oli kaksi luentosalia, niiden tekniset tilat, kokoelmahuone ja laboratorihuoneita. Neljännessä ker-

Kuva 62. (Yllä.) Markus Tavion ja Helge Railon kilpailuehdotus Teknillisen korkeakoulun laajentumisesta Hietalahdessa. (Arkkitehti 1945, 52.)

Kuva 63. Rakennushallituksen suunnitelma vuodelta 1946 korkeakoulun laajentumisesta Hietalahdessa ja Punavuoreen. (Nykänen 2007b, 51.)

Kuva 64. Sähkölaboratorion konesali. (Arkkitehti 1929, 39.)

Kuva 65. Sähkölaboratorion harjoitustyösali. (Nykänen 2007a, 210.)

Kuva 66. Sähkölaboratorion käytävää. (HKM.)

61 Nykänen 2007b, 52.

62 ibid., 45.

63 Nykänen 2007a, 203, 205; Tarjanne 1929, 39.

Kuva 67. Sähkölaboratoriota korotettiin yhdellä kerroksella vuonna 1949 (Antero Pernaja). (Tali 2015, 121.)

Kuva 68. Lämpövoimalaboratorion konehalli. (Nykänen 2007a, 213.)

Kuva 69. Vesivoimalaboratorion konesali. (Nykänen 2007a, 215.)

roksessa oli piirustussali, käsikirjasto, heikkovirtaosaston sali ja valaistusosaston kaksi työsalia. Rakennusta korotettiin 1940-luvun lopulla yhdellä kerroksella.⁶⁴

Sähkölaboratorion jälkeen valmistui konelaboratoriot Eerikinkadulle. Samaan taloon tulivat kerroksittain alhaalta ylös lämpövoima-, vesivoima-, tekstiili-, paperi- ja puutekniikan laboratoriot. Suunnittelua varten olivat K. A. M. Ahlfors ja Harald Kyrklund käyneet tutustumassa naapurimaiden järjestelyihin. Suunnittelussa jouduttiin kuitenkin tekemään erikoisia ratkaisuja kustannussyistä.⁶⁵

Lämpövoimalaboratorion yhteyteen sijoitettiin autokoehalli ja korjauspaja. Varsinainen laboratorio oli jaettu eri voimanlähteiden mukaisiin osastoihin: höyrygeneraattori, höyrymoottori ja polttomoottori. Höyrygeneraattorin tuottamaa lämpöä käytettiin myös rakennusten lämmittämässä ja puulaboratorion kuivauslaitteistossa. Höyrymoottoriosaston tuottamaa sähköä puolestaan voitiin syöttää kaupungin sähköverkkoon ja kattaa tällä osa käyttökustannuksista.⁶⁶

Puulaboratorio otettiin mukaan alkuperäisen ohjelman ulkopuolelta viime hetkillä. Niinpä se jouduttiin sijoittamaan epäkäytännöllisesti ylimpään kerrokseen.⁶⁷

Konelaboratoriorakennus valmistui 1932. Näiden kahden rakennuksen sisältämien laboratorioiden merkitys Suomen teknologian kehitykselle oli valtava. Opetuksen ja nykyaikaisten laboratorioiden puute ei ollut enää kehityksen esteenä. Korkeakoulun ilmapiiri sen sijaan kärsi laitosten jakautumisesta kahteen paikkaan. Laboratoriot irtosivat henkisesti korkeakoulun vanhasta puolesta, ja tilojen käyttöoikeudesta tuli jopa arvovaltaistelu rehtorin ja paperiteknologian professorin välillä.⁶⁸

⁶⁴ Nykänen 2007a, 205, 208-209.

⁶⁵ *ibid.*, 211.

⁶⁶ *ibid.*, 212-214.

⁶⁷ *ibid.*, 220-221.

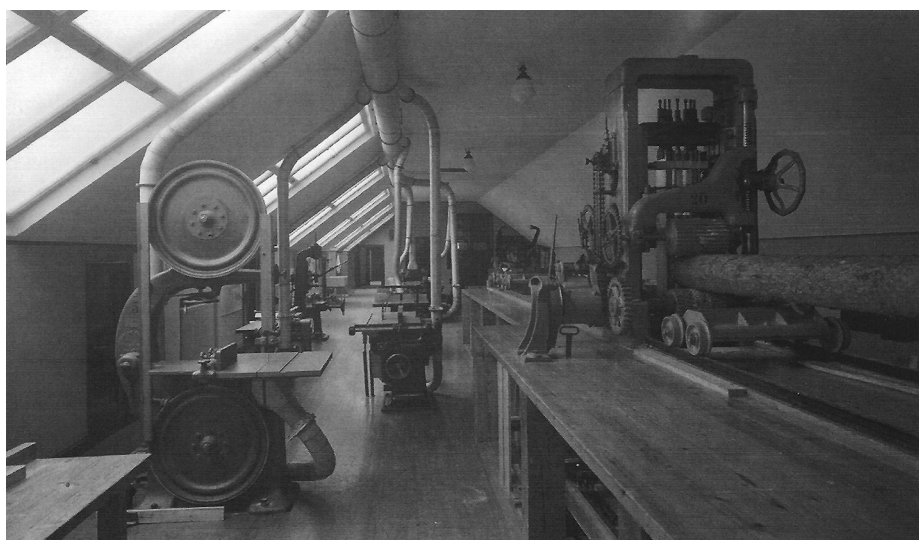
⁶⁸ *ibid.*, 222-223.

Kuva 70. Tekstiililaboratorion koneita. (Nykänen 2007a, 217.)

Kuva 71. Paperiteknologian laboratorio, jonka tyhjään tilaan oli tarkoitus tulla paperikone. Rahat kuitenkin loppuivat kesken. (Nykänen 2007a, 218.)

Kuva 72. Puuteknologian laboratorio sijaitsi ylimmän kerroksen ahtaissa tiloissa. (Nykänen 2007a, 221.)

Kuva 73. Sähkölaboratorio Alber-
tinkadun ja Kalevankadun kulmasta
nähtynä 2015.

3.3 Onni Tarjanne (Törnqvist)

Onni Tarjanteesta ei ole tehty kattavaa elämäkertaa eikä edes työluetteloa. Tässä työssä tyydytään esittämään seuraava suppea yhteenveto, ja jätetään syvällisempi kuvailu ja analyysi jatkotutkimusten aiheeksi.

Henkilöhistoria

Törnqvistin suku on lähtöisin Sahalahdesta Hämeestä, kantaisä oli veronkantokirjuri Johan Törnqvist (k. 1730). Täältä suvun vaikutuspiiri siirtyi käsityöläisyytenä Hämeenlinnaan ja Turkuun, ja kahden pappissukupolven aikana Pälkäneen kautta Virroille. Tämän jälkeiset sukupolvet kohosivat yhteiskunnallisesti merkittäviin asemiin 1900-luvun vaihteessa.⁶⁹

Onni Alcides Törnqvist syntyi Virroilla 5.9.1864. Hänen isänsä varapastori Karl Gustaf Törnqvist toimi Virtain kappalaisena. Äiti oli Karolina Gustava Regina Schreck. Lapsia perheeseen syntyi kahdeksan, mutta kaksi ensimmäistä kuoli pieninä, Onni oli viides lapsi. Pari vuotta nuorempi veli, kouluneuvos Artturi Tarjanne (1866–1946) tunnetaan ansioistaan kansakoululaitoksen kehittäjänä, ja tämän jälkipolvista yhteiskunnallisesti vaikutusvaltaisimpia olivat hallinto-oikeuden professori Tapio Tarjanne (1901–1941) ja suurlähettiläs Päivö (1903–1989) sekä jälkimmäisen poika Pekka (1937–2010), joka on toiminut mm. telealan kehitystehtävissä, liikenneministerinä ja teoreettisen fysiikan professorina.⁷⁰

Onni Törnqvist valmistui Suomen Polyteknillisestä opistosta 1885, ja jatkoi opintoja senaatin apurahalla Münchenin teknillisessä korkeakoulussa 1886–1887. Jatko-opinnoissa hankittu tietämys rakennesuunnittelusta sekä lämmitys- ja ilmanvaihtotekniikasta oli myöhemmin yksi Tarjanteen vahvuuksista. Työura koostui sekä suunnittelu- että opetustehtävistä. Onni toimi opettajana sekä Polyteknillisessä opistossa jo vuodesta 1885 että Turun teollisuuskoulussa vuodesta 1887.⁷¹

Helsingissä Onni tutustui Iina (Josefina Margareta) Veijolaan, ja avioitui tämän kanssa 1891. Iina oli opiskellut Raahen kauppaopistossa, jon-

ka johtaja järjesti hänelle työpaikan Helsingistä Pohjoismaiden Osakepankista. Onnille ja Iinalle syntyi kaksi lasta, Toivo (1893–1988) ja Soina (1897–????). Toivo Tarjanne toimi mm. oikeuskanslerina, korkeimman oikeuden presidenttinä ja Vaasan läänin maaherrana, ja joutui myös sotasyyllisyysoikeudenkäynnin syyttäjäksi.⁷²

Perhe asui Uudenmaakadun ja Fredrikinkadun kulmassa Onnin suunnittelemassa talossa, joka tunnetaan nykyään Hagelstamin antikvariaatista. Siteet syntymäseudulle eivät kuitenkaan katkeneet, sillä Tarjanne omisti Uskalin tilan Virroilla.⁷³ Myös 1906 otettu suomenkielinen sukunimi viittaa lähellä Virtoja olevaan vesistöön.

Kun Polyteknillinen Opisto oli muuttumassa Suomen Teknilliseksi Korkeakouluksi 1908, Tarjanne oli mukana Opettajakollegin fennomaaniryhmässä ajamassa suomen kieltä opetuksen pääasialliseksi kieleksi. Ryhmä saikin aikaan sen, että korkeakoulu oli jo alusta alkaen pääasiassa suomenkielinen.⁷⁴ Tarjanne aloitti uuden korkeakoulun rakennuskonstruktio-opin professorina.

Vuosina 1917–1921 opetustehtäviin tuli tauko, kun Tarjanne toimi Yleisten rakennusten ylihallituksen ylitirehtöörinä palaten korkeakouluun huonerakennusopin professoriksi. Panu Nykäsen mukaan paluu johtui paremmasta viihtymisestä opetustehtävissä.⁷⁵

Tarjanteella oli myös lyhyt kausi korkeakoulun rehtorina, 1.-20.7.1928. Nykäsen mukaan kauppa- ja teollisuusministeriö tiesi jo nimitystä julkistaessaan Tarjanteen harkitsevan eroa. Tarjanne erosikin sekä professorin että rehtorin virasta vain 20 päivää nimityksensä jälkeen. Rehtori-kausiksi keskeytti lyhyeksi aikaa deskriptiivisen ja projektiivisen geometrian professori Alexander Leonard Hjelmmanin lähes 20-vuotisen aikakauden TTK:n rehtorina 1919–1937. Nykänen antaa ymmärtää, että Tarjanteen nimitystä edeltävä Hjelmmanin ero johtui pitkään jatkuneesta kiistasta kansantaloustieteen professori Yrjö Jahnssoinin erottamisesta.⁷⁶

Tarjanne vaikutti suomenkielisten ja -mielisten arkkitehtien piirissä, ja oli lähellä vanhasuomalaista puoluetta, sittemmin Kansallista Kokoomusta. Muita keskeisiä fennomaaniarkkitehteja olivat Vilho Penttilä ja Sebastian Gripenberg. Puolueeseen ja kieliaatteeseen sitoutuminen toi töitä ja myös monia luottamustehtäviä.⁷⁷

Luottamustehtäviä Tarjanteella riittikin. Hän oli jäsenenä useissa valtionkomiteoissa ja lautakunnissa, muinaistieteellisessä toimikunnassa ja rakennushallituksessa. Hän toimi puheenjohtajana Helsingin Raitiotie- ja Omnibus oy:n johtokunnassa, Helsingin Suomalaisen Säästöpankin hallituksessa, Postisäästöpankin toimitalon rakennustoimikunnassa, eduskuntatalon rakennustoimikunnan työjaostossa sekä rakennustöiden teknillisenä ja taloudellisena valvojana. Hän oli myös Helsingin kaupunginvaltuutettu ja yleisten töiden lautakunnan puheenjohtaja. Puheenjohtajuuksiin kuuluivat edellä mainittujen lisäksi Suomalaisten Teknikkojen Seura (perustajajäsen), Arkkitehtiklubi, Suomen Arkkitehtiliitto (ensimmäinen pj), ja Helsingin Suomalainen Klubi sekä Juho ja Maria Lallukan taiteilijakodin säätiön hallitus.⁷⁸

Arkkitehtiklubissa Tarjanne toimi aktiivisesti, ja oli myös 1890-luvulta lähtien kilpailujen palkintolautakuntien jäsen. Hän oli myös kehittämissä arkkitehtuurikilpailujen uusia sääntöjä 1890-luvun alussa.⁷⁹

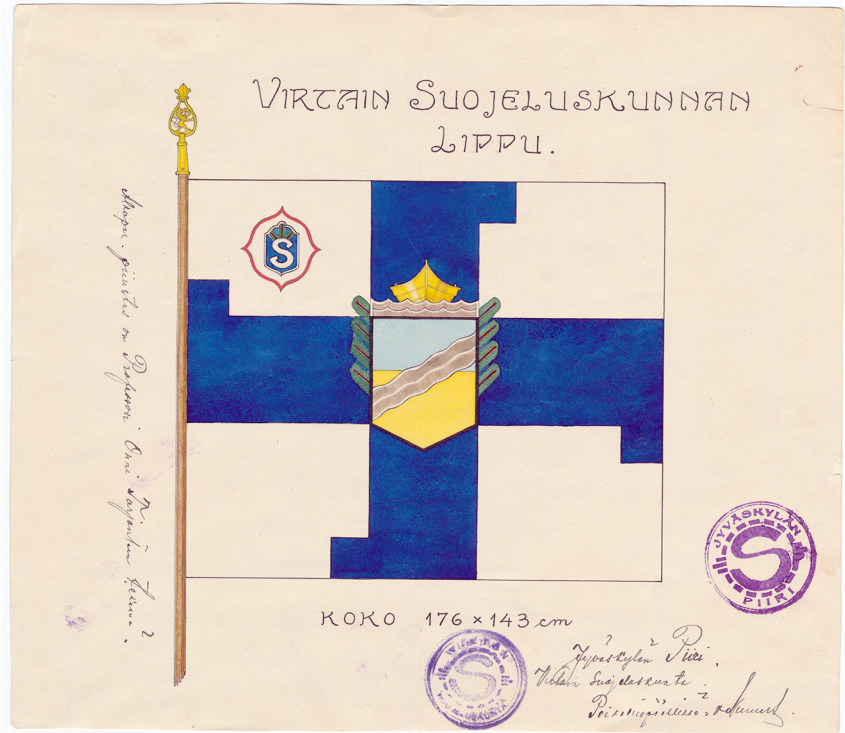
Tarjanteen kanssa samaan arkkitehtisukupolveen kuuluivat mm. Hugo Lindberg (s. 1863), Selim A. Lindqvist (1867), Usko Nyström (1861), Albert Petrelius (1865) ja Vilho Penttilä (1868).

Usko Nyström veljensä I. K. Inhan kanssa varmaankin kuuluivat Tarjanteen tuttavapiiriin, olivathan hekin kotoisin Virroilta. Suunnitteluyhteistyötä Nyströmin kanssa ei näytä olleen, sen sijaan Nyström ja Tarjanne opettivat molemmat Teknillisessä korkeakoulussa. Tarjanne teki yhteistyötä Lars Sonckin kanssa 1900-luvun vaihteessa, ja toimistossa työskenteli mm. Wivi Lönn.

Onni Tarjanne kuoli 23.5.1946 Helsingissä. Muistokirjoituksessa Arkkitehti-lehdessä kiitettiin hänen nopeaa tilanteenhallintaansa, selvää yleisnäkemyttä, varmaa alan hallintaa ja käytännöllistä älykkyyttään.⁸⁰

Kuva 74. Onni Tarjanne (Arkkitehti 1924, 113).

Kuva 75. Tarjanne suunnitteli muutakin kuin rakennuksia, mm. Virtain Suojeluskunnan lipun. (KA.)

69 Wanne 1946, 433.
70 Wanne 1946, 441–443; Klinge 2007, 650–656.
71 Wanne 1946, 440–441; Koho 2003, 48.

72 Reinikainen 2014, 26; Wanne 1946, 441; Ahtokari 2014.
73 Wanne 1946, 440–441.
74 Nykänen 2007a, 97.
75 ibid., 133.
76 Wanne 1946, 440–441; Nykänen 2007a, 104, 105, 232.

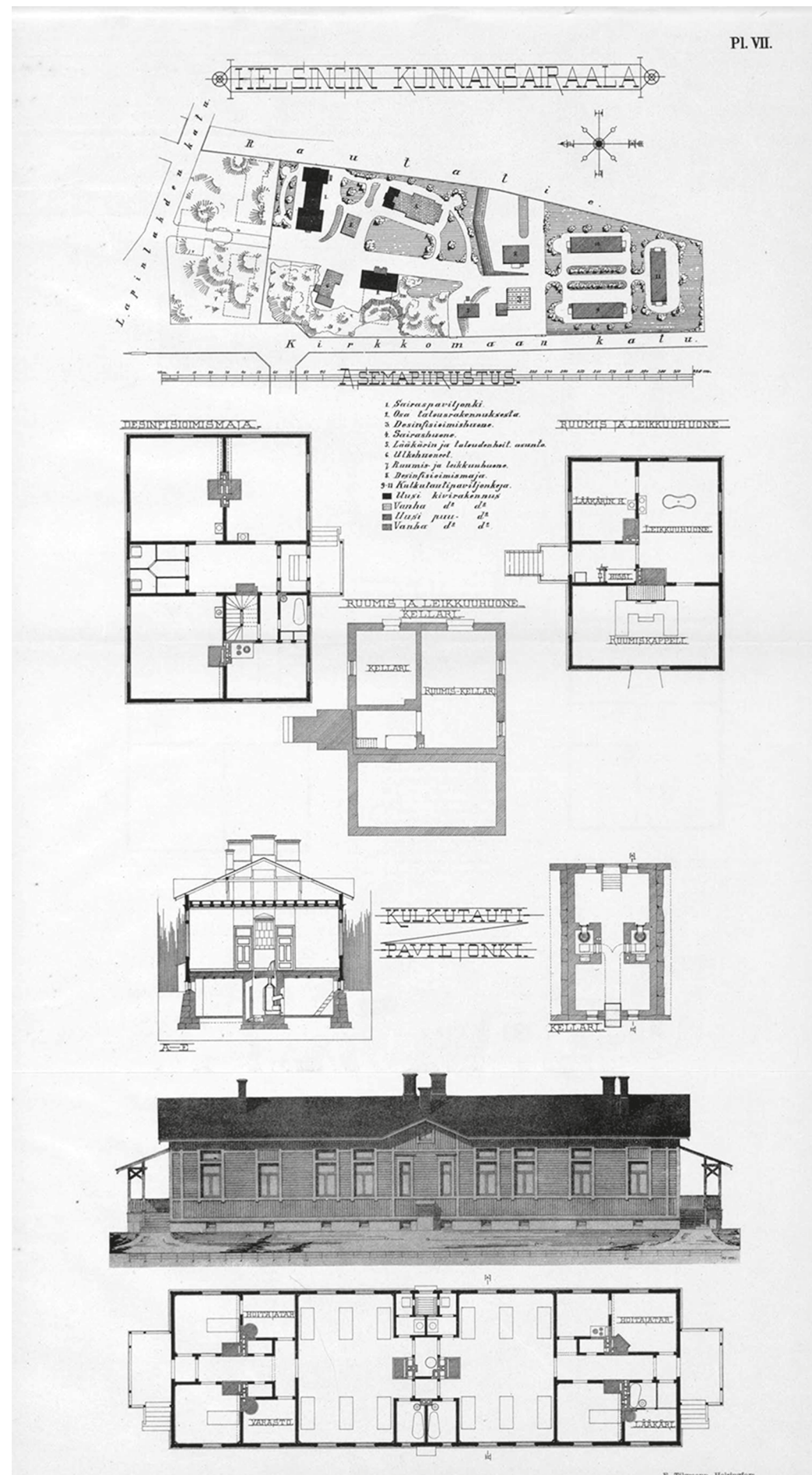
77 Wäre 2007, 652.
78 Wanne 1946, 440–441; Wäre 2007, 652.
79 Wäre 2007, 652.
80 Arkkitehti 1946:5, 49.

Kuva 78. Albertinkatu 34. (HKM.)

Kuva 76. Aleksanterinkatu 42. (HKM.)

Kuva 77. Marian sairaalan laajennus. (Törnqvist 1895.)

Arkkitehtisuunnitelmia

Onni Tarjanne tunnetaan lähinnä Kansallisteatterista, ja vaikka hän olikin suomenmielisten luotoarkkitehti, hänen tuotantonsa on laaja-alainen sekä rakennustyyppien että tyyli-suuntien osalta.

Tarjanne seurasi tiiviisti arkkitehtuurin kansainvälistä kehitystä. Hänellä oli tapana tehdä opintomatoja ulkomaille aina kulloisenkin suunnittelutehtävän mukaan. Kohteina olivat ainakin kunnalliset sairaalat, laboratoriorakennukset, teatterirakennukset, keuhkotautiparantolat, henkivakuutusyhtiöt ja seerumlaitokset.⁸¹

Arkkitehtina hän oli rationaalinen ja eurooppalaisesti suuntautunut. Hän sekä sovelsi muualla kehitettyjä uusia ratkaisuja että kehitti itse rakentamistekniikkaa.

Tarjanteen suunnittelemista rakennuksista ei ole tehty kattavaa selvitystä. Seuraavassa on lisätty hänen tärkeimpiä töitään.

1888 kerrostalo, Albertinkatu 34, muutos kouluksi 1925 (Karl Hård af Segerstad).

1890 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainon talo, Yrjönkatu 13. Myös talon Lönnrotinkadun puoleinen osa (1911) ja korotus (1929) ovat Tarjanteen käsialaa.

1892 Virtain pappila. Tarkoitus oli, että Tarjanteen isä, joka oli Virtain kappalainen, olisi päässyt kirkkoherraksi uuteen pappilaan, mutta paikalliset valitsivat tehtävään mieluummin ulkopaikkakuntalaisen rovastin, jota eivät olleet edes tavanneet. Rakennus toimii nykyään kokous- ja juhlatilana.⁸²

1892 Kansallis-Osake-Pankin pääkonttori, Aleksanterinkatu 42. Ensimmäisiä alusta asti pankkikäyttöön tarkoitettuja rakennuksia. Hillittyä uusrenessanssia. Koristemaalausten ornamentiikka karjalaisesta perinteestä. Tarjanne suunniteli vielä uuden lasikattoisen pankkisalin 1920. Nykyään osa Kämp Galleriaa.⁸³

1894 Marian sairaalan laajennus, Lapinlahdenkatu 16. Helsingissä oli aloitettu kunnallinen sairaanhoito 1860-luvulla, ja kunnallissairaala oli saatu rakennettua 1886. Sen 28 potilaspaikkaa kävi ahtaaksi pian valmistumisensa jälkeen, ja laajennusta alettiin kaavailla jo 1890. Onni Törnqvist ja kaupunginlääkäri Carl Emmanuel Qvist tekivät opintomatkan Ruotsin, Tanskan ja

⁸¹ Wanne 1946, 440-441.

⁸² Marttinen 2015.

⁸³ Järvenpää 2007, 259.

Saksan uusiin sairaaloihin, minkä jälkeen Törnqvist sai tehtäväkseen suunnitella koko sairaala-alueen. Alueelle tuli kolme kulkutautisairaala ja desinfointirakennus, sekä yleisten tautien osasto. Uusi sairaala sai nimekseen Marian sairaala keisari Aleksanteri III:n puolison Maria Fjodorovnan mukaan. Myöhemmin alueelle suunnittelivat uusia rakennuksia mm. Lars Sonck (valm. 1909) ja Lauri Pajamies (valm. 1954).⁸⁴

1894 Kivelän köyhäintalon mielisairaala.⁸⁵

1896 Lappeenrannan reaali- ja porvarikoulu.⁸⁶

1899 Snellmaninkadun kansakoulu, Snellmaninkatu 18. Vaurioitui pahoin pommituksessa helmikuussa 1944. Korjattiin 1948-49 (Hilding Ekelund ja Lasse Björk). Nykyään Kruununhaan yläaste.⁸⁷

1899 TKK:n kemian laitos, Bulevardi 29.

1900 kerrostalo, Pohjoisranta 10, yhdessä Lars Sonckin kanssa. Rakennuttaja Keskinäinen Henkivakuutusyhtiö Suomi. Julkisivujen peruskorjaus 1994 (Jorma Toivonen).⁸⁸

1900 kerrostalo, Fredrikinkatu 35 / Uudenmaankatu 25, yhdessä Lars Sonckin kanssa. Rakennuttaja Henkivakuutusyhtiö Suomi. Talossa on nykyään mm. Hagelstamin antikvariaatti.⁸⁹

1900 kerrostalo, Meritullinkatu 16, asunto-osakeyhtiö Onni.⁹⁰

1902 Kansallisteatteri, Vilhonkatu 11. Ensimmäisiä kansallisromanttisen tyylin julkisia rakennuksia. Edistyskellisiä tila- ja rakenneratkaisuja. Restaurointi 1998-2002 (Sari Schulman).⁹¹

1903 Takaharjun tuberkuloosiparantola, Punkaharju. Vaikutteita on nähty tulleen itävaltalaisilta Otto Wagnerilta, Josef Hoffmannilta ja Joseph Maria Olbrichilta.⁹²

1904 Neitsytpolku 7 / Pietarinkatu 5.

1904 Toinen palkinto Helsingin rautatieasemakilpailussa. Yleensä Tarjanne oli kilpailuissa tuomaristossa, ei osallistujana.

1906 G. W. Sohlbergin konttori, Vuorimiehenkatu 29. Art nouveau -vaikutteet. Asko Salokorpi

84 Järvenpää 2009, 347-348; Alho 1962, 154.

85 Seppälä 2004, 275; Loci 2012, 74.

86 Törnqvist 1896.

87 Järvenpää 2007, 195.

88 ibid., 100.

89 Järvenpää 2009, 207.

90 Järvenpää 2007, 106.

91 Nevala 2003.

92 Wäre 2007, 653; Mäkinen 1995.

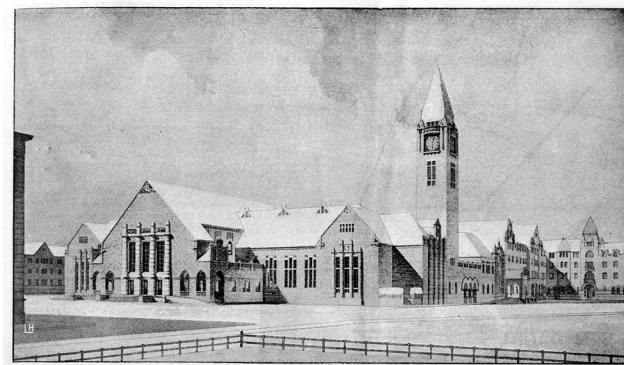
Kuva 80. Kansallisteatteri. (HKM.)

Kuva 82. Pohjoisranta 10. (HKM.)

Kuva 79. G. W. Sohlbergin konttori. (Nikula 1981, 26.)

Kuva 83. Helsingin rautatieaseman kilpailuehdotus, joka sai toisen palkinnon. Kilpailun tuomaristo piti ehdotusta yhtenä huolellisimmin valmistelluista. W. Wilenius kritisoi kilpailun tulosta yleensä ja muun muassa kuvaili Tarjanteen ja joidenkin muidenkin ehdotusten harjakattoja ”navetasta revityiksi” (suom. JRM). (Arkitekten 1904:V, 42, 47, 52, 53.)

Kuva 81. Takaharjun parantola, jonka wieniläisvaikutteinen pelkistetty tyyli on yhdistetty varhaisfunktionalismiin. (Antti Bilund.)

Kuva 87. Heimolan talo. (HKM.)

Kuva 85. Teatteritalo, Etelä-Esplanadi 10. Julkisivun tyyli muuttui huomattavasti ensimmäisistä suunnitelmista. (KA, HKM.)

Kuva 86. Karjalaisten talo, Liisankatu 17. (HKM.)

Kuva 88. Armfeltintie 13. (HKM.)

Kuva 84. Huvilakatu 1. (Peake 2012, 7.)

on luonnehtinut tyyliä termeillä *sachlichkeit* ja *kubistinen rationalismi*.⁹³

1906 Villa Frenckell, Huvilakatu 1 / Merikatu 15.

1908 Huvilakatu 20-22.

1908 Ansalan metsästysmaja, Loppi, Suomalaisen Klubin klubikaverille H. G. Paloheimolle.

1909 Sortavalan Seurahuone. Uudistus 1938 (Erkki Huttunen).

1910 Heimolan talo, Yliopistonkatu 5, jossa eduskunta kokoontui 1911-1930 odotellessaan oman talonsa valmistumista, purettiin 1969.

1910 Teatteri Apollon talo, Etelä-Esplanadi 10. Rakennuttaja oli K. E. Ståhlberg, presidentti K. J. Ståhlbergin serkku. Teatterin lisäksi talossa oli myös hotelli. Myytiin Venäjän laivastolle, siirtyi sitten Neuvostoliitolle. Valtio osti 1934 talon takaisin Alkon pääkonttoriksi, ja tällöin rakennusta korotettiin kahdella lisäkerroksella (Elias Paalanen). Talossa toimi myös Alkon myymälä numero 1.⁹⁴

1910 Karjalaisten talo, Liisankatu 17 / Oikokatu 5. Rakennuttaja Karjalainen osakunta. Juhlasalin sisustuksen suunnitteli Armas Lindgren. Osakunta muutti pois 1916, juhlasaliin elokuva-teatteri Bio Aula 1940. Vapaamuurareiden tiloiksi 1993.⁹⁵

1911 Vakuutusyhtiö Suomen pääkonttori, Lönnrotinkatu 5. Tarjanne suunnitteli sisätilat, julkisivuista järjestettiin kilpailu, jonka voitti Armas Lindgren.

1911 Armfeltintie 13 / Reh binderintie 9.

1912 Uuden Suomettaren kirjapainotalo, Lönnrotinkatu 4.⁹⁶

1912 Elannon Hakaniemen tavaratalo.

1914 Henkivakuutusyhtiö Salaman talo, Aleksanterinkatu 15. Rakennuttaja Vakuutusyhtiö Salama, A. Bomanin suunnittelemat kaksi alinta kerrosta valmistuivat 1874. Korotus ja valopihan uudisrakennus Tarjanne. Samassa osoitteessa myös Atlaksen talo (Gustaf Nyström 1890). Molempien talojen korotus 1955 (Antero Pernaja).⁹⁷

1914 Uudenmaankatu 13, liike- ja asuintalo.⁹⁸

93 Wäre 2007, 653; Nikula 1981, 26.

94 Järvenpää 2009, 40; HKM.

95 Järvenpää 2007, 142; Ahtokari 1993.

96 Järvenpää 2009, 140.

97 Järvenpää 2007, 285.

98 Järvenpää 2009, 203.

1917 Kajaani Oy:n Ämmäkosken voimala, Kajaani. Laajennus ja muutoksia 1940-luvulla (Eino Pitkänen).

1924 TKK:n sähkölaboratorio, Albertinkatu 40-42.

1925-1927 Satalinnan parantola, Harjavalta.

1926 Lapuan patruunatehtaan lataamo, ruokala ja kaasulaitos (sittemmin paja, nykyään muistokappeli). Lataamossa tapahtui tuhoisa räjähdys 13.4.1976.

1932 TKK:n konelaboratoriot.

Tarjanne suunnitteli ansiokkaasti monenlaisia rakennuksia: asuinkerrostaloja, liike-, tutkimus-, opetus-, voimalaitos-, sairaala- ja parantolarakennuksia. Tyyllillisesti hän oli ajan hengen eturintamassa uusrenessanssista kansallisromantiikan kautta 1920-luvun klassisoivaan arkkitehtuuriin ja aavistellen funktionalismia. Monipuolinen tuotanto ansaitsi kattavan ja perusteellisen selvityksen.

Kuva 89. Uudenmaankatu 13. (HKM.)

Kuva 91. Huvilakatu 20-22. (HKM.)

Kuva 90. Hakaniemen Elanto. (HKM.)

Kuva 92. Kuva 1. Puutaloja Helsingin keskustassa. Siniset on rajattu vertailun ulkopuolelle, punaiset ovat mukana vertailussa. 1 – Kalevankatu 39, 41, 43; 2 – Hietalahdenkatu 1; 3 – Uudenmaankatu 38; 4 – Merimiehenkatu 13 / Fredrikinkatu 21; 5 – Merimiehenkatu 10; 6 – Kristianinkatu 12 (kartan ulkopuolella). Keltaisella on merkitty suojelukaavaan kuuluvia kivitaloja.

4 Puutaloja Helsingin umpikortteleissa

Helsingissä on monin paikoin säilynyt vanhoja puutaloja. Kottaraisen korttelin puutalot ovat osa umpikorttelia ja kadun varressa, joten vertauskohtaa haettaessa on syytä keskittyä samanlaisiin tilanteisiin. Tällaisia paikkoja löytyy kaupungista viisi, joista viereisen sivun kartalla on esitetty Kottaraisen lisäksi neljä: Hietalahdenkatu 1, Uudenmaankatu 38, Fredrikinkatu 21 ja Merimiehenkatu 10. Kartan ulkopuolella on lisäksi Kristianinkatu 12.

Tarkastelun ulkopuolelle on jätetty siis korttelien sisäpihoilla olevat puutalot sekä muut kuin umpikortteleissa sijaitsevat. Näin ollen mukana ei ole mm. Ruoholahden villoja, Puu-Vallilan tai Käpylän puutaloja eikä niitä vajaata kymmentä puutaloa, jotka ovat kantakaupungin sisäpihoilla.

Uudenmaankatu 19-21 puutalot purettiin 1975 ja pystytettiin Kaisaniemeen 1990-luvun alussa.

Yksittäisten suojelumääräysten lisäksi on myös laadittu suojelukaava (nro 12085) kuudelle tontille Ullanlinnassa ja Punavuoressa. Kaavan tarkoitus on suojella 1800- ja 1900-lukujen vaihteen puutalojen viimeisiä edustajia. Kaava koskee tontteja, jotka ovat seuraavissa osoitteissa:

- Kasarmikatu 20, kadunvarren kivitalo ja sisäpihan puutalo (sr-1), sisäpihan varasto (sr-2),
- Jääkärinkatu 6b, kv. kivitalo ja sp. puutalo (sr-2),
- Tehtaankatu 19, kv. kivitalo ja sp. puutalo (sr-1), sp. varasto (sr-1t),
- Laivanvarustajankatu 9, kv. kivitalo ja sp. puutalo (sr-2),

- Merimiehenkatu 14, kv. kivitalo ja sp. puutalo (sr-2),
- Merimiehenkatu 10, kv. puutalo (sr-1), kv. ja sp. kivitalot (sr-2).

Näistä siis Merimiehenkatu 10 on ainoa kadunvarressa oleva puutalo.

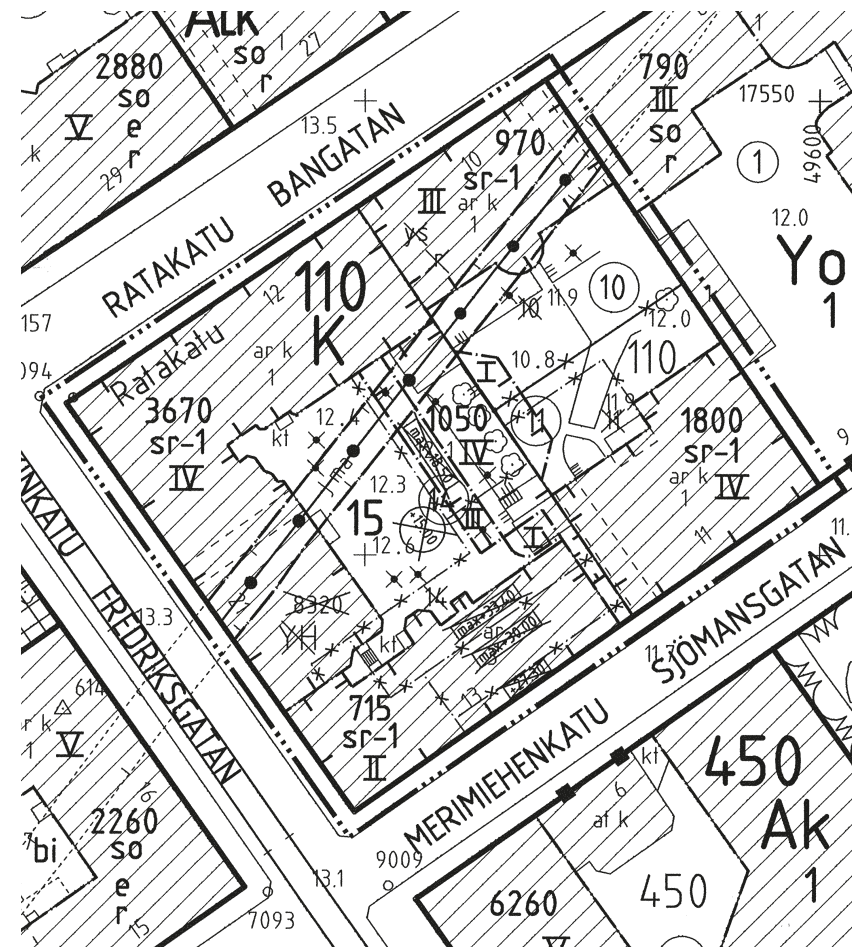

Merimiehenkatu 13 / Fredrikinkatu 21

Puutalo on vuodelta 1888, suunnittelija rakennusmestari E. Sihvola. Alunperin ollut asuintalo, sittemmin virastokäytössä. Voimassaoleva asemakaava 10567 on vuodelta 1998, ja rakennus on suojeltu merkinnällä sr-1.

Rakennus on tyypillinen esimerkki Punavuoren lähes kokonaan hävinneestä puutalokannasta ja edustava esimerkki rakennusmestari Sihvolan tyylistä.⁹⁹

HIK: suojelukriteerit 1/RY

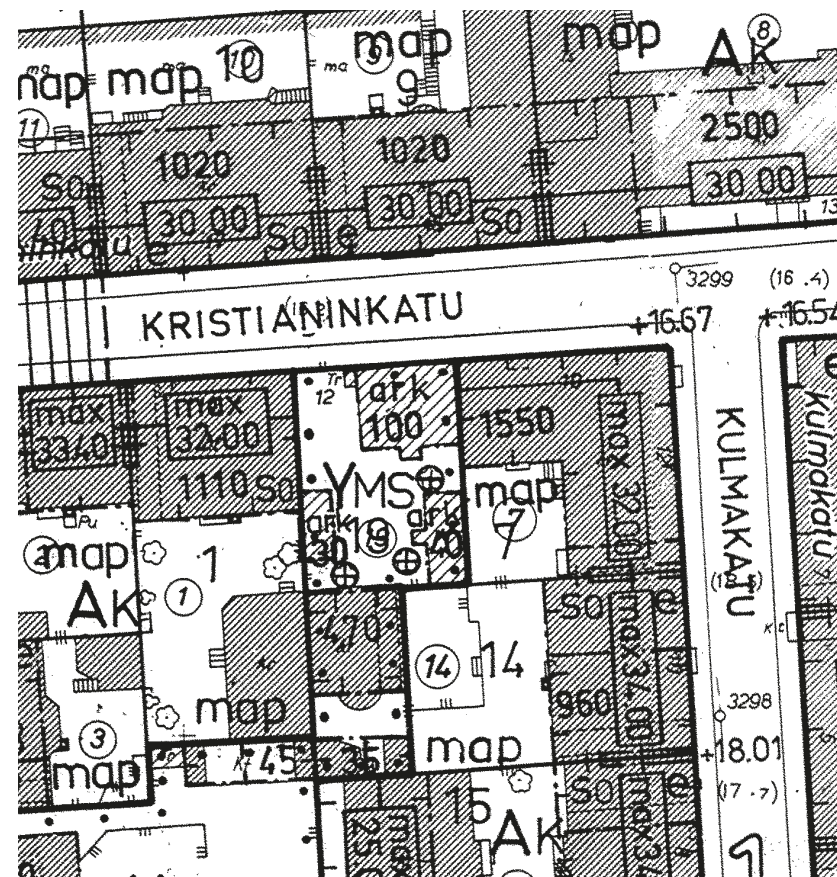
Kuva 93. Merimiehenkatu 13 / Fredrikinkatu 21.

Kristianinkatu 12

Puutalo on vuodelta 1818, tuntematon suunnittelija. Alunperin ollut asuintalo, nykyisin museona. Asemakaava 7664 on vuodelta 1978, suojelumerkintä ark. Entisöinti vuonna 1977, arkkitehtitoimisto Aino ja Pekka Laurila.

Ruiskumestarin talot ovat ainoita säilyneitä puurakennuksia 1800-luvun alkupuolelta Helsingin sisäkaupungissa. Puutalojen alkuperäisiä piirustuksia ei ole löytynyt eikä niiden rakentajaa tiedetä. Kadunvarsirakennus on 1869 tehtyä kattomuutosta lukuunottamatta pääosiltaan alkuperäisessä asussaan. Se rakennettiin uusista hirsistä luonnonkivistä muuratulle kivijalalle. Sisäänkäynti on umpikuistin kautta pihan puolelta. Pihalla oleva puutalo on paritupa umpinaisella kuistilla. Talojen historiaa on tarkasti tutkittu ja julkaistu Helsingin kaupunginmuseon vuosikirjassa Narinkka 1980.¹⁰⁰

Suojelukriteerit 1/RHY

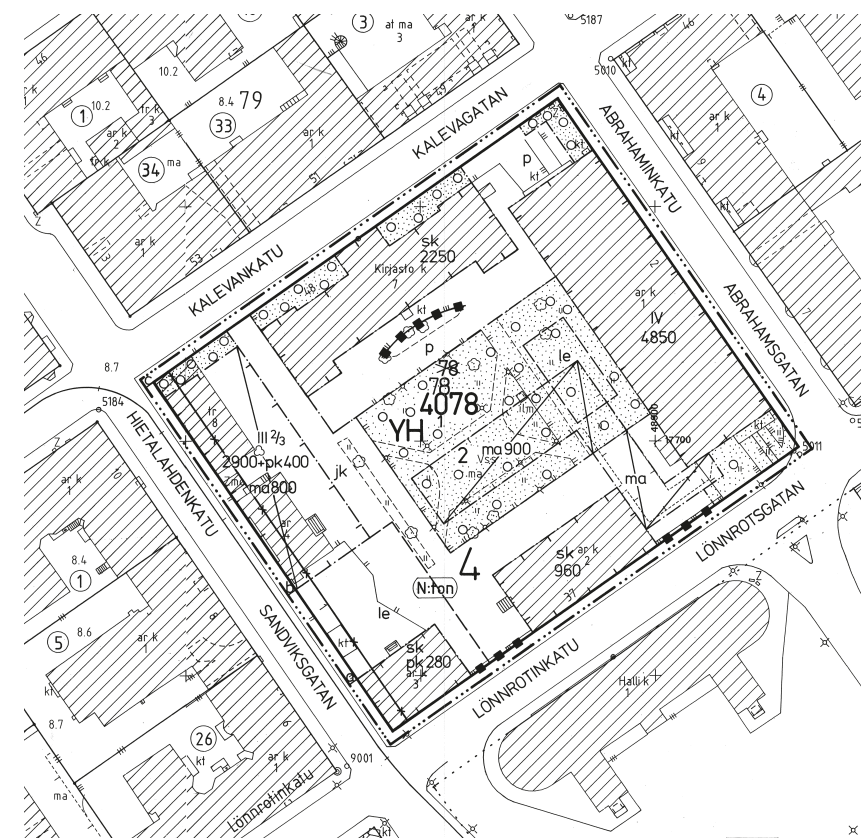
Hietalahdenkatu 1

Puutalot vuodelta 1882, arkkitehti Evert Lager-spetz. Kadun kulmassa oleva rakennus on varasto, ja toinen asuintalo. Asemakaava 9418 on vuodelta 1991, eikä rakennuksia ole siinä suojeltu. Uusi kaava on tekeillä, eikä siinäkään todennäköisesti tulla suojelemaan näitä rakennuksia. Asuinrakennusta on korjattu 1945 (Jussi Paatela) ja 1947 (Matti Lieto).

Jo ennen kuin Unioninkatu 38:n kantonistikoulu muutettiin venäläisten sotilaiden sairaalaksi oli Hietalahden torin reunaan noussut toinen sotilassairaala. Se paloi 1826 ja korvattiin kivisellä, joka valmistui kolme vuotta myöhemmin. Engelin piirtämät rakennukset, päärakennus (1827-29) ja kaksi siipirakennusta (1830-luvun jälkipuolisko) rakennettiin Lönnrotinkadun varteen. Itäinen siipirakennus tuhoutui talvisodan pommituksessa ja korvattiin 1941 uudella rakennuksella (Jussi Paatela).

1880-luvun aikana sairaalaa laajennettiin ja silloin rakennettiin kaksikerroksinen tiilirakennus Kalevankadun varteen. Uusi Kaartin sairaalan päärakennus, kaksikerroksinen rappaamaton tiilirakennus, valmistui E. Lagerspetzin suunnittelemana 1883. Myöskin puiset rakennukset, asuintalo ja varasto 1880-luvulta kuuluvat sairaalamiljööseen. Sairaaloiminta siirrettiin 1910-luvulla Tilkan alueelle ja 1930 jälkeen on suurin osa rakennuksista ollut TKK:n käytössä ja sen jälkeen VTT:n käytössä.¹⁰¹

Suojelukriteerit: 1/RY

Kuva 95. Hietalahdenkatu 1.

¹⁰¹ KSV 1991.

Merimiehenkatu 10

Puutalo vuodelta 1886, suunnittelija rakennusmestari E. Sihvola. Rakennus sisältyy suojelukaavaan 12085 vuodelta 2013, jossa sitä koskee merkintä sr-1.

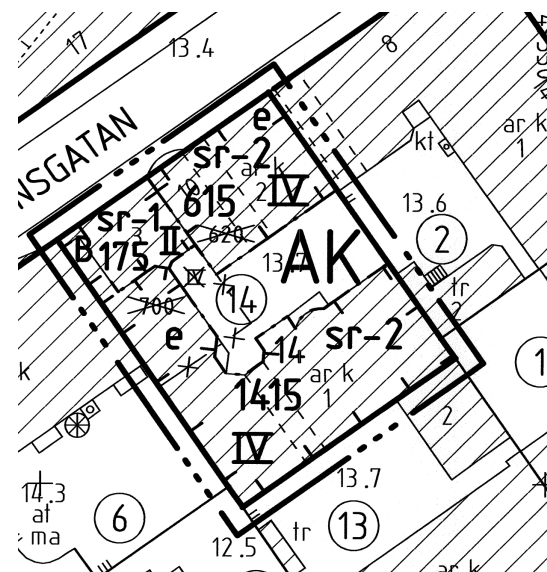
Kaksikerroksinen rakennus, jonka pohjakerros on kivistä ja toinen kerros puusta on harvoja säilyneitä tämän tyyppin rakennuksia keskustassa. Rakennukseen liittyy tiilinen kolmikerroksinen pihasiipi.¹⁰²

Suojelukriteerit: 1/RY

Tontin rakennukset ovat harvoja säilyneitä esimerkkejä Punavuoren rakennuskannasta, jossa selvästi näkyy eri rakennustapojen historiallista kerroksellisuutta.¹⁰³

Kuva 97. Näkymä sisäpihalta (Ilonen 1996, 13.)

¹⁰² KSV 1991.

¹⁰³ HKM 1997, 2.

Kuva 96. Merimiehenkatu 10

Yhteenveto

Edellä esiteltyt rakennukset ovat pääosin 1880-luvulta, siis nuorempia kuin Kalevankadun puutalot. Ne ovat myös jääneet melko ahtaasti viereisten kivitalojen väliin.

Vertailtaessa Kottaraisen puutaloja viiteen vertailukohtaansa havaitaan, että Kalevankadun kolme puutaloa ovat näistä pisin jono. Huomionarvoista on myös se, että muut kuin Kalevankadun ja Hietalahdenkadun puutalot on suojeltu asemakaavassa.

Kaupunginmuseon lausunnossa vuodelta 1976 lausutaan, että puutalot ovat 1840-luvun myöhäisempiren viimeisiä edustajia Helsingissä. Vain Kristianinkatu 12 on näitä vanhempi säilynyt puutalo, muut ovat lähinnä 1800-luvun loppupuolelta.¹⁰⁵

Ulkomaisia vertailukohtia etsittäessä katse on syytä suunnata ensiksi Tukholmaan, jossa vanhoja puutaloja on säilynyt suhteellisen paljon. Laajimpia alueita ovat Åsöberget, vuodesta 1956 suojeltu puutaloalue Södermalmin kaupunginosassa sekä Sofian kirkon ympäristön puutalot. Näissä puutalot ovat omana kokonaisuutenaan. Åsöbergetin pienten kujien varrella olevat punamullalla maalatut hirsitalot ovat pääasiassa 1700-luvulta.

Sekoittunutta rakennuskantaa on ainakin Fjällgatanilla, jolla on joitakin puutaloja kivitalorivistön keskellä. Muita samantapaisia ympäristöjä ovat Mäster Mikaelsgatan, Nytorrgatan ja Glasbruksgatan. Fjällgatanin korttelien vastakkaisella puolella Stigsbergsgatanilla on vanhempia puutaloja omana kokonaisuutenaan.

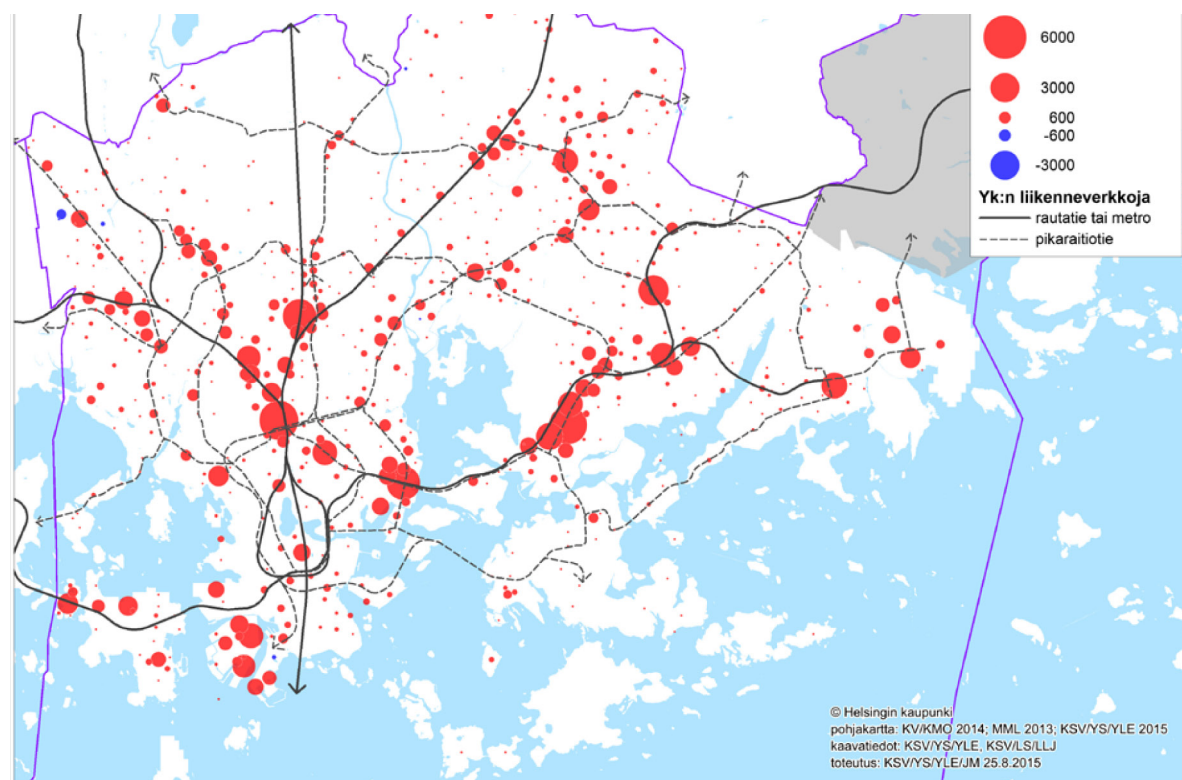
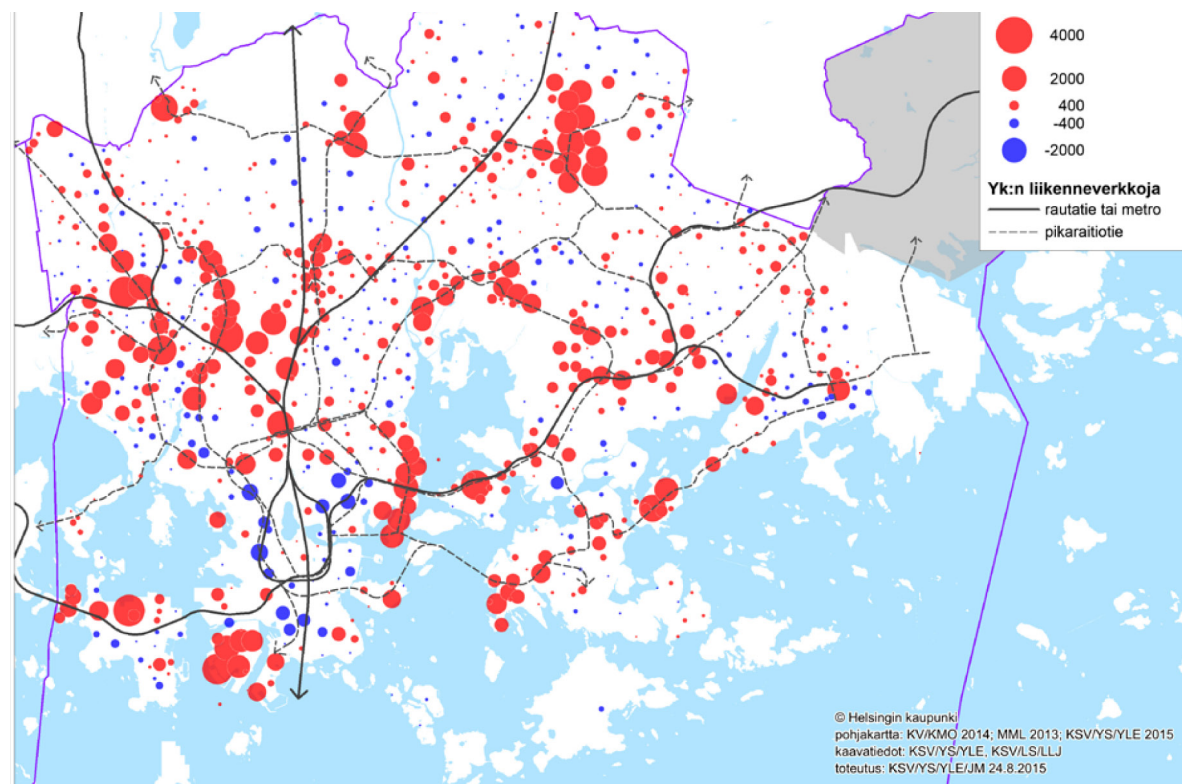
Kuva 100. Kalevankatu39-43.

Kuva 101. Kaksi puutaloa Fjällgatanilla Tukholmassa. (Wikimedia.)

105 Talli 2015, 45.

Kuva 102. Helsingin yleiskaavaehdotus 10.11.2015.

Kuva 105. Asukasluvun ja työpaikkojen muutosennusteet. (Helsingin yleiskaavan selostus 2015, 71, 73.)

[k]eskeisiä nykyisiä ja tulevia alueiden sisäisiä pääyhteyksiä, joiden kävely- ja pyöräilyolosuhteita kehitetään ja selkeytetään. Niillä liitetään laajenevan ja täydentyvän kantakaupungin kävelypainotteiset solmukohdat toisiinsa.

Kulttuuriympäristöt-teemakartalla kortteli kuuluu Helsingin kulttuurihistoriallisesti, rakennustaiteellisesti ja maisemakulttuurin kannalta merkittäviin alueisiin. Kortteliin ei ole merkitty asemakaavalla suojeltuja rakennuksia tai alueita. Kortteli ei myöskään ole oikeusvaikutteisten valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen aluetta.¹⁰⁸

Yleiskaavan selostuksessa Kampin alueella sekä asukasluvun että työpaikkojen määrän arvioidaan pysyvän melko samoina kuin nykyään (ks. viereiset kaaviot), vaikka muuten eteläiseen Helsinkiin on tulossa 50 000 uutta asukasta ja 60 000 uutta työpaikkaa.¹⁰⁹

Selostuksessa todetaan myös, että Helsingissä on pulaa asunnoista, mikä näkyy muuta maata korkeampina asumiskustannuksina ja pienempänä asumisväljyytenä. Erityisesti kantakaupunkimaisessa ympäristössä olevista asunnoista on pulaa ja niiden hinnat ovat nousseet korkeiksi. Toimi- ja liiketilojen muuttamista asunnoiksi ei kuitenkaan nähdä perusteltuna tuottavuuden kannalta. Arvioitu asuntojen lisätarve on kaavailtu saavutettavan asuntovaltaisten alueiden tehokkaalla asemakaavoituksella ja kantakaupungin laajentamisella kaupunkibulevardeja pitkin. Toimi- ja liiketilojen pitämisellä nykyisessä käytössään on tarkoitus varmistaa, että toimitilaa on tarjolla riittävästi niiden käyttäjien uudistumisen ja vaihtuvuuden kannalta, mikä pitää tuottavuuden ja innovatiivisuuden korkeana.¹¹⁰

Erityisesti kaupunkikuvallisista ja rakennushistoriallisista arvoista yleiskaavan selostuksessa mainitaan seuraavaa:

Kaupunkikuvalliset arvot ja ominaispiirteet tulee ottaa huomioon yksityiskohtaisemmassa jatkosuunnittelussa kaupunginosan ominaispiirteet huomioon ottaen.¹¹¹

Historiallisen rakennusperinnön ohuudesta ja vähäisestä määrästä johtuen kaikki mitä on jäljellä, on jo harvinaisuus.

tensa vuoksi Helsingissä säilyttämisen ja vaalimisen arvoista.¹¹²

Säilyttämissuosituksen perusteluksi selostuksessa esitetään eri aikoina rakennettujen rakennusten suhteelliset osuudet Helsingissä: ennen vuotta 1900 runsas prosentti, 1900-40 runsas 12 %, 1940-70 kolmasosa, ja vuoden 1970 jälkeen yli puolet.

Yleiskaavan henki korttelin kannalta on siis, että vanhoja rakennuksia ei ainakaan tulisi purkaa vaan säilyttää. Rakennusten käyttötarkoitusta voidaan muuttaa, mutta uusi käyttötarkoitus on sovitettava ympäristöön. Uusi käyttötarkoitus ei mielellään saisi olla asumista eikä se saa perustua yksityisautoiluun. Pihalla pysäköintiä tulisi välttää. Toisaalta kortteliin kohdistuu myös tiivistyspaineita.

Todellisuus ei täysin vastaa yleiskaavan henkeä. Kantakaupungin ja sen lähiympäristöjen uudet käyttötarkoitukset ovat olleet viime aikoina lähinnä asumista. Asuintiloiksi (vakituiseen asumiseen tai hotellihuoneiksi) on muuttumassa tai muutettu mm. suuri määrä toimistotiloja, liiketiloja, entinen talli, piharakennus, opetustiloja, ja jopa puistossa oleva huoltorakennus.

5.2 Kiinteistökauppa

Tilakeskuksen hallinnassa oleville kiinteistöille on löydetty ostajaehdoka, jonka tarjous on tähän mennessä saanut ainakin kiinteistölautakunnan hyväksynnän. Kaupan toteutumiseksi tarvitaan vielä kaupunginhallituksen ja -valtuuston hyväksynät.

Kottaraisen korttelissa oleva tontti on osa kuuden kiinteistön kokonaisuutta, johon kuuluu mm. entinen Teknillisen korkeakoulun päärakennus Hietalahden torin laidalla.

Kiinteistölautakunta on esittänyt puitesopimuksen, jonka mukaan kiinteistöjen hinta koostuu 80,9 miljoonan euron kiinteästä minimiosuudesta sekä kaavamuutosten aiheuttaman arvonnousun mukaan laskettavasta muuttuvasta osuudesta. Mahdollinen arvonnousu perustuu käyttötarkoituksen muutokseen ja rakennusoikeuden kasvuun. Sopimuksessa onkin suoraan kirjattu, että

108 Kaupungin muutos ja kulttuuriympäristöt -raportti 2014.

109 Helsingin keskeisimmät maankäytön muutosalueet 2015, 51.

110 Helsingin yleiskaavan selostus 2015, 43, 67, 68, 162.

111 Helsingin yleiskaavan selostus 2015, 118.

112 Helsingin yleiskaavan selostus 2015, 157.

Osapuolten tätä Puitesopimusta koskevan yhteistyön ta-
voitteena on, että kaupan kohteena olevien kiinteistöjen ra-
kennusoikeuden arvo ja määrä optimoidaan.¹¹³

Kaupunki ja kiinteistöjen ostaja sitoutuvat so-
pimuksen mukaan tekemään yhteistyötä uusien
asemakaavojen laatimiseksi ja kiinteistöjen käyt-
tötarkoitusten muuttamiseksi.

Kottaraisen korttelissa olevan kiinteistön osuus
edellä mainitusta kauppahinnan kiinteästä osuu-
desta on 18,5 miljoonaa euroa (vajaa 1150 €/
kem²). Muuttuvan osuuden rakennusoikeuksien
hinnat on sopimuksessa asetettu seuraavasti (€/
kem²):

- toimisto 1150,
- asuminen 1615,
- asuntola/palvelutalo 1100,
- katuliiketila 300.

Muuttamalla käyttötarkoitus suoraviivaisesti
asumiseksi kiinteistön arvo nousisi siis noin 7,5
miljoonaa euroa. Purkamalla vanhat rakennukset
ja maksimoimalla asumiseen käytettävä pinta-ala
kiinteistön laskennallinen arvo olisi yli 50 miljo-
onaa (kuva 106). Mutta kuten jäljempänä käy ilmi,
asia ei ole aivan näin yksinkertainen.

5.3 Mahdollisia suuntaviivoja

Kamppi, ainakin Fredrikinkadun lounaispuo-
li, on tällä hetkellä hieman unohdettua aluetta.
Sillä on kuitenkin potentiaalia nousta kukoistuk-
seen kantakaupunkimaisen elämäntyylin saadessa
enemmän suosiota. Ruoholahdesta ja Jätkäsaar-
esta ydinkeskustaan suuntautuva kevyt liikenne voi-
daan houkutellessa kulkemaan Kottaraisen liepeiltä
mielenkiintoisten kivijalkaputiikkien avulla.¹¹⁴

Houkuttelevuuden kannalta on mietittävä min-
käläisiä *paikkoja* kaupungissa on. Paikka tarkoi-
taa tässä yhteydessä ”tilaa, johon ihminen liittyy
merkityksiä elämismailmassaan. – – Kiinnit-
tyminen paikkaan tapahtuu elämisen kautta.”¹¹⁵
Näin ollen paikkaa ei voi suoraan luoda suunnit-
telun ja rakentamisen kautta, mutta sen syntymi-
selle voidaan antaa edellytykset tai esteet – on
myös puhuttu epäpaikoista, joita voivat olla esi-
merkiksi väliaikaiseen oleskeluun tarkoitettut tilat.

VTM Jani Päivänen on tutkimuksessaan hah-
mottanut kaksi päälinjaa suhtautumisessa paik-
kojen ja epäpaikkojen välisestä taistelusta. Pessi-
mistisen suuntauksen mukaan epäpaikat valtaavat
vähitellen koko kaupungin kaupunkia todellisuus-
dessa muotoilevien rahan, ylikansallisten korpo-
raatioiden ja tehokkuusideologian levittäytyessä.
Optimistisempi suuntaus katsoo, että kokemus
paikattomuudesta on enemmän katsojan silmässä
kuin objektiivisessa todellisuudessa – sananlasku
”oma maa mansikka, muu maa mustikka” näyttää
tutkimusten valossa pitävän paikkansa myös kau-
punkitilojen suhteen.¹¹⁶ Paikkojen ja epäpaikkojen
suhdetta voi havainnollistaa arjessa esimerkiksi
miettimällä vaihtoa julkisen liikenteen linjalta toi-
selle. Missä vaihto ja mahdollinen odotus tuntuu
epämiellyttävältä, missä mukavalta?

Kaupunkisuunnittelija Matti Visanti on perään-
kuuluttanut urbaaneja kaupunkitiloja, joissa toi-
minnot lomittuvat. Paitsi että tällaiset tilat ovat
yhteisölliselle ihmiselämälle suotuisia, ne mah-
dollistavat energian järkevän käytön ja avoimen,
demokraattisen ympäristön haltuunoton. Edellä
sanotun perusteella tällaiset tilat siis olisivat po-
tetiaalisia *paikkoja*.¹¹⁷

Tilojen ja toimintojen omistussuhteet ovat yksi
merkittävistä niiden käyttöä ja käyttäjiä rajaavista
tekijöistä. Kaarin Taipale on tarkastellut väitös-
kirjassaan julkisen tilan yksityistämistä erityisesti
globalisaation näkökulmasta. Julkisen muuttuessa
yksityiseksi tilaksi menetetään sekä tilan julkinen
käyttöoikeus että siihen liittyvien päätösten julki-
suus. Tällä on yleensä vaikutusta sekä näkyvään
kaupunkikuvaan että näkymättömään, poliittiseen
ja sosiaaliseen kaupunkiin.¹¹⁸

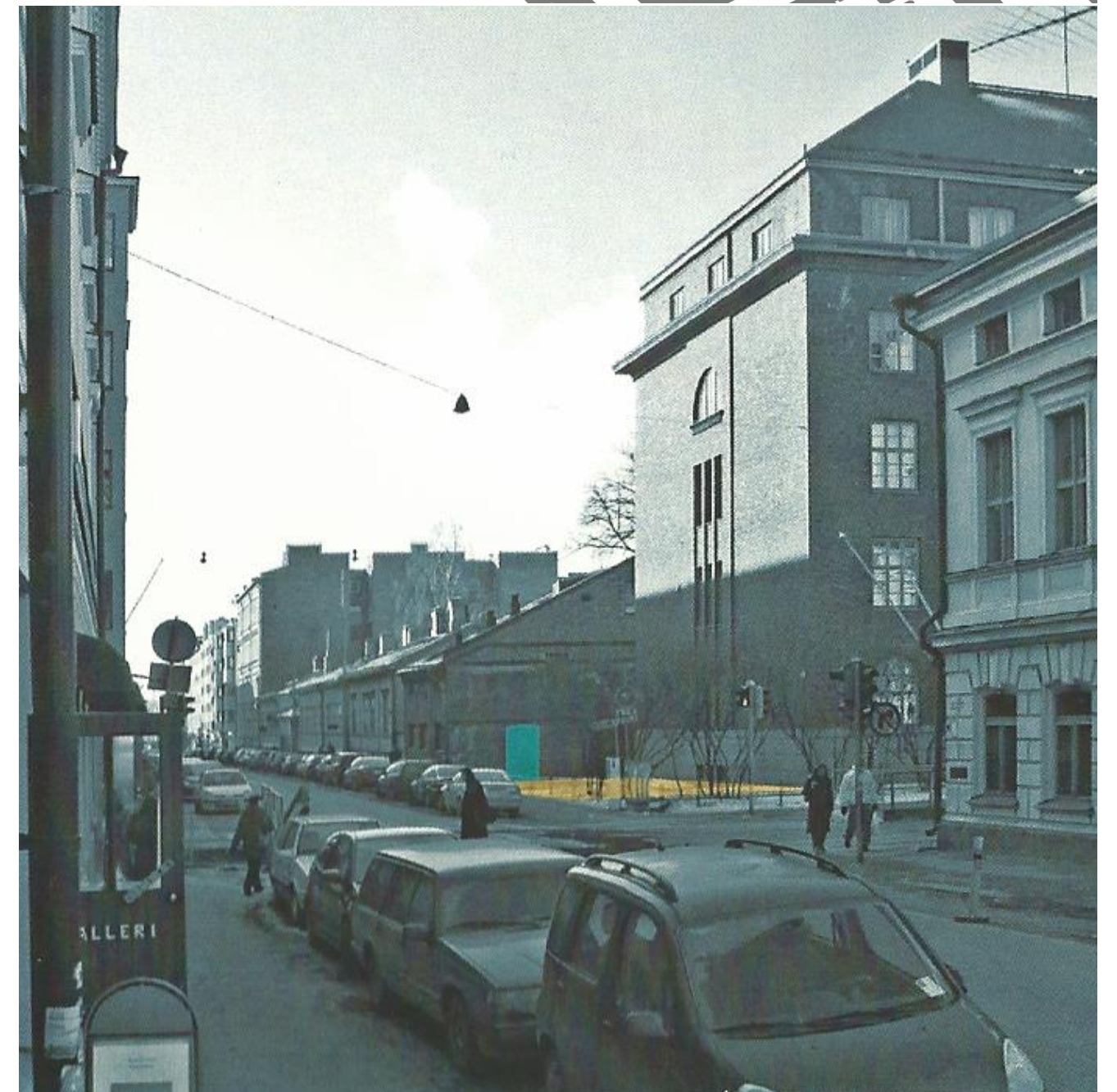
Yhteisessä, siis kaupungin, omistuksessa olevi-
en kiinteistöjen myynnissä ei ole kysymys vain
rahasta, vaan myös vallasta. Myyntiä olisi harkit-
tava tarkoin, ja tutkittava kokonaisvaltaisesti mitä
mahdollisia vaikutuksia sillä on.

Korttelin olemassa oleviin rakennuksiin liittyy
kaupunkikuvallisia, rakennustaiteellisia ja kult-
tuurihistoriallisia arvoja. Puutalojen osalta on
jo nähty, että ne ovat viimeisiä myöhäisempiren
edustajia, ja myös kokonaisuutena ainutlaatuinen
koko kaupungissa. Kuten edellä on mainittu, puu-
taloille on jo esitetty sr-1-suojelumerkintää ase-

Kuva 106. Korttelin asuinpinta-alan maksimointi.

Kuva 107. Ehdotus oleskelutilasta Albertin- ja Ka-
levankadun kulmaan. (Ilonen 2007.)

113 Puitesopimusluonnos 10.3.2016, kohta 8.3.

114 Yle Uutiset 6.4.2016.

115 Päivänen 2000, 26.

116 Päivänen 2000, 28-29.

117 Visanti 2009, 72.

118 Taipale 2009, 207-210.

linjanneet rakennusten korjaus- ja uskäyttöperi-
aatteita.

Ateenan julistuksessa vuodelta 1931 historial-
listen rakennusten käyttötarkoituksen muutos tuli
yhdeksi keinoksi pidentää niiden elinikää. Julis-
tuksessa linjattiin, että uusi käyttö ei saisi poiketa
liikaa alkuperäisestä, ja sen piti kunnioittaa ra-
kennuksen historiaa ja luonnetta. Eri ikäiset ker-
rostumat tuli hyväksyä, ja restauroinnissa hyväk-
syttiin myös uudet materiaalit ja tekniikat. Myös
ympäristön muutokset otettiin huomioon osana
rakennuksen kontekstia.¹²⁵

Venetsian julistus vuodelta 1964 on edelleen
merkittävä kansainvälinen pohja suojelun ja res-
tauroinnin periaatteille. Siinä nostetaan keskei-
seksi autenttisuus. Uuden osuuden pitää erottua
vanhasta. Käyttötarkoituksen muutoksen osalta
julistuksen kanta on, että uuden käytön on hyö-
dytettävä yhteisöä, ja että pohjakaava ja ulkoa-
su säilyvät. Kuten Perkkiö huomauttaa, tässä on
ilmiselvä ristiriita: pohjakaavan säilyttäminen
muuttumattomana on käytännössä mahdotonta
käyttötarkoituksen muuttuessa.¹²⁶

Amsterdamin julistus 1975 perustui *integroi-
tuun suojeluun*, joka pyrkii estämään uuden ra-
kentamista vanhaan ympäristöön; sen sijaan uudet
käyttötarkoitukset on valittava historian ehdoilla.
Julistuksen mukaan suojelun arvoisen kohteen ei
tarvitse olla poikkeuksellisen onnistunut, riittää
että se on historiallisesti tai kulttuurisesti kiin-
nos-
tava.¹²⁷

Granadan yleissopimus 1985, joka ohjaa ra-
kennusperinnön suojelua Euroopassa, on hieman
lievemmän integroidun suojelun kannalla. Uuden
lisääminen vanhaan ei ole kategorisesti kiellettyä.
Rakennuksen historiaa ja luonnetta on silti kun-
nioitettava, ja suojelun päämääränä on pidettävä
ihmisten elämänolojen parantaminen.¹²⁸

Washingtonin julistus 1987 kiinnittää huomio-
ta ympäristöön, joka täytyy myös ottaa huomioon
käyttötarkoituksen muutoksessa. Venetsian julis-
tuksen jälkeen ympäristöllä on ymmärretty myös
sosiaalista kontekstia, ja yhtenä suojelun tavoit-
teista on nähty sosiaalisen oikeudenmukaisuuden
ja asumisviihtyvyyden vahvistaminen.¹²⁹

Perkkiön mukaan käyttötarkoituksen muutos
rakennuksen suojelun ja restauroinnin yhteydes-
sä on yleistynyt ajan myötä. Kuten myös Tom-
mi Lindh ja Pekka Lehtinen huomauttavat, uu-
den käyttötarkoituksen soveltuvuus on monesti
vanhan rakennuksen kohtalon kysymys. He myös
kysyvät, miksi vanhan rakennuksen olisi olta-
va korjauksen jälkeen kuin uusi. Muutostyöt on
järkevää minimoida sekä kulttuurihistoriallisten
arvojen että talouden kannalta. Mahdollisimman
hienovarainen ja rakennusta kunnioittava työtap
myös säästää rakennusta seuraavia korjauksia aja-
telleen.¹³⁰

Viime aikoina on myös alettu keskustella ra-
kennusten *transformaatiosta* tai *alteraatiosta*,
jotka muuttavat peruskorjauksen, restauroinnin ja
suojelun projektiluonteisen näkökulman proses-
sinomaiseksi. Muutos on jatkuvaa ja pienimitta-
kaavaista.¹³¹

Edellä esitettyjen periaatteiden mukaan kortte-
lin rakennusten uusien käyttötarkoitusten olisi siis
oltava rakennusten ja ympäristön kannalta luonte-
via sekä yhteiskunnallisia olosuhteita parantavia.

Tässä tulee kysymys jälleen myös rahasta ja
omistussuhteista. Yksityinen omistaja yleensä ja
kiinteistökehitykseen tai -sijoittamiseen erikoistu-
nut omistaja erityisesti odottaa saavansa jonkin-
laista taloudellista tuottoa kiinteistöstään. Mikäli
tuottoa ei ole odotettavissa korttelille luontevalla
käyttötavalla tai niin, että kaupunkilaiset hyöty-
vät, on kysyttävä, mikä on kaupungin rooli omas-
ta ympäristöstään huolehtimisessa. Taloudellinen
tuotto on vain yksi monista merkityksistä, joita
rakennetulle ympäristölle voidaan antaa. Tässä
työssä on otettu se linja, että kaupungin yksi teh-
tävä on huolehtia toiminnoista ja kiinteistöistä,
jotka eivät suoraan tuota voittoa, mutta jotka ovat
muussa mielessä merkittäviä ja tärkeitä kaupunki-
ympäristölle ja kaupunkilaisille.

Nykynäkemyksen mukaan pitäisi hyväksyä ru-
matkin talot kaupunkikuvassa¹³² – entä sitten teh-
ottomat talot tai korttelit?

125 Perkkiö, 192-194.

126 ibid., 206-207.

127 ibid., 213-214.

128 ibid., 214-215.

129 ibid., 216.

130 Perkkiö 2007, 221; Lindh et al. 2009, 19; Väisänen
2002, 45.

131 Koponen 2013, 12-15.

132 Nissi 2009, 73.

Kuva 110. SuviLahti uudessa käytössä 2012. (Thomas Kendall / Wayward Plants.)

Kuva 112. Korjaamo 2012. (Maria Baranova.)

Kuva 113. Teatterikorkeakoulu. (Wikimedia.)

Kuva 111. Kaapelitehdas 2009. (Anni Syrjänen.)

6 Käyttösuunnitelma

Edellä esitetyn perusteella korttelin rakennusten säilyttäminen ja tulevan suunnittelun sopeuttaminen niiden tarjoamiin lähtökohtiin on perusteltua. Tässä luvussa esitellään muutamia vaihtoehtoisia ja limittäisiä käyttösuunnitelmia korttelille. Uudet käyttötarkoitukset on valittu niin, että ne ovat korttelille ja sen rakennuksille luontevia. Samalla ne pyrkivät omalta osaltaan tarjoamaan ratkaisuja eräisiin kaupungissa esiin nousseisiin ongelmiin ja tarpeisiin.

6.1 Pysyvät väistötilat kouluille

Helsingissä kuten muuallakin Suomessa koulutiloihin kohdistuu runsaasti parannushankkeita. Vuonna 2014 Helsingissä oli käynnissä 29 perusparannushanketta peruskouluissa ja lukioissa – siis useammassa kuin joka viidennessä kaupungin koulussa. Hankkeet kohdistuivat erityisesti sisäilman, pedagogisen ympäristön ja pihan parantamiseen. Hankkeet olivat usein niin laajoja, että toiminta joutui siirtymään väistötiloihin.¹³³ Sisäilmaongelmat ovat olleet esillä myös mediassa.¹³⁴

Korjausongelmien lisäksi koulutiloihin tuovat painetta kantakaupungissa lisääntynyt lasten määrä. Tämä on seurausta urbaanin elämäntavat suosion noususta myös lapsiperheiden keskuudessa. Uutisten mukaan koulutiloista alkaa olla puute.¹³⁵

Kottaraisen korttelissa olisi mahdollista säilyttää ainakin osa tiloista opetuskäytössä. Kou-

- 133 Opetusviraston vuosikertomus 2014.
- 134 Helsingin Sanomat 26.4.2016.
- 135 Yle Uutiset 26.1.2016.

Noin 60 koulussa sisäilmaongelmia

Ainakin 59-stä Helsingin koulusta on löydetty vaurioita, jotka aiheuttavat sisäilmaongelmia. Moniko sairastuu huonon ilman vuoksi? Tätä vasta tutkitaan. Tietoja oirelusta on nyt alettu kerätä yhdessä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa.

A14 HELSINGIN SANOMAT TIISTAINA 26.4.2016

KAUPUNKI

Pilalle menneet koulut: HS kertoo, mitä sisäilmaongelmista seuraa ja voidaanko ne ratkaista. Osa 2/3

Kymmeniä sairaita kouluja remonttijonossa

Helsinki tekee nykyisin laajan remontin noin viiteen kouluun vuodessa ja tutkii sisäilmaongelmia kymmenissä.

Marja Aalto HS

KOULUJEN sisäilmaongelmien laajuutta Helsingissä voi yrittää ymmärtää katsomalla kahia h-kua.

Ensimmäinen luku on 59. Ainakin niin monessa koulussa Helsingissä on kolmesa vuodessa sekä tehnyt tutk-muksia suoraan sisäilmaongel-mien vuoksi että löytänyt vaurioita.

Toinen on 4-5. Niin monen koulun perusk- jukseen kaupunki varaa rahaa vuosittain. Kolmessa vuodessa perusteellisen remontin pää- tyv siis noin 15 rakennusta, pik- hukorjauksia toki tehdään enem- män.

KOLMAS tärkeä luku olisi sairastuneiden määrä. Sitä ei tiedetä. Koulussa työskentelevien al- kusten kohdalla puhutaan Hel- singissä sadista. Valtaosan koh- dalla kyse on lyhyistä sairau- doista, vain harva on käyttämö- siä työkykyön.

Lasten ja nuorten oireilusta kantavia tietoja on aletu Heli- singissä vasta kerätä yhdessä Ter- veyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kanssa. Vasta myöhem- min voidaan etää nyt koettujen oireiden mahdollista yhteyttä

Tästä on kyse

● Helsingin koulujen kor- jausvelka on valtava, mu- temkin kuin sisäilmaongel- mien vuoksi.

● Remontteja mukistaa myös suojelujen koulu- rakennusten suuri määrä. Saman aikaan kaupunki tarvitsee rahaa koulujen rakentamiseen uusille asuin- alueille, kun oppilaiten määrä kaupungissa kasvaa nopeasti.

● Opetusvirasto kertoo tiedottavana avoimesti ongelmista joka vaiheessa. Esimerkiksi OAJ:n valtakun- nallisessa kyselyssä päivä- koten ja koulujen johtajille yli puolet arvioi, että tietoa ei ole annettu riittävästi.

Löydettyjen vaurioiden vaka- vus ja seuraukset vaihtelevat. Joukossa on esimerkiksi Alek- sis Kiven koulu, jonka peruskor- jauksen peruskorjaus alkaa olla ajankohtainen koulu lin perus- teella.

Jo ennakointien tutkimusten

Näissä kouluissa on tutkittu sisäilmaongelmia

Listalla on helsinkiläisiä kouluja, joi- sa on kolmen viime vuoden aikana selvitetty sisäilman laatua esimerkiksi ihmisten oireilun, vesi- vahingon tai epäilyttävän hajun vuoksi. Näiden lisäksi kaupunki tekee myös ennakointia tutkimuksia, esimerkiksi muutamaa vuotta ennen on jo tehty. Osassa tulossa. Muutama koulu on jo päätetty sulkea kokonaan.

Koonnut: MARJA AALTO / HS, grafiikka: SAIJA SILLANPÄÄ / HS. Lähteet: Opetusvirasto, Tilastokeskus

Vartiokylän ala-asteen koulu on tänä lukuvuonna ollut paketissa katon ja ulkoisen korjauksen vuoksi. Mikroilvaurioiden selvittäminen muualla koulussa jatkuu.

Kaupunkitoimitus
Esimies: Kalle Sillverberg
hs.kaupunkitoimitus.fi • +358 9 122 7575

• Toimitussihteeri: Pipsa Palttari
• Ulkoasu: Kimmo Koskinen, Ari Rantinen
• Kuvatoimittaja: John Woodward

TIISTAINA 26.4.2016

Espoo ja Vantaakin korjaavat koulujaan

Marja Salomaa HS

LÄHES kaikissa Vantaan koulu- sa on tehty sisäilmatutkimuksia viimeisten kolmen vuoden aika- na. Joka vuosi noin kolmannes kaupungin 60 koulusta on tut- kimusten kohteena.

Tutkimustarpeet ovat Van- taan tilakeskukseen mukaan yhä useammin ennalta arvaamatta- mia, eikä niillä ole välttämättä yhteyttä rakennuksen ikään tai al- lemmiin tehtyihin kunnosvi- tyksiin. Useimmiten koulusta on tutkittavana vain 1-3 tilaa, ja remontit on rajattu niihin.

Vantaan sisäympäristöasian- tuntija Ulla Lignell sanoo, että tyydyttävimpinä remonteja ovat: tiivistyskorjaukset ja ilmanvai- tojärjestelmien remontit.

Esimerkiksi viime vuonna ra- kennetia tiivistettiin kahdeksa- sa koulussa.

Lignellin mukaan yhä har- vemmin oireilua aiheuttavat selkeitä kosteus- tai homevaurioita. Useimmissa tapauksissa korjaukset ovat vaikeita. Oirei- lua ei saada kokonaan pois- tetua edes perusteellisen renon- tin avulla.

Espoossa on sisäilmatutkimuk- sia tehty viime vuonna kymme- nessä koulussa. Vuonna 2013 tutkimuksia oli kolmessa ja vuonna 2014 viidessä koulussa.

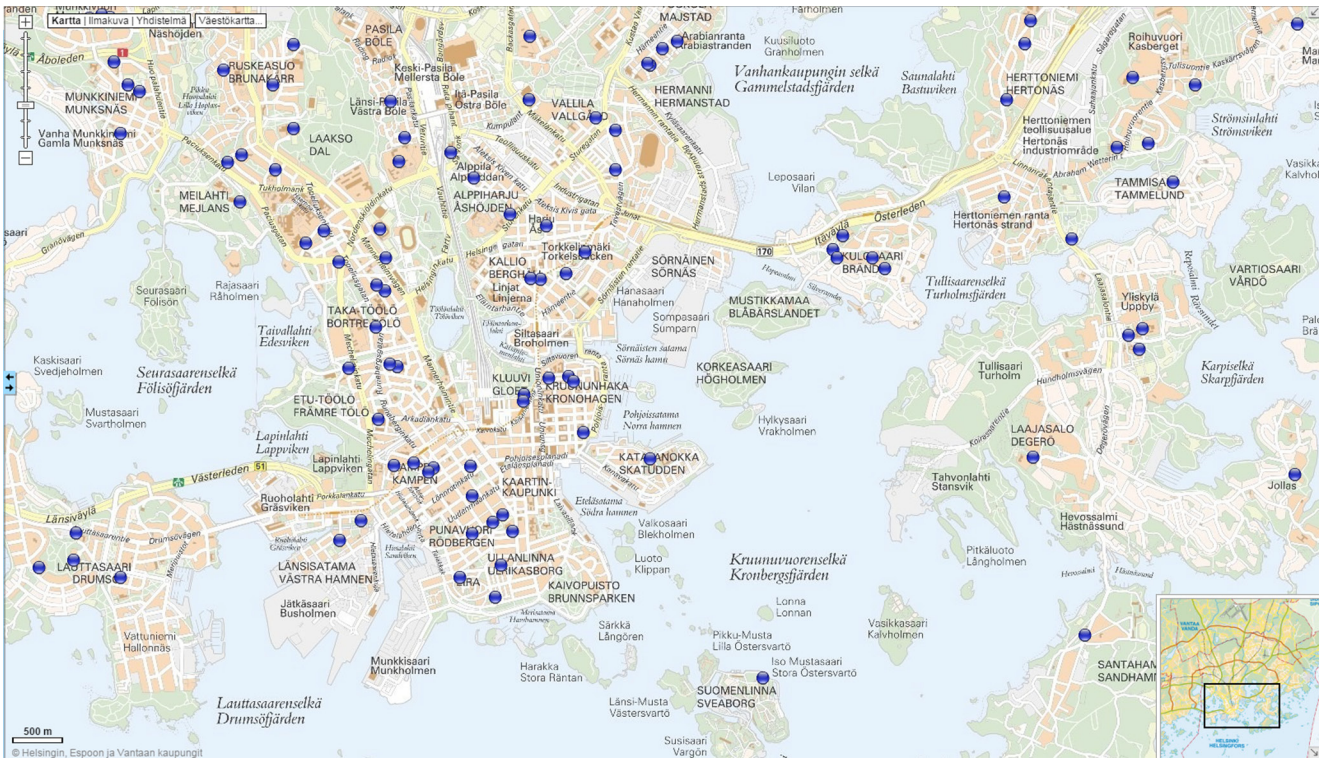
Espoon sivistystoimen epävi- tärallisen arvion mukaan (HS 6.4.) noin 15 peruskouluissa jou- dunan siirtämään oppilaita väistötiloihin seuraavien viiden vuoden aikana, jos korjauksa- hoja ei heru.

Espoon kaupungin virkoki- vusta ilmenee, että sisäilman ongelmilla liittyviä remonteja on suunniteltu, virheitä tai lop- puskoralla yhteensä kahdeksas- sa koulussa.

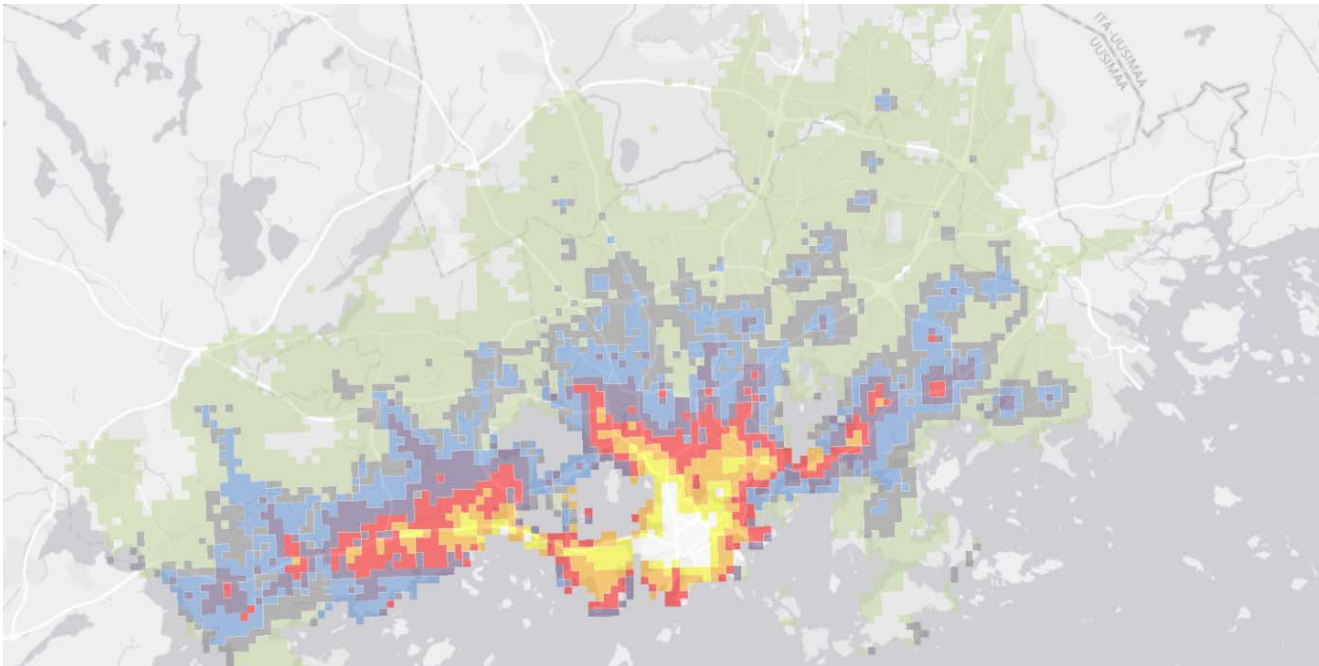
Espoon sivistystoimen epävi- tärallisen arvion mukaan (HS 6.4.) noin 15 peruskouluissa jou- dunan siirtämään oppilaita väistötiloihin seuraavien viiden vuoden aikana, jos korjauksa- hoja ei heru.

Espoon kaupungin virkoki- vusta ilmenee, että sisäilman ongelmilla liittyviä remonteja on suunniteltu, virheitä tai lop- puskoralla yhteensä kahdeksas- sa koulussa.

● HS:n koulujen sisäilman keskittyykö sarjassa etään seuraavaksi ratkaisuja: miksi korjaukset epäonnistuvat ja miten sairaita lapsia autetaan?

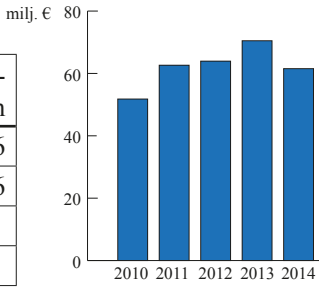

Kuva 115. Helsingin peruskoulut ja lukiot. (Helsingin palvelukartta 30.11.2015.)

Kuva 116. Matka-ajat julkisella liikenteellä kortteliin 75. (<= 15, 20, 25, 30 min (punainen)) (Paikkatietoaineisto: Metro-pAccess, 2014.)

Helsingin koulut	oppilaita	kouluja	joista kaupungin
peruskoulu	37 918	143	116
lukio	8 199	37	16
ammattillinen koulutus	8 620		
yhteensä	54 737		

Kuva 114. Opetusviraston korjaushankeinvestoinnit 2010-2014. Korjaushankkeet ovat tällä ajalla olleet 65-80 % kaikista investoinneista. Lähde: Opetuslautakunnan pöytäkirja 17.3.2015 § 42 liite 2.

luopetustiloiksi sopivat luontevimmin entisen sähkölaboratorion tilat, siis Albertinkadun siipi. Konelaboratorion puolella on paljon erikoistiloja, joita on hankala hyödyntää koulutiloina. Ne puolestaan sopivat ammatilliseen koulutukseen.

Tilat sijaitsevat melkein pä keskellä kaupunkia sangen hyvin julkisen liikenteen saavutettavissa. (kuva 116). Henkilöautolla saapuminen ja pysäköinti on hankalampaa, joten tiloja ei kannata suunnata lapsille, jotka eivät kykene itse kulkemaan julkisilla liikennevälineillä. Kun kyse on väistötiloista, on oletettavaa, että oppilaat tulevat tavallista pitemmän matkan takaa.

Mitoituksen ja suunnitteluperusteiden pohjana on käytetty Kaisa Nuikkisen teosta Terveellinen ja turvallinen koulurakennus (Opetushallitus 2005). Vaikka kirja on vasta kymmenen vuoden ikäinen, turvallisuuden osalta tarpeet ovat jo huomattavasti tiukentuneet niiden valitettavien tapahtumien vuoksi, joita Suomessakin alkoi ilmantua pian julkaisemisen jälkeen.

Tilojen mitoitusta on tutkittu Nuikkisen teoksen liite 4 pohjalta, ja näillä mitoitusperusteilla tilat riittävät noin 400 oppilaalle (taulukko 2). Henkilökuntaa olisi tällöin noin 40 henkeä.

Keittiö- ja ruokailutilojen kapasiteettia voidaan laajentaa noin 170 henkilölle. Jos ruokailu järjestetään kahdessa tai kolmessa vuorossa, koulun henkilömäärä voi ruokailun puolesta olla siis 340-510.

Liikunta- ja juhlasali saadaan Eerikinkadun puolen ensimmäisen kerroksen sähkökonelaboratoriosta. Pesutilojen luonteva järjestäminen liikuntasalin yhteyteen on hankalaa. Kellarissa Albertinkadun puolella olisi hyvin tilaa pukuhuoneille, mutta viemärointi puuttuu. Tästä syystä olen esittänyt puku- ja pesutilojen sijoittamista 1. kerrokseen Albertinkadun puolelle. Tämän lähemmäksi liikuntasalia pukutiloja on vaikeaa saada. Huonona puolena tässä ratkaisussa on se, että puku- ja liikuntatilan välissä on portaat, jotka voi ohittaa esteettömästi vain kellarin tai 2. kerroksen kautta. Niinpä liikuntasalin viereen ehdotettu opettajan huone voisi olla samalla myös liikuntaesteisten pukutila.

Auditorio kolmannessa kerroksessa on 161-paikkainen. Näin ollen se on samaa kokoluokkaa ruokalan kanssa, mutta toisaalta liian pieni, jos koulussa on enemmän oppilaita.

Pihan sokkeloisuus ja muut käyttäjät ovat ongelma koulukäytössä. Koulun viereisen pihanosan pitäisi olla laajempi, mikä tarkoittaisi panimon varaston purkamista.

Hyviä puolia tässä käyttötarkoituksessa ovat luonteva käyttötarkoitus ja ympäristön tarve. Huonoina puolina ovat, että pesutilojen järjestäminen, tekninen työ ja kotitalous vaativat raskaampia muutoksia, ja piha sulkeutuu.

Seuraavissa pohjakaavioissa on esitetty toimintojen sijoittuminen tiloihin. Niistä käy myös ilmi muutosten suhde rakennushistoriaselvityksessä tehtyyn arvotukseen. Yleisesti ottaen arvokkaat tilat voidaan säilyttää tai tehdä tarvittavat muutokset niin, että ne voidaan myöhemmin palauttaa ennalleen. Kaavioiden pohjana ovat Pirkko ja Arvi Ilosen peruskorjauksen piirustukset rakennusvalvontavirastosta. Arvotuskaaviot ja valokuvat tiloista ovat Tallin rakennushistoriaselvityksestä.

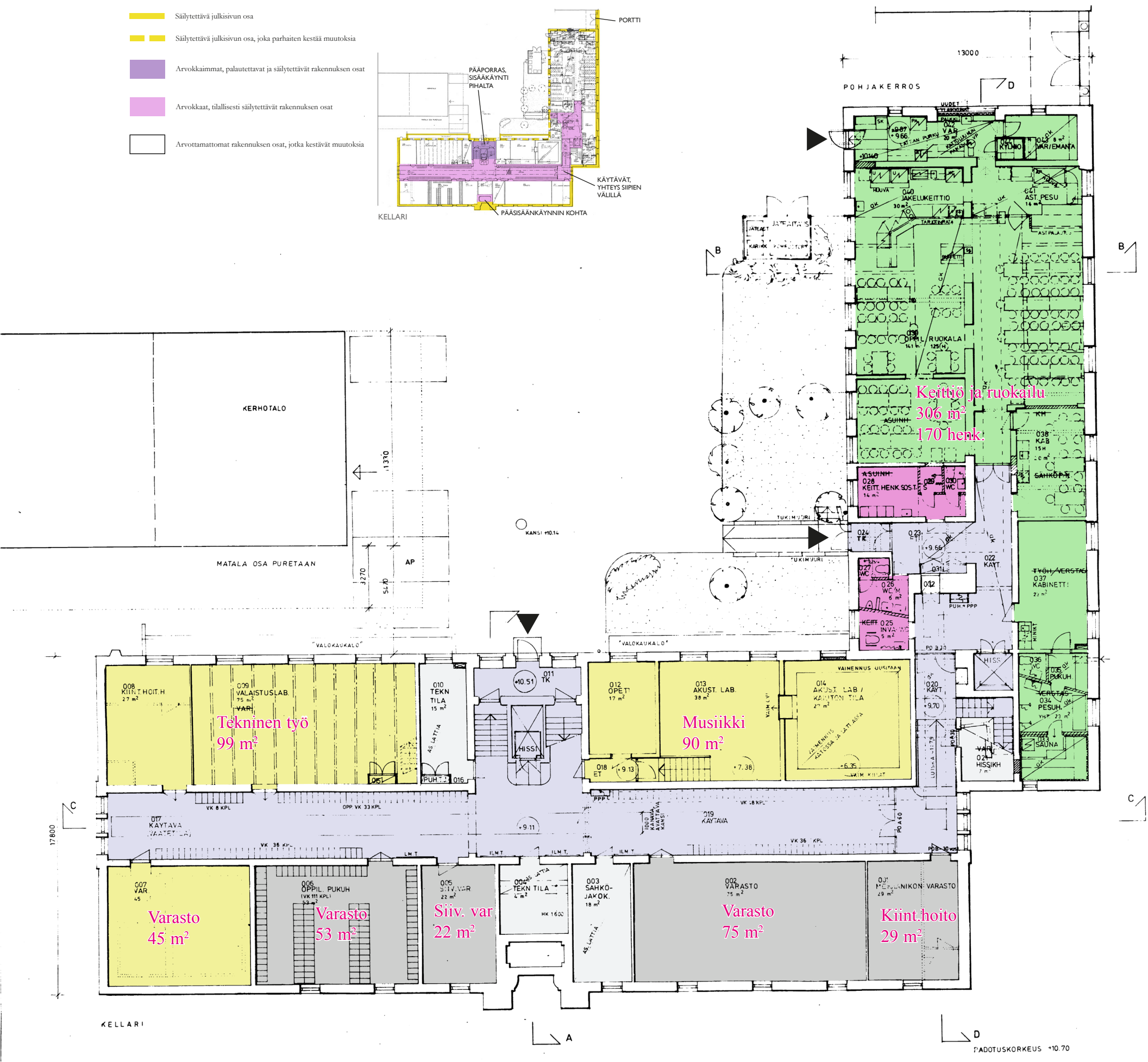
Tilaryhmä	Nuikkinen 2005, liite 4	Kottarainen
1. Hallinto-, työ-, neuvottelu- ja sosiaalitilat	320	410
2. Kirjastotilat	110	103
3. Liikuntatilat, sis. varasto, puku- ja pesutilat	597	378
4. Näyttämötilat	90	38
5. Muut opetustilat	1910	2025
6. Keittiö ja ruokailu	310	306
7. Oppilaiden tilat, sis. wc- ja säilytystilat	117	100
8. Terveystenhoito	40	43
9. Siivoustilat	35	46
10. Kiinteistönhoito	22	27
YHTEENSÄ	3551	3476

Taulukko 2. Tilojen mitoitus 400 oppilaalle neliömetreinä.

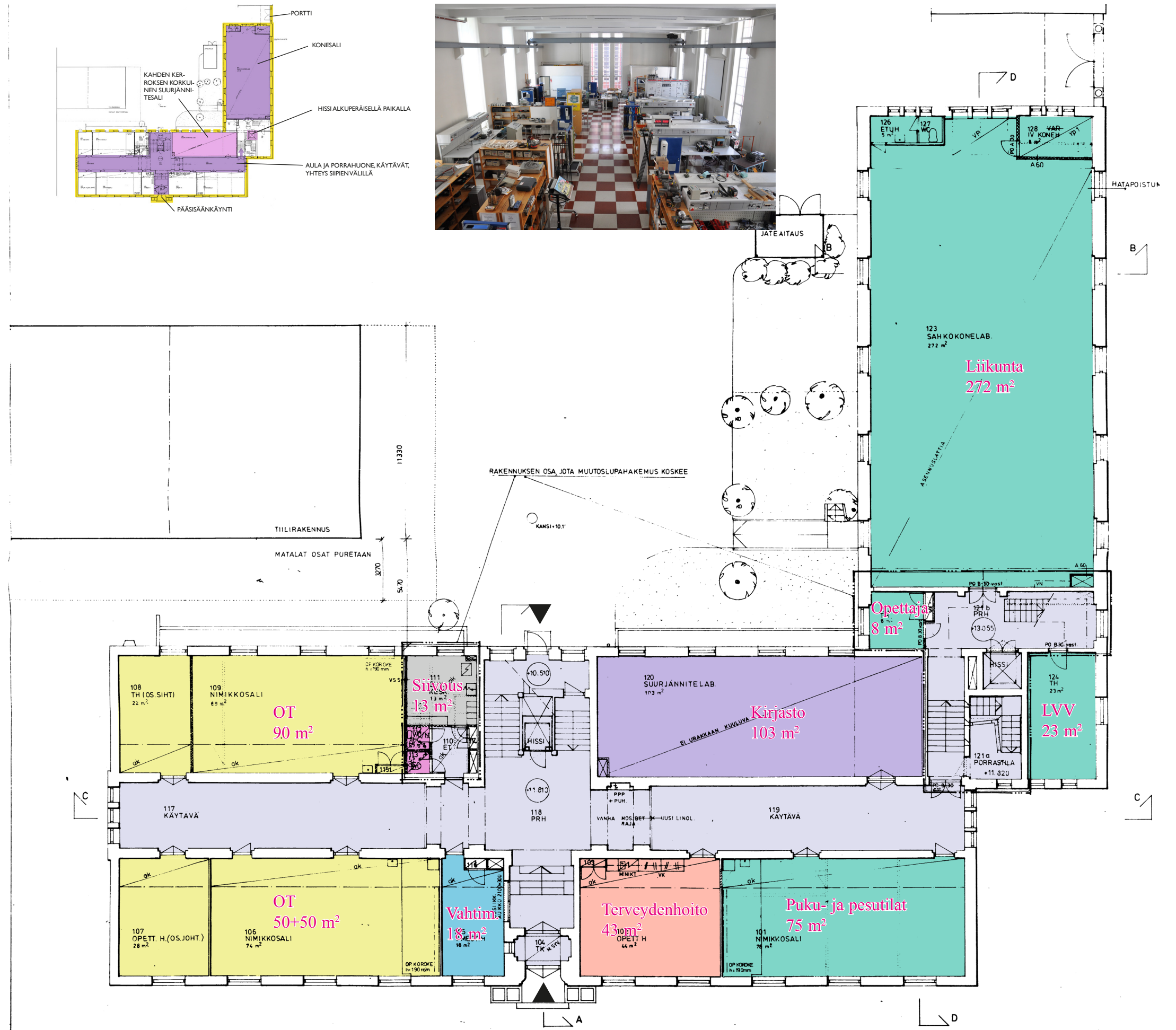
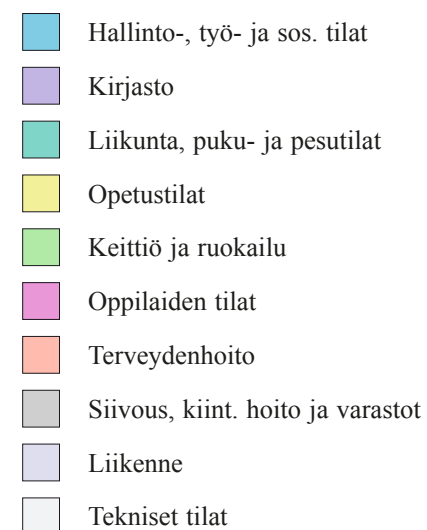
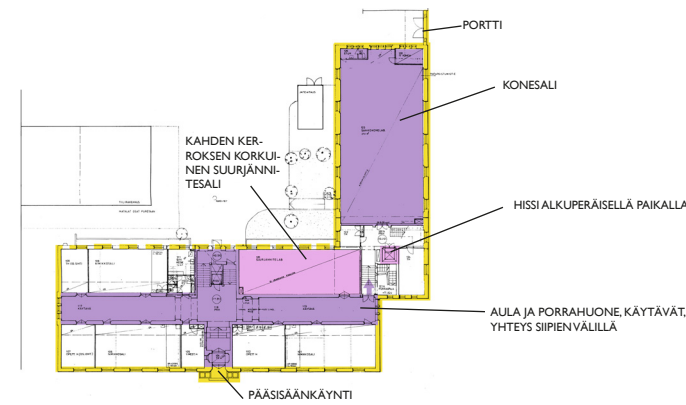
Kriteerit	Sisältö	Suunnitteluperiaatteita (Nuikkinen 2006)	Kottarainen
1 Joustavuus ja monipuolisuus	Tilojen ja välineiden joustava ja aktiivinen käyttö. Tieto- ja viestintätekniikan taitojen kehittäminen. Henkilökunnalle tarkoituksenmukainen työympäristö.	Perusratkaisuun ei yleensä syytä puuttua. Väljien käytävien ryhmittely kalusteilla. Avoimuus, valvottavuus, joustavuus aukotuksen lisäämisellä. Ryhmä- ja yksilötyötilojen järjestäminen kalusteilla. Joustavuutta varustetason nostamisella. Henkilökunnalle kunnolliset erilliset työ- ja taukotilat.	Käytävillä vain välttämättömät kalusteet. Aukotusta ei lisätä. Luokkatiloja voidaan ryhmitellä kalusteilla. Henkilökunnan tilat saadaan sijoitettua toiseen kerrokseen.
2 Toiminta ja kulttuuri	Oppilaiden aamu- ja iltapäivätoiminta. Yhteistyö koulun ja kodin välillä. Iltakäyttö.	Kädentaitotilojen varustelu myös harrastustoimintaan. Iltakäyttäjien säilytystilat. Saavutettavuus. Näyttämö- ja AV-varusteet.	Iltakäyttö säilytystiloiheen mm. liikunta- ja käsityöluokissa mahdollista. Saavutettavuus on erinomainen.
3 Innostavuus, luovuuteen ja tutkivaan oppimiseen houkuttelevuus	Aktiivisuuden, itseohjautuvuuden ja luovuuden edistäminen. Opiskeluympäristö mallina.	Muutoksissa huolehdittava, ettei oleva oppimateriaali katoa. Pihan käyttö. Oppilaiden osallistuminen suunnitteluun.	Pihan suunnitteluun on otettava oppilaat mukaan.
4 Esteettisyys, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin vahvistaminen	Miellyttävä ja viihtyisä ympäristö. Mielenterveyden tukeminen sekä kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän estäminen. Sosiaalisten taitojen kehittäminen. Osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien tukeminen. Vuoro-vaikutus, yhteisöllisyys, tasa-arvo. Avoin, rohkaiseva, kiireetön ja myönteinen ilmapiiri. Yksilöllisyys, rauha yksin työskentelylle. Luovan toiminnan edistäminen. Esteettiset kokemukset, taide.	Rakennuksen muistin, sielun ja esteettisyyden säilyttäminen. Korjausten alistuttava rakennuksen luonteenomaiselle kielelle. Paikan tuntu. Yksilölliset detaljit. Yhteisten tilojen korostaminen. Värit, orientoivuus. Oppilaiden ja henkilökunnan osallistuminen suunnitteluun. Väkivallan riskien vähentäminen. Myönteisten toimintamahdollisuuksien lisääminen. Valaistus. Yhden hengen wc:t, liikennöidyillä alueilla. Akustiikka, melun torjunta.	Rakennuksen oman olemuksen säilyminen luo jo sinänsä rauhallisen ja kiireettömän ilmapiirin, mikä vahvistaa hyvinvointia. Alkuperäiset detaljit säilytetään, samoin värit. WC-tilojen siirtämistä pyritään välttämään.
5 Kestävän kehityksen vaaliminen	Rakennuksen pitkä ja taloudellinen elinkaari. Edulliset ekologiset, taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset vaikutukset.	Hyvä rakentamistapa. Uusi käyttötapa rakennuksen ja ympäristön ehdoilla.	Rakennuksen elinkaari jatkuu. Muutokset on tehtävä huolellisesti.
6 Tarkoituksenmukainen mitoitus	Ohjeet: koulutontin mitoitus, Helsingin kaupunki 1984. Opetushallituksen tilantarpeen tunnusluvut, mallihuonetilaohjelmat.	Pyritään noudattamaan ohjeellisia mitoituksia, kuitenkin rakennuksen omat reunaehdot huomioiden.	Ohjeelliset mitoitukset sopivat melko hyvin rakennukseen.
7 Fyysisen terveyden ja turvallisuuden lisääminen	Oppilaiden ja henkilökunnan fyysisen terveyden ja turvallisuuden tukeminen. Tapaturmien ja onnettomuuksien estäminen. Soveltuminen kaikille käyttäjille.	Suunnittelijoiden kelpoisuus. Turvallisuus muutostöiden aikana. Turvallisuus- ja terveysongelmien havainnointi ja korjaus. Liikenneturvallisuus. Pelastustiet. Rakentamismääräykset. Esteettömyys. Käyttö- ja huolto-ohje. Rakenteellinen turvallisuus. Turvajärjestelmät. Sisäilmasto. Ääniolosuhteet. Siivous. Vesi ja viemärit. Valaistus. Sähkö. Paloturvallisuus.	Tukevat tiiliseinät tuovat turvallisuuden tuntua. Rakennuksessa ei ole turvallisuusongelmia. Rakennus on lähes esteetön.

Albertinkatu, kellarikerros

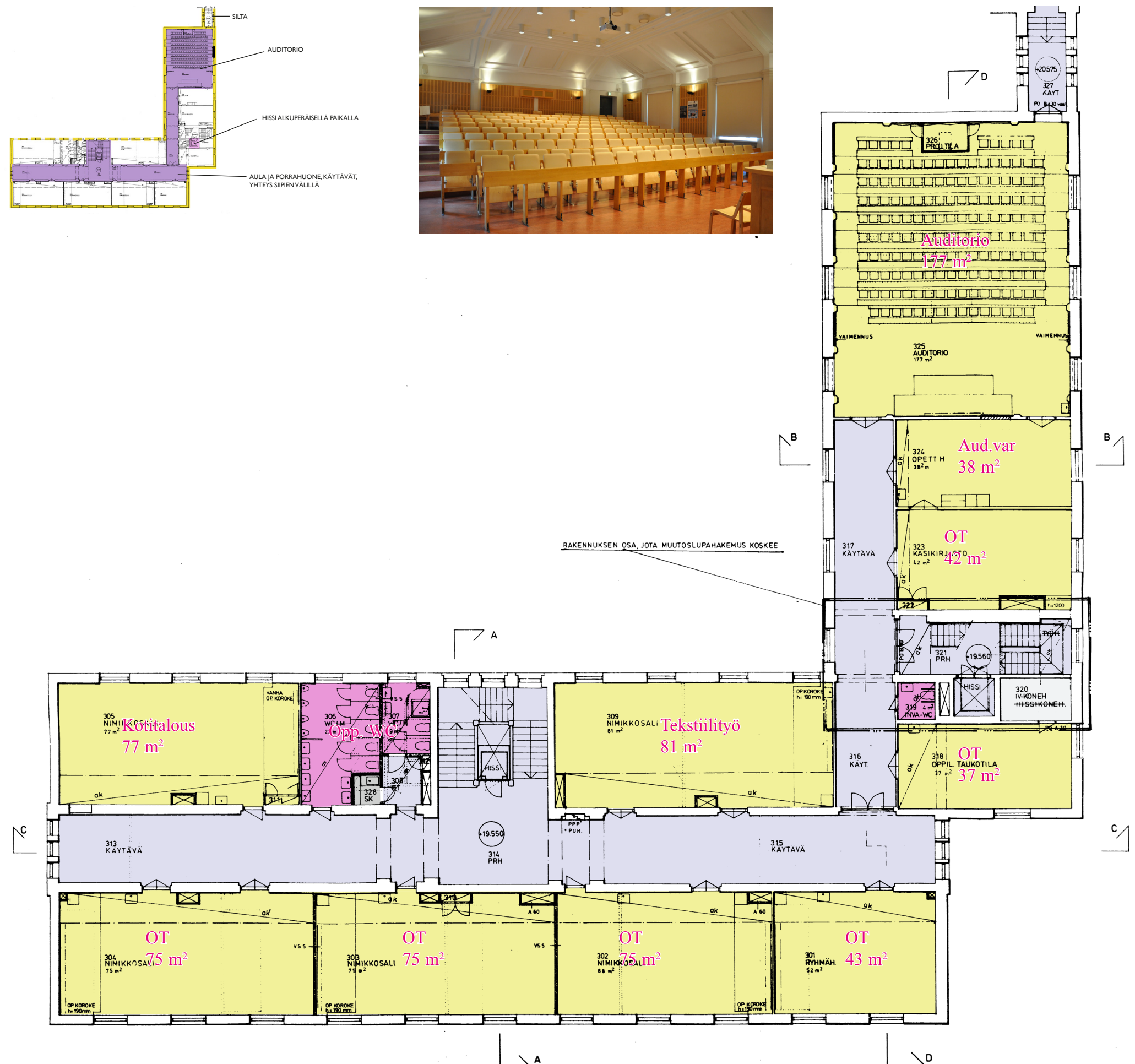
Olemassaolevaa ruokalaa voidaan laajentaa koko siiven mittaiseksi. Albertinkadun puolella oleviin erikoistiloihin voidaan sijoittaa tekninen työ ja musiikki. Nämä tilat vaativat ilmanvaihdon parantamista. Kellarin muut tilat soveltuvat lähinnä varastoiksi, koska ilmanvaihdon ja viemäröinnin lisääminen tulisi melko kalliiksi.

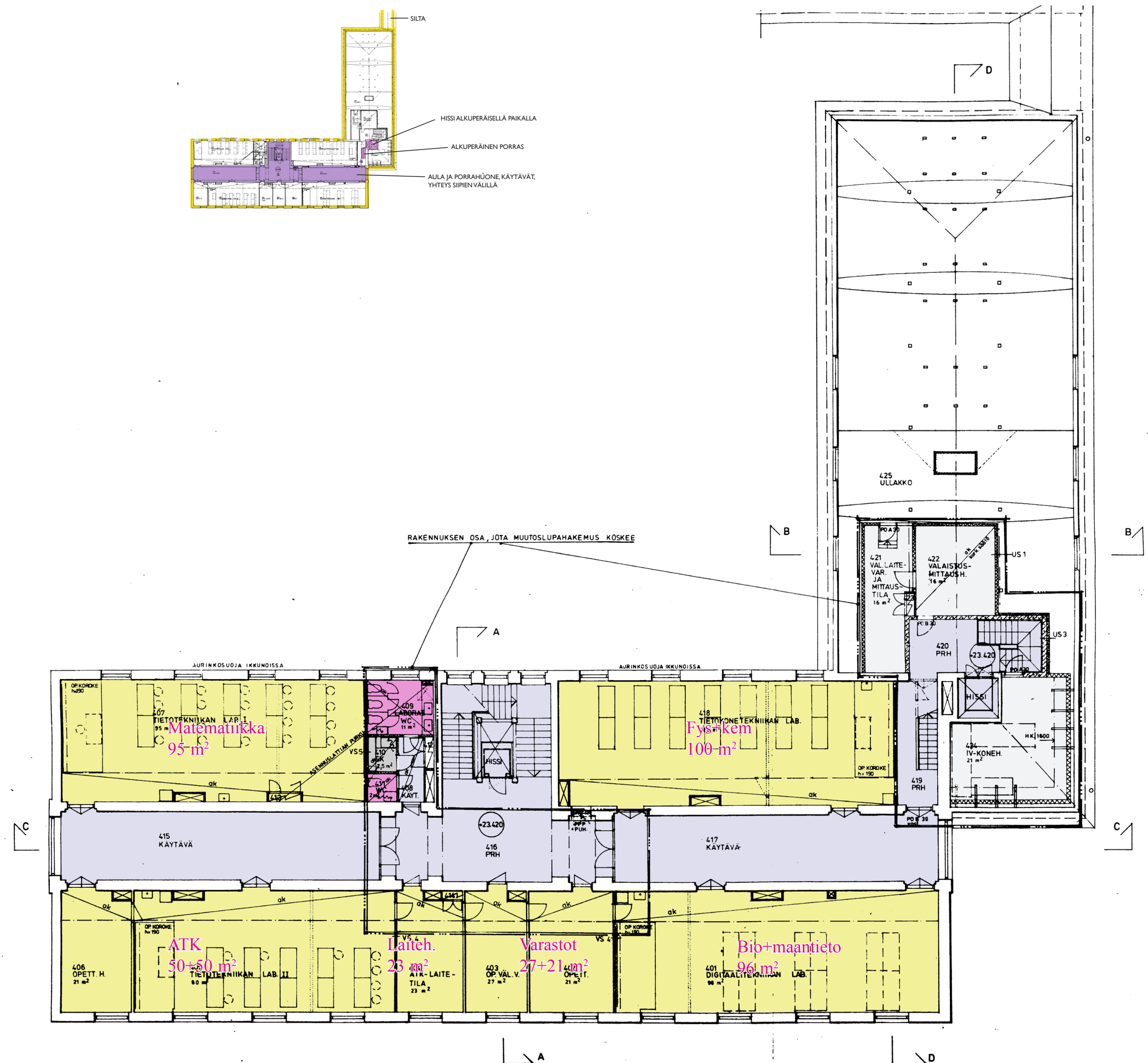
Suuresta ja korkeasta laboratoriotilasta saadaan liikuntasali, jonka vieressä on liikunnanopettajien tila sekä välinevarasto. Korkeaan korkeajännitelaboratorioon voidaan tehdä tilat kirjastolle. Puku- ja pesutilat vaativat uusia viemäreitä ja ilmanvaihdon tarkistamista.

Tekstiilityö ja kotitalous ovat kolmannessa kerroksessa. Näistä jälkimmäinen vaatii uusia viemäreitä. Ne voitaneen viedä alla olevan tilan alakatto-osuudessa wc-blokkiin.

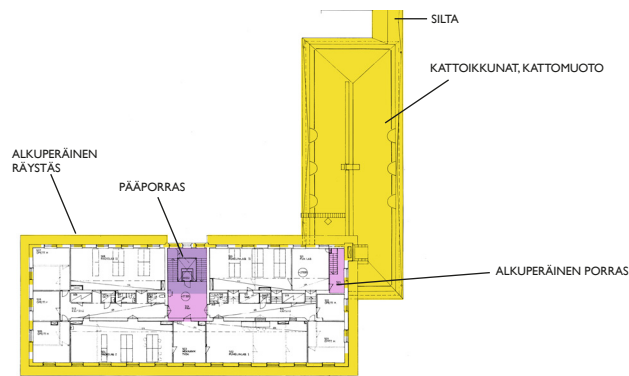

Fysiikka ja kemia sijoitetaan lähelle ullakkotiloja, joihin on mahdollista rakentaa lisää ilmanvaihtotekniikkaa. ATK sijoittuu olemassa olevan laitehuoneen viereen. Matematiikka, biologia ja maantieto on luontevaa koota samaan luonnontiedekerrokseen.

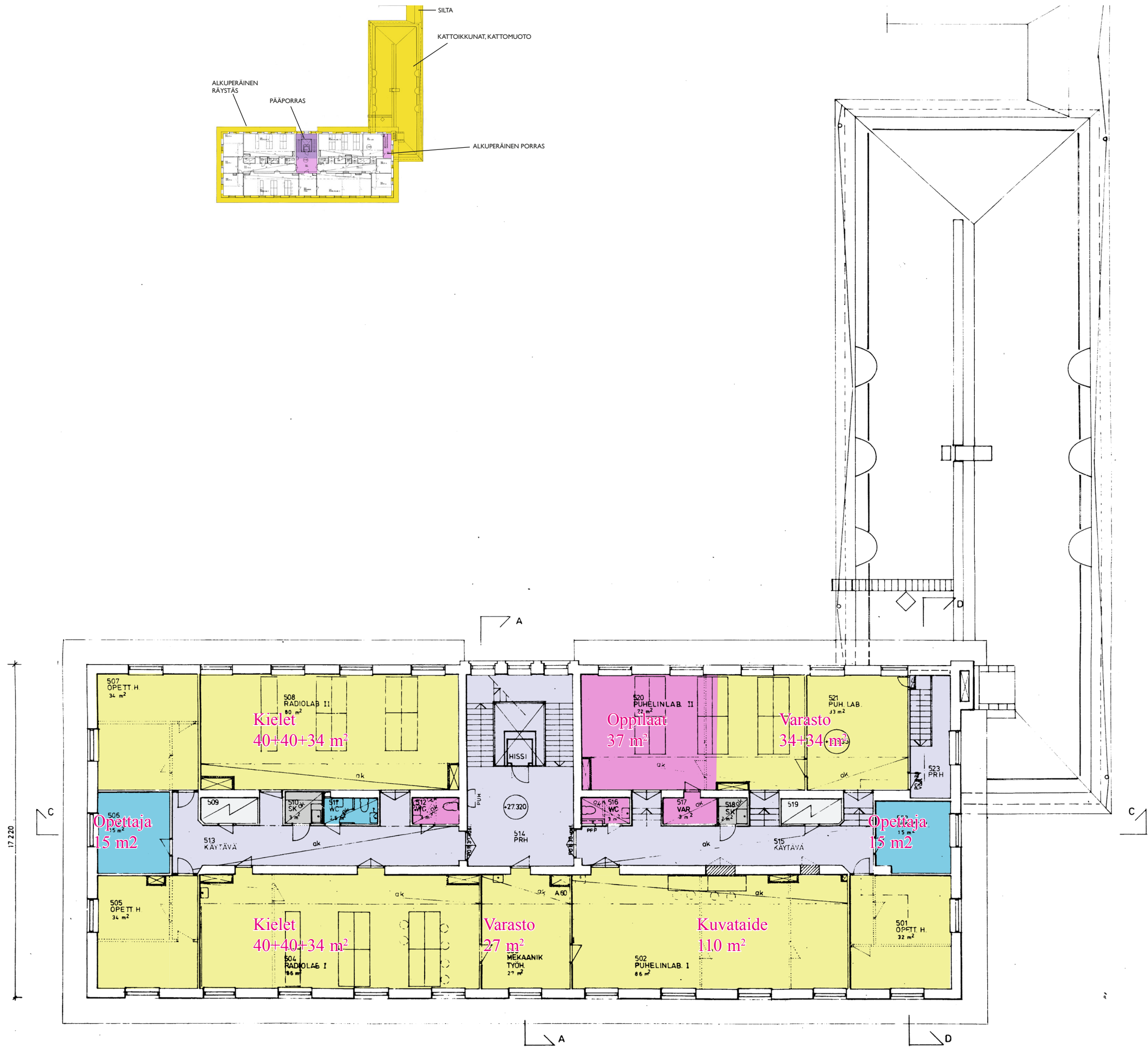

Albertinkatu, 5. kerros

Kieliopetukselle saadaan pieniä yhdistettäviä tiloja viidenneistä kerroksesta. Kuvataide sijoitetaan myös ylimpään kerrokseen pohjoisvalon äärelle. Oppilaskunnan tilat ovat myös täällä.

- Hallinto-, työ- ja sos. tilat
- Kirjasto
- Liikunta, puku- ja pesutilat
- Opetustilat
- Keittiö ja ruokailu
- Oppilaiden tilat
- Terveystenhoito
- Siivous, kiint. hoito ja varastot
- Liikenne
- Tekniset tilat

Koulutilojen ohella sähkölaboratorion tiloissa voisi olla toimistotyyppistä käyttöä, ja konelaboratorion puolella enemmän tilaa vaativaa tuotekehitystä ja testausta.

Seuraavissa kaavoissa on esitetty miten kone-laboratorioon voidaan sijoittaa erilaisia työtiloja. Näitä voidaan melko helposti yhdistää ja jakaa eri toimijoille tarpeen mukaan. Toimistotilaa on yhteensä noin 3000 m² ja muuta työtilaa 1300 m².

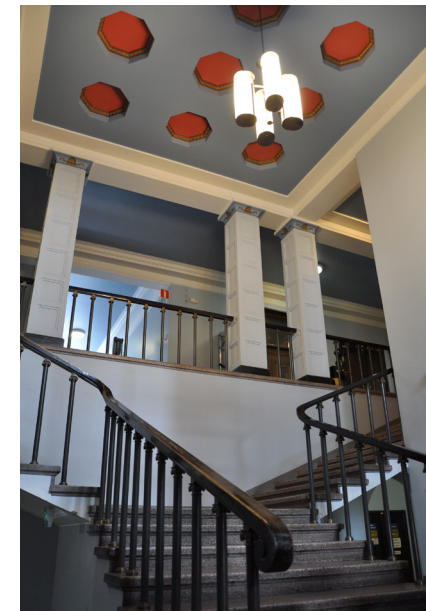
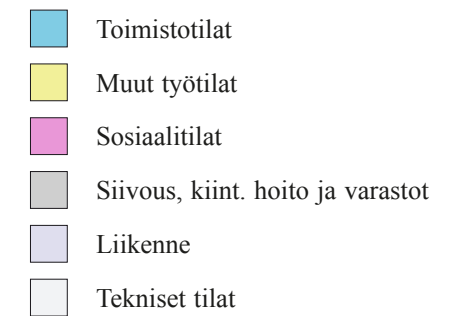
Työtiloihin voidaan liittää myös entinen panimon varasto, joka on korttelin ongelmallisin rakennus huonon kuntonsa vuoksi. Tällaisenaan se soveltuu osittain nykyisen käyttönsä tapaan työtiloiksi taide- ja käsityöryrittäjille.

Kuten sähkölaboratoriossakin, myös konelaboratorion muutokset voitaneen toteuttaa niin, että arvokkaat tilat säilyvät sellaisenaan tai että ne voidaan myöhemmin palauttaa ennalleen.

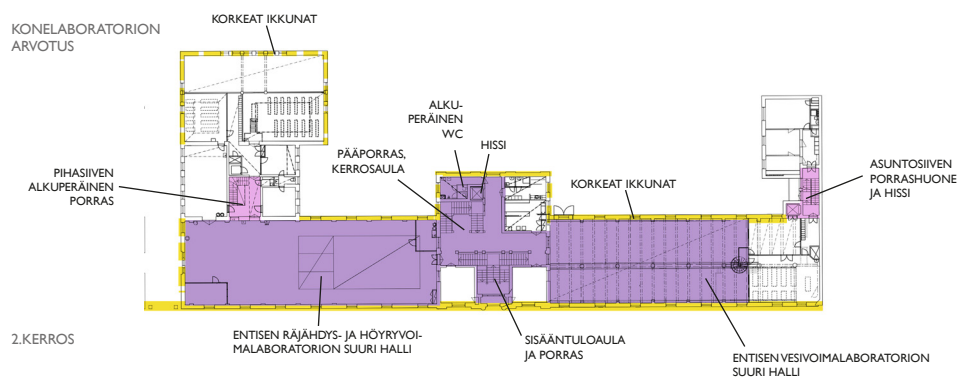
86

Pihasiipeen nykyisen autolaboratorion paikalle voitaisiin sijoittaa vaikkapa pienpanimon tuotantotilat. Eerikinkadun puolelle laboratoriotiloihin on sijoitettu paja, ja entisen vesivoimalaboratorion, nykyisen konesalin paikalle esittelysali. Esittelysalin vieressä on tilaa toimisto- ja neuvottelutiloille. Asuntosiiivessä on tässä kerroksessa sosiaalitiloja.

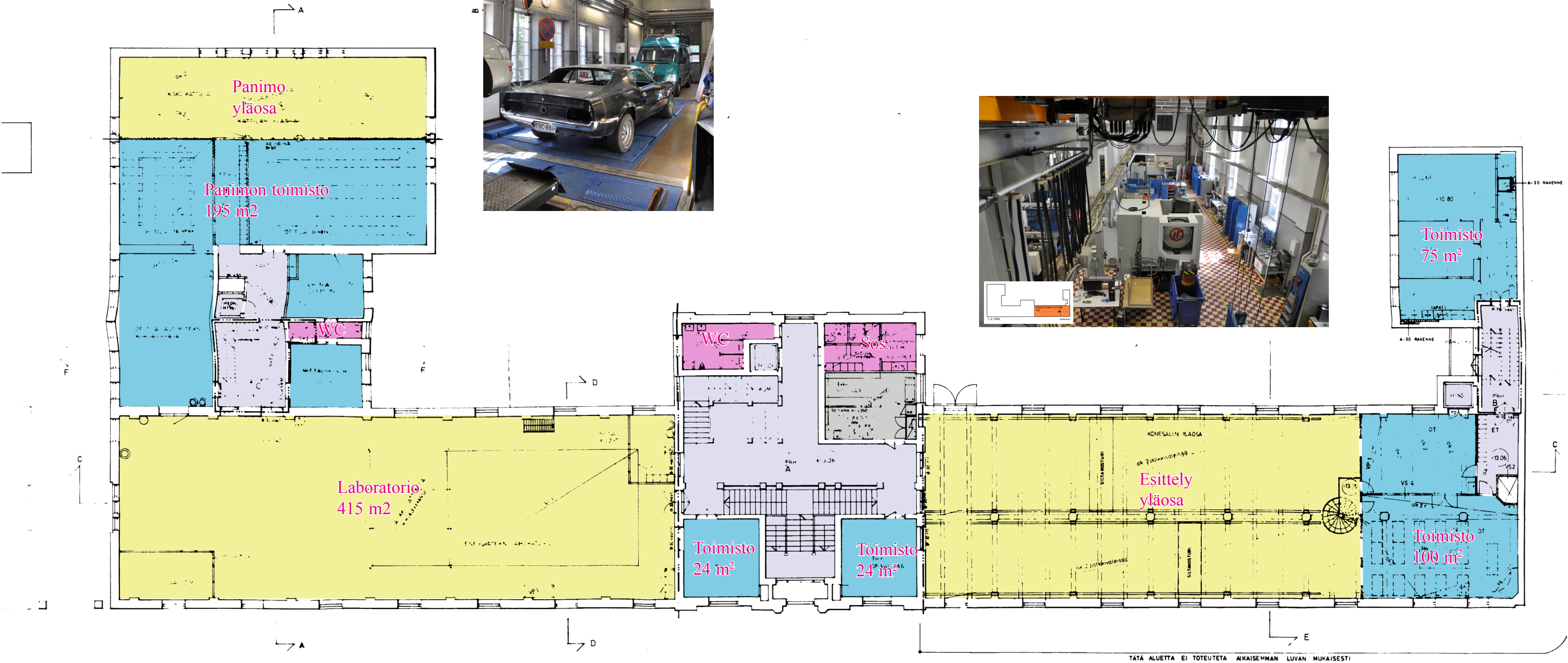

Eerikinkatu, 2. kerros

Pihasiivessä panimon tilat jatkuvat 2. kerroksessa. Entiseen räjähdys- ja höyryvoimalaboratorion halliin on sijoitettu laboratoriotilat. Loput tilat voivat toimia joustavasti toimisto- ja neuvottelutiloina.

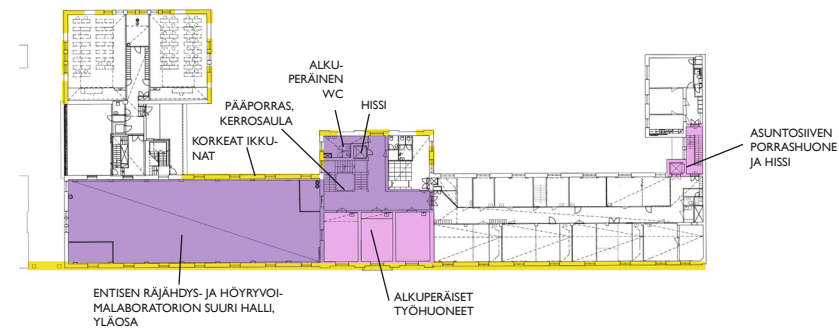

- Toimistotilat
- Muut työtilat
- Sosiaalitilat
- Siivous, kiint. hoito ja varastot
- Liikenne
- Tekniset tilat

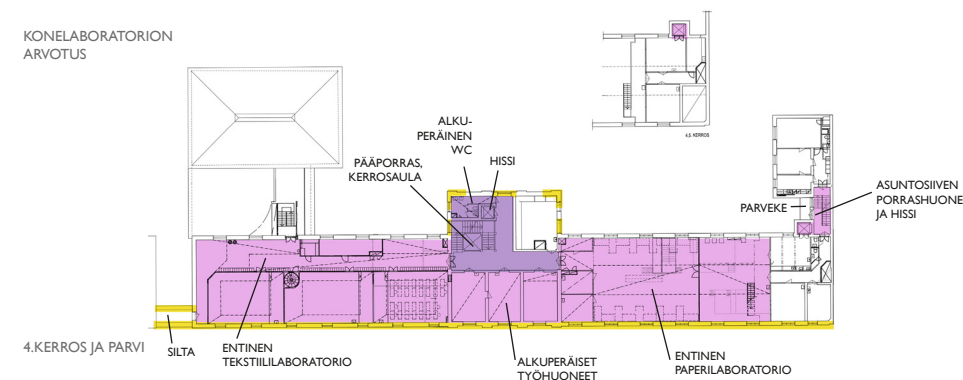
Eerikinkatu, 3. kerros

Laboratorion yläosa ulottuu 3. kerrokseen, muut tilat ovat toimistoja.

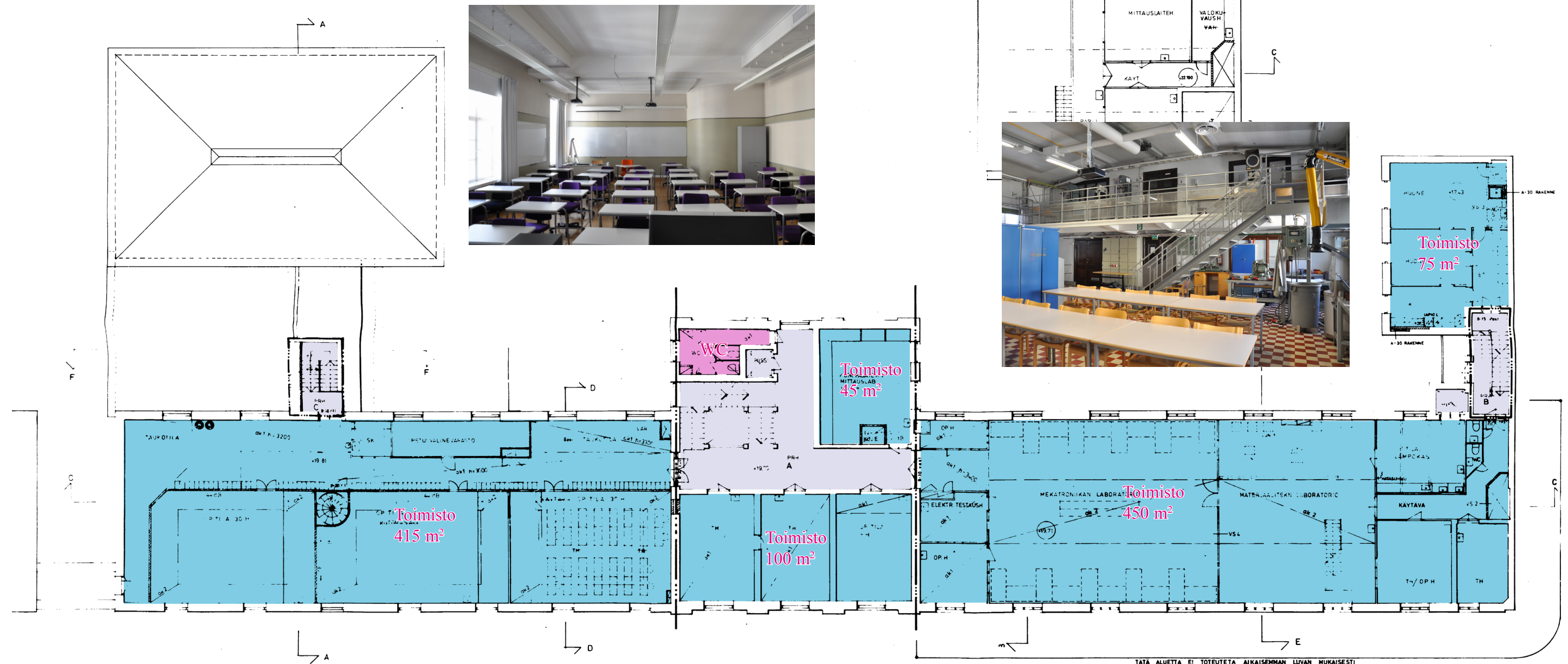

Eerikinkatu, 4. kerros

Entisten tekstiili- ja paperilaboratorioiden tilat sekä asuntosiipi ovat jaettavissa toimistotiloiksi.

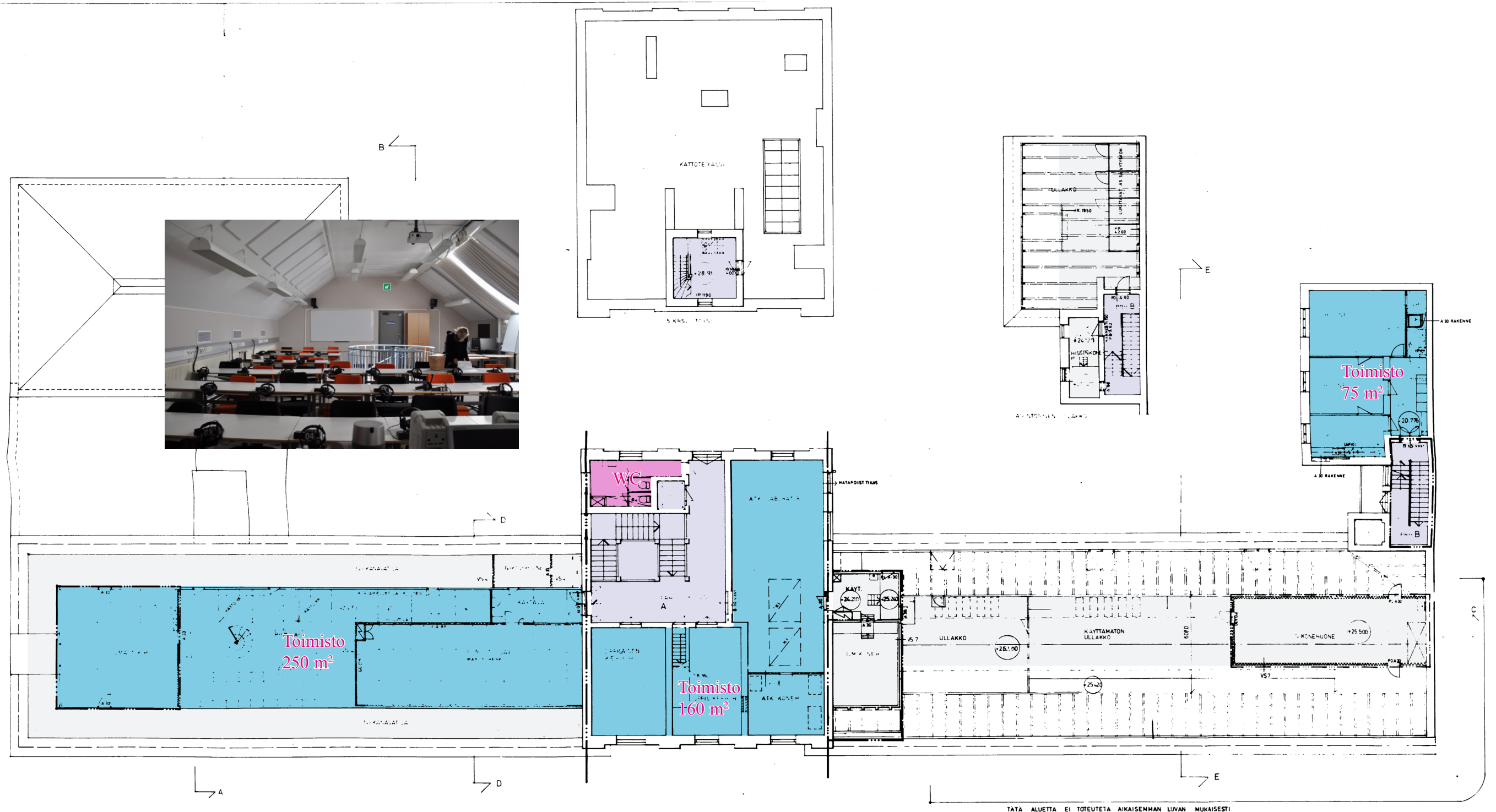
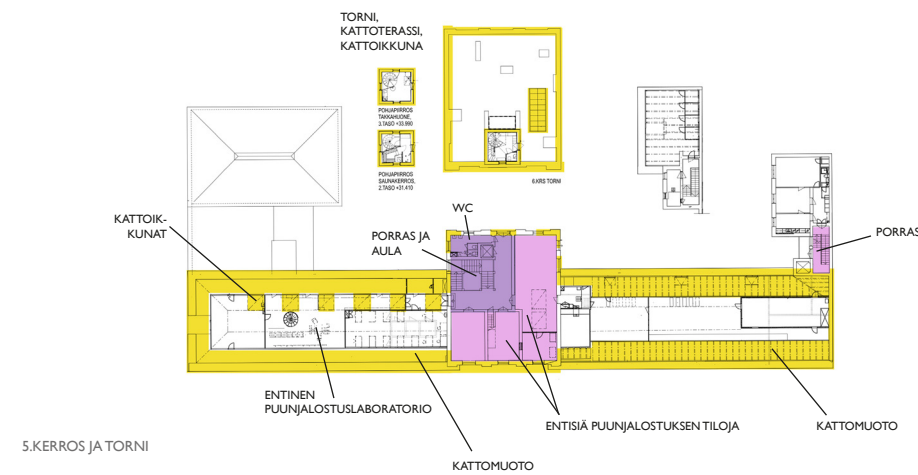

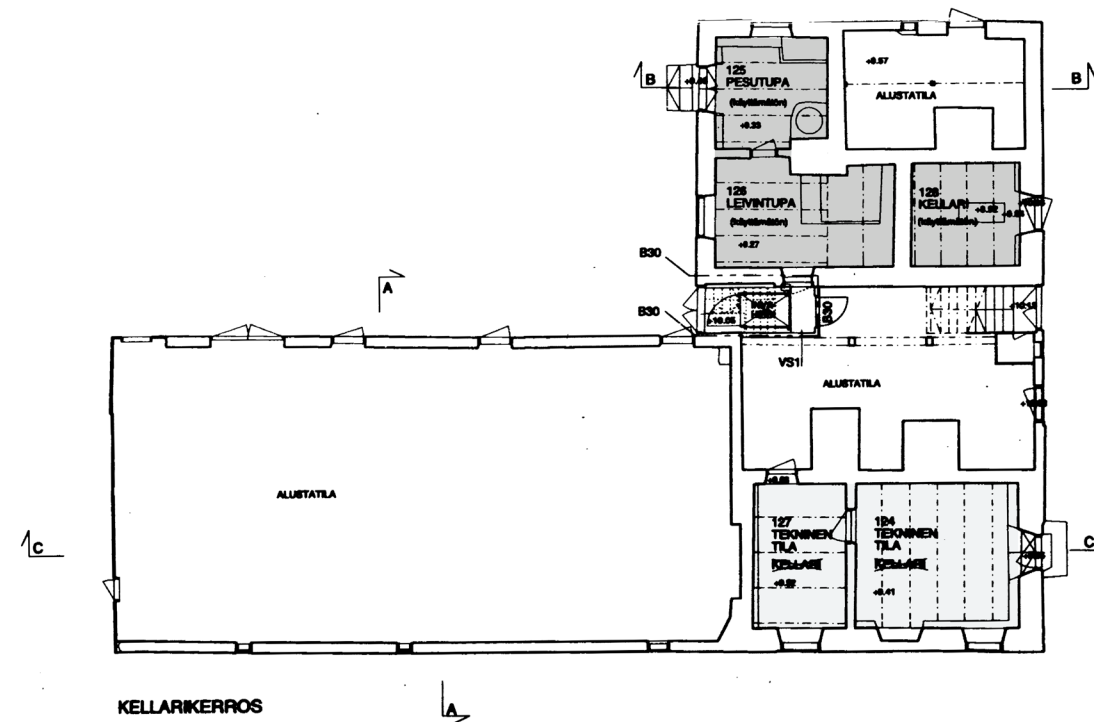
- Toimistotilat
- Muut työtilat
- Sosiaali-tilat
- Siivous, kiint. hoito ja varastot
- Liikenne
- Tekniset tilat

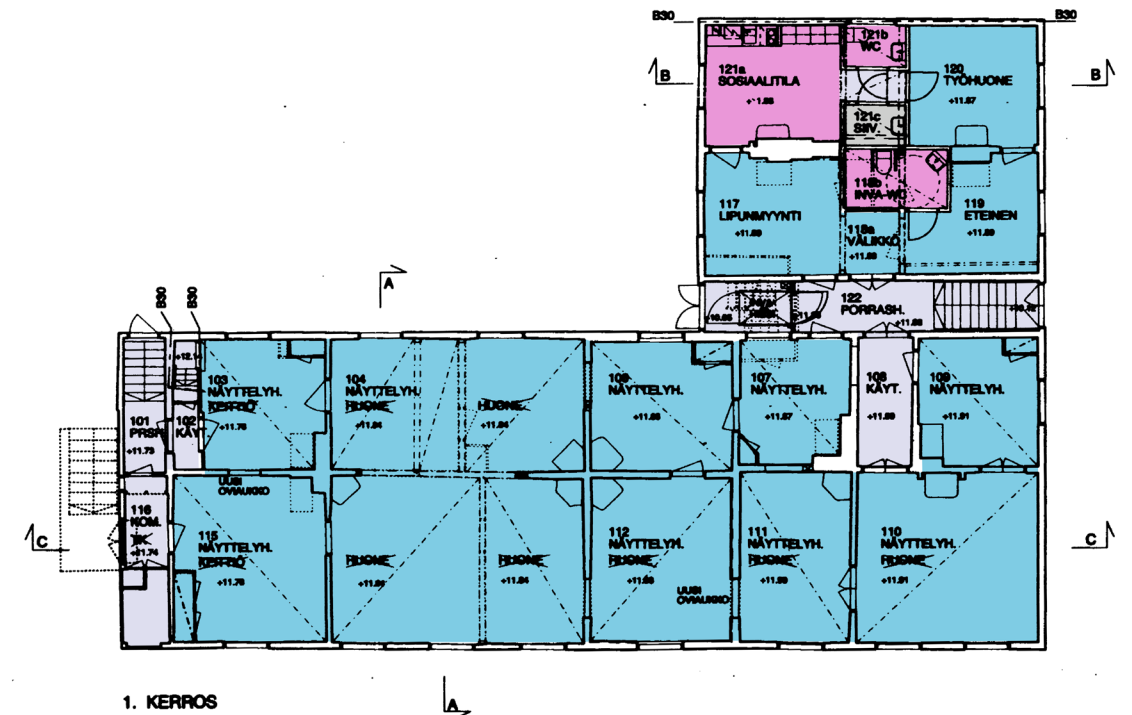
Eerikinkatu, 5. kerros ja torni

Myös 5. kerros on toimistoa. Tornissa nykyään oleva sauna voi olla sekä työntekijöiden että edustuskäytössä. Ullakolla on vielä runsaasti käyttämätöntä tilaa talotekniikalle.

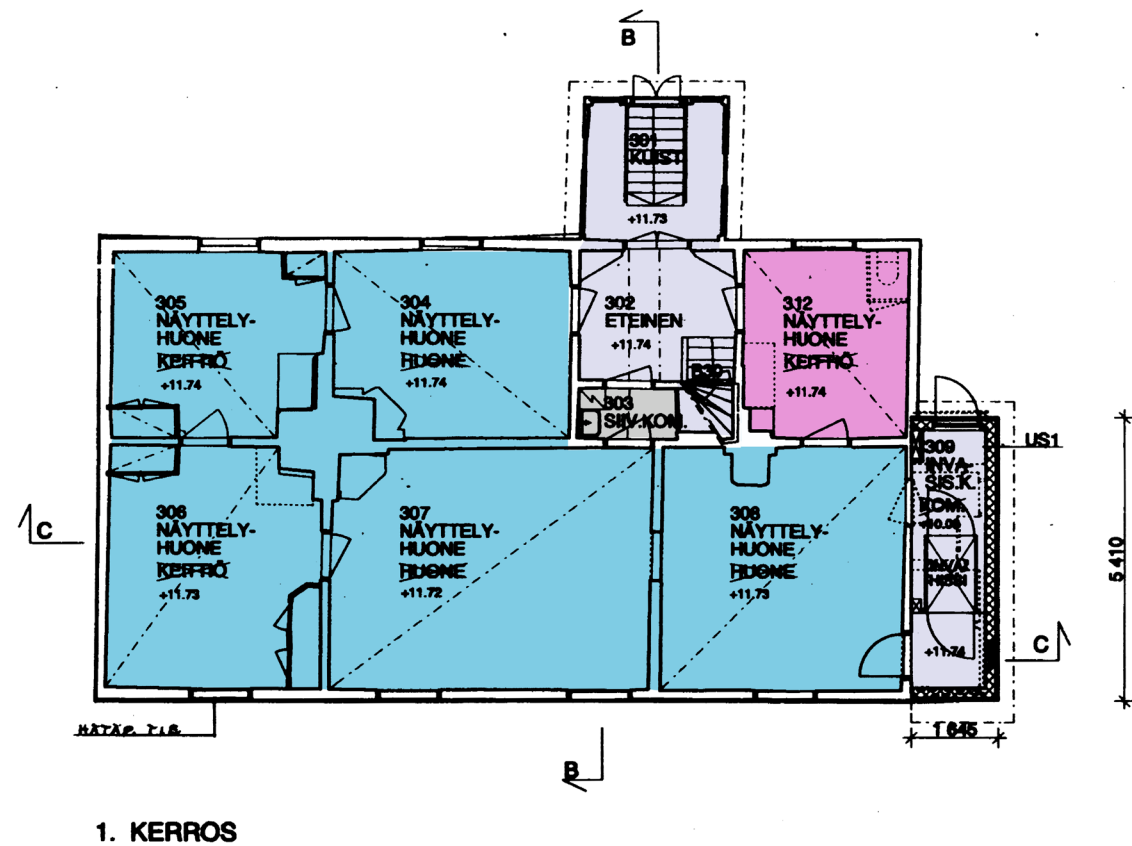

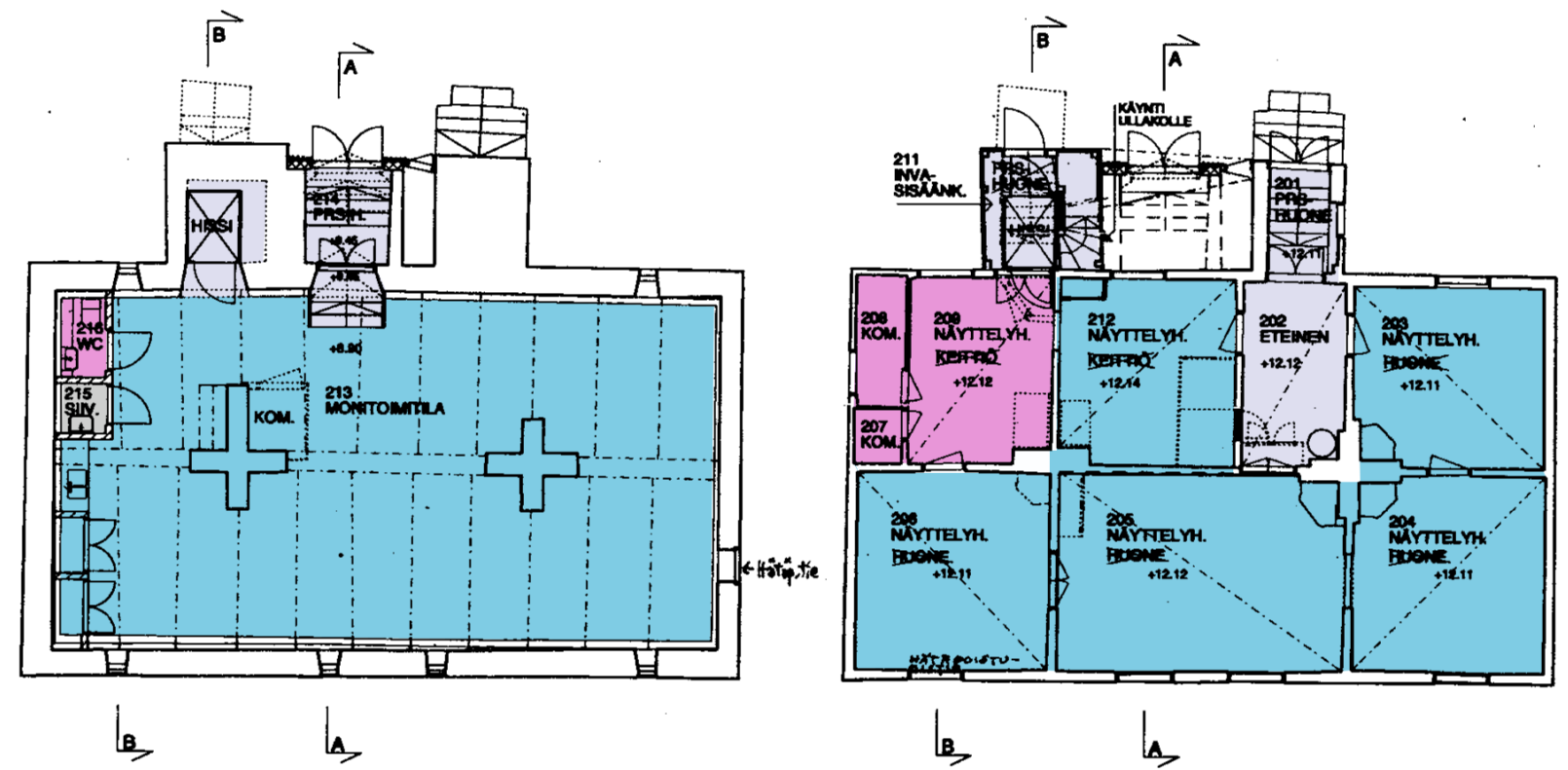
Kalevankatu 41

Kalevankatu 43

Kalevankatu 39

6.3 Yhteisötilat

Kalevankadun puutaloille suora historian mukainen käyttötarkoitus olisi tietysti asuminen, mutta tätä voidaan pitää jokseenkin outona nykyisessä kaupunkirakenteessa. Puutalojen luonteva käyttö tulevaisuudessa voisi olla nykyisenlainen työtilojen vuokraus. Toisaalta ne voidaan liittää myös innovaatiopanimon toimintaan tai tarjota kaupunkilaisille erilaisina harrastustiloina. Koska korttelin piha on suojainen ja vihreä, puutaloissa on myös mahdollisuus kahvilatoiminnalle.

6.4 Asunnot

Asuminen ei ole luonteva uusi käyttötarkoitus olemassa olevien rakennusten tiloille, eikä myöskään yleiskaavan mukainen ratkaisu.

Koska kiinteistön myymisen puitesopimusluonnoksessa asuminen on arvotettu korkeimmalle sijalle, on syytä pohtia tämänkin vaihtoehdon kelvollisuutta rakennusten kannalta. Lukuunottamatta konelaboratorion asuntosiiven neljää kaksiota asunnoiksi edes joten kuten soveltuvat vain Albertinkadun opetustilat, joita on tähän käyttöön mahdollista muuttaa noin 2300 m² huoneistoalaa (I-V kerroksissa noin 460-490 m²/kerros). Tämä tarkoittaa yhteensä alle 60 asukasta. Asuntoihin järjestyy esteetön sisäänkäynti vain nykyisen ruokalan kautta sisäpihalta.

Tilojen muuttaminen asunnoiksi vaatii melko raskaita taloteknisiä uudistuksia, jotka ovat sekä kalliita että rakennuksen suojelun kannalta tuhoisia. Tässä työssä ei ole tutkittu tarkemmin asuntojen tilajärjestelyjä.

Edellä olleen puitesopimusluonnoksen käyttötarkoitushinnaston perusteella tämä ratkaisu nostaisi kiinteistön arvoa noin miljoonalla eurolla.

6.5 Piha

Pihan erityispiirteitä ovat sen valoisuus ja vehreys sekä läpikulkumahdollisuus Kalevan- ja Eerikinkatujen välillä. Pihalla on isoja lehtipuita, ja matalat puutalot päästävät valon pihalle.

Pihan valjastaminen julkiseen käyttöön liittyy yleensä kulttuuri- tai kaupalliseen tavoitteeseen. Koulukäytössä piha joudutaan sulkemaan koulupäivän ajaksi.

Korttelin pihan käyttöä on syytä tarkastella erityisen huolellisesti siksi, että sinne on avoin näkymä kadulta. Helsingin kantakaupungissa on muutenkin alettu kiinnittää huomiota myös sisäpihaympäristöjen säilyttämistarpeeseen osana kaupungin historiaa.¹³⁷

Kortteliin on mahdollista rakentaa lisää tiloja. Lisärakentamisen laajuus riippuu siitä, mitä muille rakennuksille ja pihalle aiotaan tehdä.

Juha Ilonen on ehdottanut Albertinkadun ja Kalevankadun kulmaan terassia ja yhteyttä panimon varastoon sekä sisäpihalle, joka voisi muodostua mielenkiintoiseksi julkiseksi tilaksi.¹³⁸

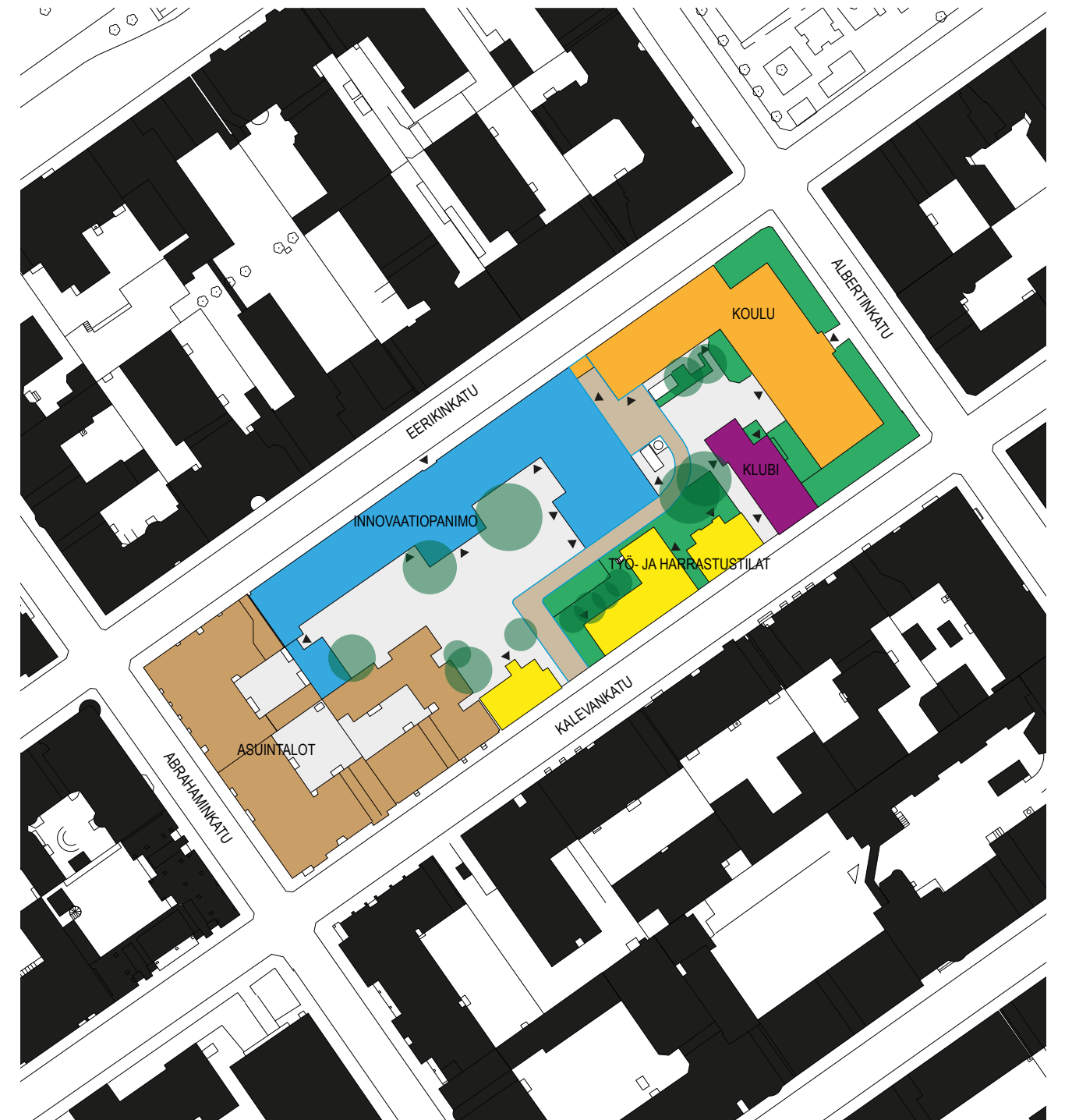
6.6 Suosituksia

Korttelin tulevaisuuden suunnittelussa on edellä esitetyn perusteella lähdettävä siitä, että kaikki olemassa olevat rakennukset säilyvät ja suojellaan. Mahdollinen täydennysrakentaminen on sovitettava korttelin luonteeseen ja muiden rakennusten suojeluperiaatteisiin.

Uusien käyttötarkoitusten olisi oltava rakennuksiin luontuvia. Tästä syystä vahvimpana ehdokkaana Albertinkadun puolella voidaan pitää pysyvien väistötilojen vaihtoehtoa. Tällöin Eerikinkadun tiloille voitaisiin harkita ammattikoulutyyppistä toimintaa tai edellä esitettyä innovaatiopanimovaihtoehtoa.

Puutalojen osalta suositeltava käyttö voisi olla sekoittunutta työ- ja harrastustoimintaa. Työtiloiksi soveltuu myös entinen panimon varasto. Rakennuksessa on myös potentiaalia toimia yleisemmässä kulttuurikäytössä, erityisesti jos tähän yhdistetään Kalevankadun ja Albertinkadun kulman aukio.

Kaiken kaikkiaan kortteli ja sen rakennukset on mahdollista säilyttää elossa ilman että niihin joudutaan tekemään suuria luonteenvastaisia muutoksia.

Kuva 118. Korttelin käyttösuunnitelman yleiskuva.

¹³⁷ Mäkinen 2008, 88-91.

¹³⁸ Ilonen 2007, 21.

7 Yhteenveto

Kottaraisen korttelissa on monimuotoisen rakennuskannan kautta näkyvissä kaupungin kehityksen merkittäviä tilannekuvia 1800-luvun alkupuolelta saakka. Näistä silmiinpistävin on kesken jäänyt muutos puutalokorttelista kivikaupungiksi 1870-luvulla. Kalevankadun varrella säilyneet puutalot ovat pisin jono 1800-luvun alkupuolen myöhäisempireä edustavia puutaloja. Entiset Teknillisen korkeakoulun laboratoriorakennukset sekä Abrahaminkatu 13:n kerrostalo muodostavat voimakkaan ja yhtenäisen kaupunkikuvallisen elementin punatiilijulkisivuineen.

Suurin osa korttelista on muutosten kohteena, kun laboratoriorakennuksissa pääkäyttäjänä ollut Metropolia-ammattikorkeakoulu on muuttamassa pois. Korttelin tämä osa panimon varastoineen ja puutaloineen on Helsingin kaupungin omistuksessa. Kaupunki on myymässä kyseistä kiinteistöä osana kuuden kiinteistön pakettia, johon kuuluu myös Teknillisen korkeakoulun entinen päärakennus Hietalahden torin laidalla. Kaupasta on laadittu puitesopimusluonnos, jonka mukaan asuminen on arvotettu taloudellisesti korkeimmalle korttelin uudeksi käyttötarkoitukseksi. Kaupan toteutuminen vaatii vielä kaupunginhallituksen ja -valtuuston hyväksynät.

Muutoksen edessä on pohdittava taloudellisten seikkojen lisäksi korttelin ja sen rakennusten merkitystä kaupungille. Vuodelta 1950 oleva asemakaava ei ota kantaa rakennussuojelukysymyksiin.

Asemakaavan muutosta ohjaa yleiskaava, jonka henki korttelin kannalta on, että vanhoja rakennuksia ei ainakaan tulisi purkaa vaan säilyttää. Rakennusten käyttötarkoitusta voidaan muuttaa,

mutta uusi käyttötarkoitus on sovitettava ympäristöön. Uusi käyttötarkoitus ei mielellään saisi olla asumista eikä se saa perustua yksityisautoluun. Pihalla pysäköintiä tulisi välttää. Toisaalta kortteliin kohdistuu myös tiivistyspaineita.

Korttelin nykyinen ilme on monen jopa satumanvaraisen prosessin tulos, ja sen rakennuksissa on tallentunut korttelin – ja tiivistetysti koko kaupunginosan – arvokkaita historiallisia kerrostumia. Suunniteltaessa korttelille uusia käyttötarkoituksia kerrostuva rakennussuunnittelu on luonteva tapa yhdistää menneisyys tulevaan niin että korttelin olemus ja kaupungin muisti säilyvät.

Olemassa olevat rakennukset ja korttelirakenteet ovat kaupungin henkistä pääomaa, osa sen asukkaiden kollektiivista muistia. Sen sijaan, että ne nähdään esteenä hypoteettiselle taloudelliselle optimituottavuudelle, ne pitäisi nähdä rikkautena ja mahdollisuutena liittyä menneiden sukupolvien jatkumoon. Tässä yhteydessä on myös kysyttävä, mikä on kaupungin rooli omasta ympäristöstään huolehtimisessa. Taloudellinen tuotto on vain yksi monista merkityksistä, joita rakennetulle ympäristölle voidaan antaa. Tässä työssä on otettu se linja, että kaupungin yksi tehtävä on huolehtia toiminnoista ja kiinteistöistä, jotka eivät suoraan tuota voittoa, mutta jotka ovat muussa mielessä merkittäviä ja tärkeitä kaupunkiympäristölle ja kaupunkilaisille.

Korttelissa elää rinnakkain neljä ideaa, joista jokaisen on ollut jossain vaiheessa tarkoitus täyttää yksinään koko kortteli: puutalot, panimo, kerrostalot ja laboratoriot. Tässä mielessä kortteli on

poikkeuksellisella tavalla oman historiansa kattava dokumentti.

Työssä esitetty käyttösuunnitelma säilyttää korttelin monimuotoisuutta sekä rakennusten ajallisten kerrostumien että toimintojen limittymisen osalta. Samalla se vastaa kaupngissa viime aikoina esiin nousseisiin ongelmiin ja tarpeisiin koulutilojen ja yhteisöllisten työtilojen osalta. Korttelin ja rakennusten olemus on mahdollista säilyttää yhteiskuntaa hyödyttävällä tavalla ilman suuria luonteenvastaisia muutoksia.

Lähteet

Arkistot

Helsingin kaupunginarkisto (HKA).
Helsingin kaupunginmuseo (HKM).
Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto (KSV).
Helsingin rakennusvalvontavirasto (RVV).
Kansallisarkisto (KA).
Kansalliskirjasto (KK).

Painamattomat lähteet

Arkkitehtuuri- ja muotoilutoimisto Talli Oy. *Kottaraisen kortteli, tontti 33, suppea rakennushistoriaselvitys*. Kommenttiversion 04.09.2015.
Helsingin kaupunginmuseo. *Helsingin niemen (kaupunginosat 1-9) puurakennukset*. Selvitys 12.8.1997.
Helsingin kaupunginmuseo. *Ranskalaisten parvekkeiden rakentaminen palomuuuriin Kalevankatu 45 (4-75-30)*. Lausunto 15.9.2010.
Helsingin kaupungin tietokeskus. *Helsingin tilastollinen vuosikirja 2014*.
Helsingin kaupungin tilastokonttori. *Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1910*.
Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto. *Kantakaupungin rakennussuojeluinventoinnin kokonaistarkistus vv. 1990–1991*. (Ns. Hanssonin kortisto.)
Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, yleissuunnitteluosasto. *Kaupungin muutos ja kulttuuriympäristöt*. Selvitys 2014:17.
Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto. *Kaupunkikaava: Helsingin yleiskaavan luonnos*. Julkaisu 2015:1.
Helsingin kaupungin opetusvirasto. *Vuosikertomus 2014*.
LOCI-Maisema-arkkitehdit Oy. *Kivelän sairaalan ympäristöhistoriaselvitys*. 2012.
Mäkinen, Anne. *Takaharjun keuhkotautiparantolan nykyisen Punkaharjun kuntoutussairaalan rakennushistorian selvitys ja inventointi*. 1995.

Rakennusjärjestykset

RJ 1826. Hans Kejserliga Maj:ts Nädigst fastställda Byggnads-Ordning för Helsingfors Stad. 1826.
RJ 1875. Rakennus-Järjestys Helsingin kaupungille, ulosannettu 9 p:nä kesäkuuta 1875.
RJ 1895. Byggnadsordning för Helsingfors stad, utfärdad den 3 maj 1895.
RJ 1917. Helsingin kaupungin rakennusjärjestys. Senaatin vahvistama toukokuun 8 p:nä 1917. Sisältää muutokset 21.12.1918, 25.4.1921, 21.12.1927 ja 27.7.1929.

Painetut lähteet

Ahtokari, Reijo, 1993. *Kruunun kilta*. Kruunun kilta. Helsinki.
Alho, Asmo et al. 1962. *Helsinki ennen meitä: vanhojen kuvien kertomaa*. Otava. Helsinki.
Arkio, Leena et al. (toim.), 1980. *Helsinki 1810–1860*. Narinkka 1980. Helsingin kaupunginmuseo.
Brunila, Birger, 1929. Teknillisen korkeakoulun laajennus. Arkkitehti 1929:3, 33-34.
Cantacuzino, Sherban, 1975. *New uses for old buildings*. Watson-Guptill. New York.
Hietala, Marjatta et al., 2009. *Helsinki: Historiallinen kaupunkikartasto*. Helsingin kaupungin tietokeskus.
Häkkinen, Antti, 1993a. Laitakaupungin laulu. *Teoksessa: Saarela, Leena et al. (toim.), Kaupungin laita*. Narinkka 1993. Helsingin kaupunginmuseo.
Häkkinen, Antti, 1993b. Bordellista etäseksiin – prostituution historiaa Helsingissä. *Teoksessa: Saarela, Leena et al. (toim.), Kaupungin laita*. Narinkka 1993. Helsingin kaupunginmuseo.
Ilonen, Juha, 1996. *Toinen Helsinki: kortteleiden kääntöpuolen arkkitehtuuri*. Rakennustieto. Helsinki.
Ilonen, Juha, 2007. *Olohuone Helsinki: 31 uutta kaupunkitilaa ydinkeskustaan*. Juha Ilonen. Helsinki.
Ilonen, Juha, 2013. Oikea tapa laajentaa? Arkkitehti 2013:3, 64–67.
Järvenpää, Eeva, 2007. *Vanhinta Helsinkiä: kertomuksia Kluuvin ja Kruununhaan kortteleista*. Helsingin Sanomat.
Järvenpää, Eeva, 2009. *Ensimmäisiä esikaupunkeja: kertomuksia Kaartinkaupungin ja Kampin kortteleista*. Helsingin Sanomat.

Katainen, Elina et al., 1993. Naisia työssä. *Teoksessa: Saarela, Leena et al. (toim.), Kaupungin laita*. Narinkka 1993. Helsingin kaupunginmuseo.

Klinge, Matti (toim.), 2007. *Suomen kansallisbiografia 9*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

Koho, Timo, 2003. Onni Tarjanne – eurooppalainen rationalisti vai kansallinen romantikko. *Teoksessa: Nevala, Maria-Liisa (toim.), Suomen kansallisteatteri: teatteritalo ennen ja nyt*. Otava. Helsinki.

Koponen, Olli-Paavo, 2013. Näkökulma vanhaan vaihtuu. *Arkkitehti* 2013:3, 12–21.

Lindh, Tommi et al., 2009. Arkkitehtuurin säilyttämisen taito. *Arkkitehti* 2009:3, 18–23.

Mattila, Markku (toim.), 2012. *Kyläkoulut: Finn VERNADOC 2011 – Kyläkoulukinkerit*. Ruoveden Kotiseutuyhdistys ry, Suomen ICOMOSin kansanrakentamisen komitea. Ruovesi.

Meurman, Otto-Iivari, 1969. Piirteitä Helsingin asemakaavan historiasta. *Teoksessa: Stenius, Olof (toim.), Helsingin asemakaavahistoriallinen kartasto*. Pro Helsingfors säätiö. Helsinki.

Muthreich, Margareta, 1970. Helsingin asemakaava vuosina 1812–17. *Teoksessa: Muthreich, Margareta et al. (toim.), Entisaikain Helsinki VIII*. Helsinki-seura.

Mäkinen, Anne, 2008. Helsingin katoavat sisäpihat. *Arkkitehti* 2008:2, 88–91.

Nevala, Maria-Liisa (toim.), 2003. *Suomen kansallisteatteri: teatteritalo ennen ja nyt*. Otava. Helsinki.

Nikula, Riitta, 1981. *Yhtenäinen kaupunkikuva 1900–1930: Suomalaisen kaupunkirakentamisen ihanteista ja päämääristä, esimerkkeinä Helsingin Etu-Töölö ja Uusi Vallila*. Societas Scientiarum Fennica. Helsinki.

Nikula, Riitta, 2005. *Suomen arkkitehtuurin ääriiviivat*. Otava. Helsinki.

Nissi, Aimo, 2009. Rakentamisen kertakäyttökulttuuria vai historian vuosirenkaita? *Arkkitehti* 2009:3, 73.

Nuikkinen, Kaisa, 2005. *Terveellinen ja turvallinen koulurakennus*. Opetushallitus. Helsinki.

Nykänen, Panu, 2007a. *Kortteli sataman laidalla: Suomen Teknillinen Korkeakoulu 1908–1941*. WSOY. Helsinki.

Nykänen, Panu, 2007b. *Otaniemen yhdyskunta: Teknillinen korkeakoulu 1942–2008*. WSOY. Helsinki.

Oittinen, Riitta, 1993. Kaupunki, vaaraa ja vapautta. *Teoksessa: Saarela, Leena et al. (toim.), Kaupungin laita*. Narinkka 1993. Helsingin kaupunginmuseo.

Ollila, Kaija et al., 1986. *Puhvelista punatulkuun: Helsingin vanhoja kortteleita I*. Helsingin Sanomat.

Peake, Rose-Marie, 2012. *Villa Frenckell, Huvilakatu yksi: idyllin värikkäät vaiheet*. Cargotec. Helsinki.

Perkkiö, Miia, 2007. *Utilitas restauroinnissa: Historiallisen rakennuksen käyttötarkoituksen muutos ja funktionaalinen integriteetti*. Väitöskirja. Oulun yliopisto. Oulu.

Perttilä, Jaana, 2002. Kalevankatu 39–43:n rakennushistoriaa. *Teoksessa: Seppälä, Sauli (toim.), Koulun museossa*. Helsingin kaupunginmuseo.

Pesonen, Leo (toim.), 1981. *Helsingin kadunnimet*. Helsingin kaupunki.

Päivänen, Jani, 2000. *Kaupungin tiiviys ja täydennysrakentaminen: sosiologisia kysymyksiä*. Teknillinen korkeakoulu. Espoo.

Saarela, Leena et al. (toim.), 1993. *Kaupungin laita*. Narinkka 1993. Helsingin kaupunginmuseo.

Seppälä, Mikko-Olavi, 2004. Tarjanne, Onni: arkkitehti, professori (1864–1946). *Teoksessa: Suomen kulttuurihistoria 5*. Tammi. Helsinki.

Taipale, Kaarin, 2009. *Cities for sale: How economic globalization transforms the local public sphere*. Väitöskirja. Teknillinen korkeakoulu. Espoo.

Tarjanne, Onni, 1929. Teknillisen korkeakoulun sähköteknillinen laboratorio. *Arkkitehti* 1929:3, 39–40.

Törnqvist, Onni, 1895. Helsingin uusi kunnansairaala. *Tekniska Föreningens i Finland förhandlingar* 1895:1, 54–58, kuvasivut VII ja VIII.

Törnqvist, Onni, 1896. Byggnad för Willmanstrands real- och borgareskola. *Tekniska Föreningens i Finland förhandlingar* 1896:1-2, 90, kuvasivu VI.

Wanne, Olavi (toim.), 1946. *Uusi sukukirja I*. Otava. Helsinki.

Visanti, Matti, 2009. Uutta urbaania tilaa tekemässä. *Arkkitehti* 2009:2, 72–73.

Väisänen, Päivi, 2002. *Rakennusten käyttötarkoituksen muutos: viisi korjaushanketta arkkitehdin näkökulmasta*. Licensiaatintyö. Teknillinen korkeakoulu, Arkkitehtiosasto. Espoo.

Wäre, Ritva, 2007. Tarjanne, Onni (1864–1946): arkkitehti, huonerakennusopin professori, yleisen rakennusten ylihallituksen ylijohtaja. *Teoksessa: Klinge, Matti (toim.), Suomen kansallisbiografia 9*. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

Åström, Sven-Erik, 1957. *Samhällsplanering och regionsbildning i kejsartidens Helsingfors: studier i stadens inre differentiering 1810–1910*. Helsingin kaupunki.

Internet-lähteet

Marttinen. Historia - Nuorisokeskus Marttinen. <http://www.marttinen.fi/en/kokous-ja-juhlatalo/vanhapappila/historia>. 26.03.2016.

Merasco. Real Estate. <http://www.merasco.fi/real-estate/>. 19.4.2016.

MetropAccess, 2014. Multimodaalista saavutettavuuslaskentaa pääkaupunkiseudulla: MetropAccess-matka-aikamatriisi. Helsingin yliopisto, Geotieteiden ja maantieteen laitos. <http://blogs.helsinki.fi/saavutettavuus/data/>

Yle Uutiset 20.1.2016. ”Lapsia tungetaan liian pieniin tiloihin” – vanhemmat vastustavat koulujen yhdistämistä Helsingissä. http://yle.fi/uutiset/lapsia_tungetaan_liian_pieniin_tiloihin__vanhemmat_vastustavat_koulujen_yhdistamista_helsingissa/8604954

Yle Uutiset 23.1.2016. Työhuone keskellä Helsingin suosituinta hiekkarantaa – Esko Valtaoja ja Ninni Poijärvi muuttivat vanhaan pukukoppiin. http://yle.fi/uutiset/tyohuone_keskella_helsingin_suosituinta_hiekkarantaa__esko_valtaoja_ja_ninni_pojarvi_muuttivat_vanhaan_pukukoppiin/8613189

Yle Uutiset 26.1.2016. Omakotitalo ja kaksi autoa eivät enää houkuta – urbaanit lapsiperheet elvyttävät keskustakouluja. http://yle.fi/uutiset/omakotitalo_ja_kaksi_autoa_eivat_enaa_houkuta__urbaanit_lapsiperheet_elvyttavat_keskustakouluja/8614651

Yle Uutiset 2.2.2016. Etätyössäkin halutaan verkostoitua – yhteisölliset työtilat ovat nyt kysyttyjä. http://yle.fi/uutiset/etatyossakin_halutaan_verkostoitua__yhteisolliset_tyotilat_ovat nyt_kysyttyja/8642825

Yle Uutiset 18.2.2016. Kirjat antavat tilaa työtilalle – Helsingin Akateemisen yläkerta myllätään. http://yle.fi/uutiset/kirjat_antavat_tilaa_tyotilalle_helsingin_akateemisen_ylakerta_myllataan/8681705

Yle Uutiset 25.2.2016. Metropolian rakennusten ostaja vaihtonainen tulevasta käytöstä. http://yle.fi/uutiset/metropolian_rakennusten_ostaja_vaitonainen_tulevasta_kaytosta/8695884

Yle Uutiset 6.3.2016. Hämeenlinnassa pohditaan: Menettääkö Sibeliuksen syntymäkotia arvonsa, jos se siirretään? http://yle.fi/uutiset/hameenlinnassa_pohditaan_menettaako_sibeliuksen_syntymakoti_arvonsa_jos_se_siirretaan/8712912

Yle Uutiset 6.4.2016. Kivijalkakaupat kiinnostavat jälleen – nettikaupassa ei voi hypistellä vaatteita tai hengaila kavereiden kanssa. http://yle.fi/uutiset/kivijalkakaupat_kiinnostavat_jalleen_netтикаupassa_ei_voi_hypistella_vaatteita_tai_hengailla_kavereiden_kanssa/8778101

Kuvalähteet

Alho 1962

Arkkitehti

bing.com

Helsingin kaupunginarkisto (HKA)

Helsingin kaupunginmuseo (HKM)

Helsingin kaupunki

Hietala et al. 2009

Ilonen 1996

Ilonen 2007

Kansallisarkisto (KA)

Kansalliskirjasto (KK)

korttelit.fi

Nikula 1981

Nykänen 2007a

Peake 2012

Talli 2015

Wikimedia

Åström 1957

jos kuvan yhteydessä ei mainita lähdettä, kuva on tekijän

